

M U R R A N G

M. J. J. J.
arhiivis

SISU:

August Alle — Laul kleidist helesini-
 sest ja roosast seelikust. Johannes
 Semper — Kaks luuletust. Suitsmaa —
 Surmanuhtlus. Albert Kivikas — Inter-
 natsionaal. Johannes Schütz — Kaks
 luuletust. Jaan Oks — Hauakõne. Naata
 Nael — Lahtised lehed. Rudolf Rei-
 mann — Kolm sonetti. Karl Rumor —
 Näitsik. Voldemar Kuljus — Kolm luu-
 letust. Hermann Jänes — Kaks luule-
 tust. Helmi Jansen — Teatri tõusust
 ja tõusikute teatrist. Ado Vabbe —
 Maaliline teater. Eino Leino — Tume-
 meelik. Milli Mallikas — Saadermoll.
 Jaan Kärner — Sentimentaalne kevad-
 laul. Bernhard Linde — Bèrni kirjan-
 duslik konventsioon ja Eesti. Üks väl-
 jamaa sotsialist oma Eesti teekonnalt.
 Naata Nael — Märkused. Punglast ja
 Kunglast.

Kasvatusteadline ajakiri

„Kasvatus“

ilmub Eesti Õpetajate Liidu väljaandel 1921. a.

kahes osas:

1. Pool-kuukiri, mis ilmub iga kuu 15. ja 30. p. ja sisaldab lühemaid kirjutusi pedagoogilistest ja metoodilistest küsimustest, koolitöö ülevaateid Eestis ja välismaal, arvustusi koolikirjanduse alalt, organisatsioonide teateid ja haridusministeeriumi ametliku osa.

2. Teise osa moodustavad pikemad pedagoogilised ja metoodilised tööd, mis ilmuvad kaasannetena perioodilisele väljaandele üksikute raamatutena, kogusummas 24 trükipoognat. Neist ilmuvad käesoleval aastal:

1. Waateõpetus (Kodulugu) II-tegelik osa.
2. Uuemad voolud kasvatusteaduses.
3. Töökool.
4. O' Shea, Aktiivsuse tähtsus kasvatuses.

„KASVATUSE“ tellimishind kuus on:

ühes kaasannetega — 60 mrk., ilma kaasannetega —
40 marka.

ÜKSIK NUMMER 25 MARKA.

Endised aastakäigud: 1919. a. — 90 mrk., 1920. a. — 360 m.
Suurema hulga eksemplaride tellijatele 30% hinnaalandust.

Aadress: Tallinn, Pikk tän. nr. 54. „KASVATUS“.

TELEFOON nr. 14—63.

Eesti õpetajate Liidu Juhatus.

MURRANG**MAI — JUUNI****1921**

Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust.

1.

Kleit helesinine ja seelik roosa —
 noist kahest valima pean kelle,
 sest armsad mõlemad mu südamele
 kleit helesinine ja seelik roosa!
 Vist oleks õndsam eneselle
 truuks jääda nii kui bernardiin
 keskajal palvetaden aian sellen
 Kolmainsale tonsuuri pleekiden.
 Kaks kleiti: helesinine ja roosa,
 et süda noorustule leekiden
 mul sulab põvven nagu margariin.

Noor ilmapõlgur õlul pelleriin
 põet puie, põõsastega piirat teid
 noid mööda kloostriaia liivaseid
 kui vari endamisi jalutand
 ja süda rahunu tal valutand:
 ah, kahe silmapaari akvamariin!

On kohat preilised ja noori leski,
 ning paljudega kestnud tedremäng,
 mil vahel tagatipuks kahelegi säng,
 ent kaks ei unune vist iganeski:
 kleit helesinine ja seelik roosa!
 Noist kõigist ülesõitnuist elulahest
 küll hää, küll kurja ilmadega,
 hallsiniste ja sõstra silmadega
 jääb mälestus, võib olla, kleidist kahest
 kui ookeani keskel saar Formoosa!

Säär sirge mõni, sale seelik
must mööduis hõbepapilite alleel,
Coeur de Jeanette'i lõhna tunda veel . . .
On naise jalun tuju isemeelik :
suurt lahkust ülesnäidata kui tahaks,
et käigul graatsiõõsilt ta ei pane pahaks
jalgteele varvad vaevalt poeta maha
nii põgusalt kui vette pilluks hõberaha . . .
Gazelli graatsia, metskassi paitav samm,
O, naine, mõlemaist su kõnnak ilusam !
On mehe süda noorelt nii kui sula vaha,
et iga väike king sääl jätab jälje taha.

Kleit helesinine ja roosa seelik,
üks armas hingele ja ihule
on teine kallim patuselle,
sest tuju räbal, kas või roni katuselle
tuult tallavalle järgi kihule!
Nii noorelt ollakse ju ülemeelik :
liig palju juureldakse naise hingega,
mis ainult aluspesu moodiäri
korseti, siidisukkade ja kingega.
Mees õnnis see, kes ealgi ei päri
kui padi pehme puhast pööri,
kes võtab naist kui väikest voodilooma :
ei vaja tema püstolit, ei nõõri —
klosetti minna ennast ülespooma . . .
Ei ole naisel hinge! Enne inimest
lõi Looja vormi liivaterale, puulehele,
ent hinge puhus sisse ainult mehele,
ja Aadamiks sai savimullast kest!
Kuid Eevale sai hingeks kuvves meel,
meest petta oskus, sivvu keel!

Ju päiksepalli alla kruuvind päevavaht
suurlinna kiviküüra taha varju.
Veel paneb punastama pilveharju
ta õõgub, pikkamisi kustuv taht,
ent peagi koltub kiirte roosa vaht,
ja vargsi ilmub taeva esimene täht
kui hämarusen vilkuv hundisilm.
All puie pimedamaks muutub ilm,
kõik paarikesed pingil sirmidega katab
kun soldat puusast vapramini atab

noort seitsmepuudalist praadahjukest
(ei armasta see rahvas daami lahjukest!).

Kolm juudi noortmeest, poeselli vist,
must mööda jalutasid keppe keerutaden
ja armatsejaid paarikesi erutaden,
graaf Lüksemburgi vilistaden moodsat viit,
sest iganend ju ajust Wägner, Liszt,
nii otsustand on pügar-poeselli liit!
Ka minu pehme kehaosa hakkab tundma
ju liig reljeefilt pinki nurgelist,
sest järjest istund juba mõni tund ma.

Nii häbelikult mai kuu vana veerand
mäe tagant välja vaatab: temalegi vist
eit hõbet sarved pähe keerand . . .

Kleit helesinine ja roosa seelik
on kahisenud mulle suvikuud,
et olen unustanud askeldused muud.
Ju puhtaks pühkind tuuleluud
kõik pargi kolletanud puud.
On päikse nägu kahvatu, kurbmeelik
kui üle katuste ta vaatab madalalt.
Pea märga tilgub kaela ülevalt,
et poed varju kuhugille tänavalt.
Nüüd „Musta luige“ norutan kafeen
ma nukker nagu voorimehe hobune,
kes laisalt kõrvad tõmmab ligipää,
ja tukub juba ammu ukse een.
Oh tuli südamen ja ajun jää,
kaks inimliku tasakaalu naba,
ent sellest ainus suvikleidi saba
võib luuletajat välja lüvva jäädavalt!
Ent mis veel siis, kui sabu neid on kaks,
mis arutihti juhtub nooremalt?
Ent asi veel võib minna hullemaks,
kui ämm sul külge kõnnib kolmandaks! . .
Jääb järele vaid ainus pääsetee:
kui võid, siis ole mees ja lase jalga
maad mööda, parem veel kui üle vee,
ja ealgi kahega romaani ära alga!

All sügistaevaks kummund pilvelae
hää hulkuda nii raagun paplite alleel,

kui palitul on ülestõmmat krae.
Ent siiski tinaraske miskipärast meel.
Eel, üle oja süngel Kolmeristi mäel
näen urgitsevat, jooksvat kahte poisikest.
Kui ikka mutta langeb esimene helbe lund
ja tuulest vingest kipitab mu kõrvalest.
On minulegi elutaevas talvistund:
liig palju kahest kleidist nähtud und!

Taas lendu tõuseb tuulepesin puult
hall vares, tiibadega vehib vastu tuult.
Hall vares minagi, kel kitsas olemisepuur,
ei ealgi peri — ikka vastu tuult
on minu lennu rabeleva tuur!

Oh südant, mis kui mahakäinud uur!
Võib olla ununeb pea seelik roosa
kui abielukuude nebulocsa,
ent aastaks mõneks jääb kui abazauur
kleit helesinine mu südamele,
sest värsijalga sulend kleidi selle!

2.

On kahekordselt tulnud kevad põhjamaine,
mis harilikku aastasse ei mahu:
murt talvesurve, tsariikke paine!
Tuul põhjast lõunasse aab pilvekahu,
nii palju mälestusi süngeid, pahu.
See kevad jäädavaks jääb uvve aja rajaks!
Jäet unarusse harjumused paljud:
ei värvi ega polsterda kui lõbunaine
nüüd suurlinn oma nägu, rinda,
mis ennemalt teind talviseks hooajaks.
Ah, rasket, rasket verehinda
nood seinteks müürit maksnud kaljud!

Ah, mäletan: see oli kummaline suvi,
et vooi-, kojamehest päale tundis huvi
siis kogu tänav kõrgemast poliitikast
ja valitsuse armetumast kriitikast.
Ma usun isegi Oneegini apaatiast
siin oleks võinud saada jagu,
kui vaielusten saladiplomaatiast

ja vanaviisi valitsevast bürokraatiast
uut revolutsiooni aeti vagu.
Töörahvas nõudis leiba, nõudis rahu,
ent herrasmeestele kas, teivast laepääl tahu,
see rahumõiste aiju kuidagi ei mahu!
Las veristavad rahvad vastamisi:
bankiir ja marodöör nii tasa-pisi
veel sajad miljonid teeb verepulgast!
On siiski marodööril ahastus ja häda,
et kokkuvariseb kõik läbimäda,
mis üleskobrutet on ajast julmast.
Elektrit õhun tunda, korjub kõu:
ei ole vabrik, kasarm enam vagune,
vaid lainetusen kogu seljatagune,
sest rahval kannatused käinud üle jõu!

Jõe üle visat terassangadena
graniidist alustel on hiiglasillad,
ja kaljust raiut kivirandadena
veest ulatuvad kaldad mudalillad.
Kaks vaenuleeri lahutet on Neevast:
suur Nevski prospekt ja Vassiili saar,
kes põrnitsevad üksteist nagu kukke paar,
et harja mahavõtta vihast ülekeevast.
Kui Nevski tänavmiitingul ei salli,
vaid narrib, tõukab töölist kõhnalist,
siis saartel herrasmees, kes püvvab vassi
uut usutunnistust, mis valdand massi,
kätt kraest haaratuna tunneb higilõhnalist!
Et kullast uuriketti kõhul õõtsutaden
ja rängast äritusest lõõtsutaden,
on töölisega hädan rasvamagu,
ta ainus pääsetee on kiire pagu!

Õöl valgel, päeval raske teha vahet,
kui igal sammul rahvas ninapidi koon.
Ah, seda pilke, teravuste rahet,
kui vastase partei oraator hoon! . .
Nii palju sõnu, raskelt suuri sõnu,
mis tehti tänavatel, tehasten,
et osaltki neid lubadusi kehasten
võiks töölinegi tunda elust mõnu!

Kleit helesinine ja roosa seelik,
kaks noore südame suurt hambavalu,

ju Leete kaldal õngitsevad kalu . . .
Ah, seelik, igavesti kahekeelik,
jäänd mälestus vaid rebit neitsivööst
ja kiresthullund mõnest armuööst! . . .
Uus elurütmi tunne, tormisööst
mu paadi ulgumerele on kallutand
ja uutten põlemisten hinge vallutand.
Nii ununevad valud, vanad vaevad,
kui tulirannatavad uvved taevad.

Käib vabaduse jumalanna kõvven
kesk variseva vana murdumist,
kui kevadpäike nearataden õvven
ta soetab uvve korra kurdumist.
Tung põlemise irdub põvven,
et tahaks tänavalle rahvaga,
ma ise iga kangelase vahvaga!
Kui kumab revolutsiooni punapaak —
aeg kleidist, seelikust on loobuda,
aeg töölisega ühen joobuda,
et kestab võidurikka punaväe atatak!

Sa ole tervitet, aeg punalippuden,
aeg suurim, enneolematu, julm
kui revolutsiooni püha, pulm!
Surm timukatel võllan rippuden!
Kui loomakari isandate karmust
on rahvas kannatanud aastasajad,
ent nüüd on vallat kuningate majad
ja troonilt tõugat „jumalate armust!“
Nüüd jumala ja keisri bloki ülekohtu
on võitnud sõdur, mustatööline.
Papp leivata jäänd laiavööline
sest „kõrgetelle“ suitsetakse püssirohtu!
Kui koertel, Laatsaruse paiseid lakkuden,
kont vahel langes teile isandate lavvast:
pea kinni kõvemini püssiravvast,
jalg ravvut saapan, käsi verirakkuden!
Su käed kui teraspihid peavad kapitaali
kord kahekorra murdma kaelaluu,
kui oma lipukirjale sa oled truu:
vaim peab võitma Mooloki ja Paali!
Teist paljud pühendet veel turmale
nii vabrikuten kui ka taluden:

maa ägab kodusõja valuden,
ent olgu julgust vastu astu surmale!
Kes kaotab poja, isa enda, lelle,
sest halastust ei tunne taud kui raud,
jäab mälestuseks meile vennashaud!
Au igavesti langend vendadelle!

3.

Lokaali uksele ma kirjutaksin: „Surnud rott.“
Siin on mu olemine peramine.
Hääl seesmine küll räägib: „ära mine,
sest üpris kõhnaks jäänd su rahakott!
Kuid siiski veab mind siia kohvipott,
boheemi ringi vaimunärimine
ja uudiste üksteiselt järempärimine,
ehk teada küll, et täna nagu homme,
mis eile oli — kordub tunahomme,
ent seda siiski nõvvab komme . . .
Koon veidi kergem: elu halli tuhakott
ei litsu nõnda masendavalt turja,
et unustad nii mõnda välist kurja,
kui leti tagant hakkab paistma lihav lott:
ju uksest tullen perenaine paks
sul vastu naeratab nii korda päevas kaks.

Nii tillukesten latriten kui tuhatoosiden
siin toan esimesen võtnud aset
on harilikultnaised—keelepeksja publikum,
toan teisen mõni marodööri unicum
ning järgmisen vast üliõpilased,
kuid viimasesen—Ovidiuse *Metamorfoosiden*
on sama paigutus: een asetub muu mass
ja tagapool — penaatide Parnass . . .
Siin valitseb Apollo valgustaja vaim
ja vahel särahtab ta hõbenool.
See kasin käputäis on tuima rahva sool,
boheemi mürgitet ja kummaline taim!
On ikka löögivalmis valit bataljoon
eest kõige ausa, mahatallat kõrge!
Võib olla muidu lahun, käed siis jälle koon,
kui tõusiklusega uus kokkupõrge!
Nii imelik: see arvult väike ring

on ikka olnud opositsiooni hing,
kes arvustand me seltkonna banaalsust
ja valitseva korra „radikaalsust“ . . .

(Ent tuleb ette — laulu muudab lind:
boheemi silman ka on oma pind,
sest vesiveski, mõne tiinu metsa eest
on ühest Paulusest saand urvest Saulus...
Suur elutarkus valdand veskimeest:
õnn kaasa mativõtuks, vana Paulus!)

O, ülikooli noorus, prassi, kungelda
sa kuni oled haljas, kuni oled noor,
sest pärast raske maju raha kokku pungelda,
kui oled juba nuumat tõusikluse koor!
Uht teist veel mäletan ma üliõpilast,
kes pimedusen valgustavaks loiduks
sai rahvale, kes aatevälku tagus,
ning selle eest ei kohkund suremast!
Ent sellel siin on vaimutoiduks
veel Kunglajäätis läagelt magus! . . .
Siis juba ehtsam püksi pressit kant,
sest nii saab rebasest kord korporant!

Toan teisen istun täna juhtumisi.
Üks kuulsus kohalik, ju vana advokaat,
siin vastu võtab omi klientisi.
Ta kõrval assisteerib mõni kandidaat.
Siin ostavad ja teevad müügilepinguid
kõik marodöörid üle Tartu linna,
siin määravad nad kindlaks hinna,
sest rahvas vajab riiet, suhkrut, jahu, puid
ja leiva kõrva mädand Norra heeringuid...
Kui himu täis sest ausast kodaniku tööst,
siis ajaviiteks vahetakse hobuseid,
ehk suurustakse mõnest mahaprassit oöst,
et naisi käperdet, mis maksnud tuhandeid.
Kui kord nad surevad, siis ajalehist loed,
etsuurimad nad Vanemuise ja kultuuri toed!

Toaneitsi graatsiaga mõni kena daam
must mööda ujub Vene sooboliten . . .
Mu daam, kui palju piiritust see maksab kraam?
Võib olla eksin, olete ehk ostnud dollariten?! . . .

Kas mitte välisministeeriumi kaubamajast,
kun diplomaatiliste pakkide retordin
alkeemilisen piiritusest saavad nahad,
briljandid, vaibad, aktsiad ja välisrahad? . .
Suur meister P i i p ja sellid sellen spordin
on kaugel ette jõudnud pimedast keskajast!

Need näod läind igavaks ju tüütuseni
siin ümber lavvade ja latritoosiden
nii kodusten ja tuntud poosiden!
Nii harva saadab siia Issand naisi keni!
Kuid pole väljapääsu sellest kitsast ringist,
et võõrduksin ma „Surnud roti“ ukselingist!
Ent kusagil on ookeani avarused,
on kauged rannad, saared, valged laevad
ning palanguten punetavad taevad . . .
Ent kusagil on suure linna avatlused:
säl auto ruigub läbi kärarikkaist tänavaist,
lakk king nii väike kannab kergejalgset naist —
Madonnat — pigemini vist küll Thaist . . .
Mu sõber, ütle mulle: „Need on unistused!
Oh oleksid sa parem pritsimees või sõdur
(kui poleks tervis mitte nõnda põdur!)
siis lööksid trummi, peaksid paraadi
nii umbes meie spordimeeste laadi,
kes teibaga teind hüppe geniaalse! . .
Sind peksavad nüüd ise omad vitsad:
kui kirjandusele on huvid, taskud kitsad,
miks oled valind kutse ebaideaalse!“ . .

Ei mõista selle pääle midagi ma kosta,
sest siin on raske leida nõu tarka!
Ka muus on ärapõgenend mu eest!
Ta „Päevalehen“ otsib ausat rahameest,
kes laenaks talle kakstuhat marka,
et pikki vesihalle siidisukke osta . . .
Kui õhtul jalutan ma paari tänavat,
kas üle Kivisilla — mööda Barkalaist,
siis kohtan ümber nurga kergelt käänavat
kui liblikat nii mõnda ebelevat naist,
kes pahele taas tõttab öiselt pahelt.
Ah, muinasjumalana igavesti aheld,
ma mälestuste külge naiselt kahelt!
Ehk suudan unusta veel roosan ihaleva,

ent noorushavvale mu patuselle
jäab helesinine kui kivi raske!

Auklise ja halli pilvevoodri vahelt
veeres kõlinaga teliskivist katuselle
kuu kui suur ja haljas hõberubla.
Mõne meeolelu melankoolselt kiheleva
katkikriimustuna nagu sääse kubla
vajutaksin vastu seda külma vaske.

August Alle.

Kewad suurlinnan.

I.

Suitsusest kurnast pakitsev päike
nõristab niiskust põrandalle.
Igalt poolt lippega rongikäike
valguman hinge kui uulitsalle.

Joobnuna katustel valgus kõigub,
lõikun vinjette kvartaalidest.
Iga libleke veren hõigub:
söösta tulest ja minna veest!

Autod keerlevad rinnan ringi,
telefonraateks muutunud närvid.
Pole muud su enese hingki
kui üks autobuss värskelt värvit.

Oled ise elektrine särin:
kõigile kõigile raadiogramm.
Oled maju läbistaw värin,
kui neist mööda lääb laulev tramm.

II.

Valgust lööb vitriinest vastu,
ei saa uulitsalle astu!
Asfaltkangas peegelsärav,
iga pilk on avat värav:
ainult sisse, sisse astu!

Õhtu naerab sinisuuga
taevast Veenuse ja kuuga.
All on kiiman trotuaarid.
Parken paarid, sängen paarid
Õhtu — kahehäälnelne fuuga.

Õö on lillasilmne uni
poogenlampen hommikuni,
visklus, vähkrus rahutuman
pooleldi kui päeva kuman,
kuni koiten tuleb uni.

Johannes Semper.

Surmanuhtlus.

Oletagem, et vastust tänase ja homse päeva küsimustele mitte ei tule otsida maailma revolutsiooni, vaid maailma reaktsiooni tarkuselt. Kust läheb niisugusel korral lunastuse tee?

Proletaarne revolutsioon on meie maal kirikuõpetajaid vangistanud ja veristanud valeõpetajaina. Meie maa kirikuõpetajail on nüüd uuesti maksma pändud tsaariseaduste põhjal võimalus olnud mahalastud prolettaarse revolutsiooni poolehoidjaid teise maailma saata jumalasõnaga. Ma ei tea, kui paljud sõjakohtu otsuse põhjal hukatuist seda armu on tarvitanud. Vististe on kalkide kommunistide südamed põlgusega täidetud olnud nende kallal toimetatud veretöö kristliku õnnistuse kohta.

Ent ei ole avalikult kuulda olnud, et keegi iseseisva Eesti kristlikuist kirikuõpetajaist kaitsepolitseis, kaitseliitudes, komandantuurides, vangimajades, sõjakohtutes ja riigikohtus tegutsevatele ristirahvale oleks öelnud:

— Küllalt! Pidage! Lõpetage! Oleme kristliku koguduse liikmed ja tegutseme nii nagu ei oleks me kunagi kuulnud käsusõna: Sina ei pea mitte tapma! Jumalakartmatud enamlased on meie meelest hirmsad, sest nad ei kohku surmanuhtluse eest oma kommunistliku korra maksmapanemiseks. Aga eks ole see veelgi hirmsam, et meie, kristlased, samuti kaagikohtutega ehitame oma demokraatlikku rahvusriiki! Meile ei ole kunagi nagu kuulutatudki ristilöödud Õnnistegija armuõpetust: Isa, anna neile andeks, sest nad ei tea mitte, mis nad teevad! Näib nagu oleksime hammast hamba vastu pannes tagasi tõrjunud punase hädaohu ja nagu saadaksime kruusaukudesse ainult veel meie demokraatliku ja kristliku riigi üksikuid palgatud vaenlasi. Ent valgel Eestil ei ole mitte ainult pime taga, vaid ka pime ees, kui meie südamesse ei paista jumaliku armuõpetuse valgus. Valge Eesti hingekarjane ei tohi oma karja sellepärast mitte manitsemata jätta kõige hädatarvilikumate käsusõnade meeldetuletusega.

Ehk muidu on ta tõesti valeõpetaja.

Mis tarvis on mulle teie paljud tapaohvrid, ütleb juba vana testamendi Jehoova. Ei või ma sallida nurjatumat tööd ja pühadepidamist ühtlasi; need on mulle vaevaks, ma olen tüdinud neid kannatades. Ja kui teie oma käed välja laotate, hoian ma oma silmi teie eest varjule; kui teie ka mitu palvet loete, ei kuule ma mitte: teie käed on täis vere-süüdi! Ja veel ütleb Jehoova: Seiske kurja tegemast; õppige hääd tegema; saatke üleannetu õigele teele; mõistke kohut vaestele lastele; seletage lesknaiste asjad! Eks ole ka valge Eesti võimupidajad kangekaelsed nagu vana Israeli suurnikud, kes prohveti tunnistust mööda ajasid tasumist taga ja olid varaste seltsimehed. Nad ei mõistnud sellepärast õiget kohut ka vaestele lastele, nende ette ei saanud lesknaiste asjad.

Eesti vastsündinud rahvusriigis on usutunnistuse kohuste täitmine küll lahutatud kodaniku kohuste täitmisest. Saagu 1. jaanuar 1921 meie kirikule suureks pööripäevaks, mil vana vormiline kord lõpeb ja uus algab! Nime poolest olete teie esiotsa veel pea ilma erandita vana kristliku usutunnistuse osalised. Aga ärge arvake, et see meile veel õnnistust saadab, kui vana harjunud kombe järele kuulume ühe või teise koguduse hulka. Manitseb Jeesuse vennaks peetud apostel Jakobus, kes Jerusalemmas usutunnistaja surma suri: Mis kasu on sest, mu vennad, kui keegi enesel ütleb usu olevat, aga tegusid ep ole temal? Otsegu ihu ilma vaimuta on surnud, nõnda on ka usk ilma tegudeta surnud.

Õpetab Rooma keiserrügi õigust mööda surmaga nuheldud Jeesus Kristus ise, see, kellelt meie ristiinimese usu ja nime pärinud: Sina pead Issandat, oma Jumalat, armastama kõigest omast südamest ja kõigest omast meelest ja kõigest omast väest. See on kõige ülem käsusõna. Ja teine tema sarnane on: Sina pead oma ligimest armastama kui iseennast. Ei teist suuremat käsusõna ep ole.

Kõrberändaja Naatsaretist ei olnud mitte sarnane unistaja, kes oma jüngritele oleks töötanud ainult taevase paradiisi rõõmusid. Ta oli tulnud tuld viskama maa päale. Maailma Õnnistegija sai kõigi vaevate ja koormatute trööstijaks; ta tundis ihulikka tarbeid samuti kui hingelisi; ta õhutas taevast ja maist osasaamist vendade vahel. Tahtis ka rikas õndsaks saada, käskis ta teda enne kõike oma rikkuse ära jagada. Jeesuse päevil nagu hiljemgi poodi risti ja tõmmati võllasse pääasjalikult vaestrahvast, ja selle vaeserahva jumalikku eestkostjat karistati teatavasti samalaadilise surmanuhtlusega kihutamise pärast maksva riigikorra vastu. Rooma keiserrügi seaduste järele häbistavasse surma mõistetud, käis Jeesus Kristus surematuna eeskujuna lugematute usutunnistajate eel.

Kes suudaks meist kunagi täielikult omandada Kristuse õpetuse ülemmäära: jätta panemata kurja vastu; õnnistada neid, kes meid ära vannuvad; võtta oma rist endä päale ja käia tema järele! Ikka peame

paluma tulises palves: Anna andeks meie võlad, kui meie andeks anname oma võlglastele! Inimese poeg ei tulnud oma Isa käskusid lõpetama; ta tuli neid täitma. Nii tõesti kui Jumala tahe on alati püha ja muutmatu, nii tõesti on inimlikud üleastumised ja kõrvalekaldumised sellest alati patt. Patust pöördes on enne kõike tarvis oma eksituste tuntuks, kahetsust ja meelearandust; hääd teod on ka meie Augsburgi-usutunnistust mööda patustpöörmise vili. Valvakem ja palugem, et kurikaval Kiusaja mitte hoopis ära ei eksitaks meie pattude tuntuks!

Häda neile valekristlastele, kes pikkade palvete lugemisele ja Jeesuse Kristuse lunastusele panevad oma õnnistuse lootused, aga kelle süda on kuri, kelle teod nurjatud ja käed täis veresüüdi! Veel suurem häda neile tänapäevaste ülempreestritele ja variseeridele, kes Jeesust Kristust igapäev uuesti aitavad ära anda, teotada, pilgata ja risti puua ning kes Kristuse moodsaile äraandjaile, teotajaile, pilkajaile ja ristipoojaile iga pühapäev kuulutavad pattude andeksandmist: „Kõigevägevam, igavene Jumal on Jeesuses Kristuses meie päale halastanud ja annab meile tema pärast kõik patud andeks!“ Nagu pühast kirjast teame, moondab end Saatan mõnikord ka valguse inglisk. Ei ole sellepärast ime, et ka tema teenrid teevad otsegu oleksid nad õiguse teenrid.

Kui Õnnistegija jumaliku õpetuse valguses vaatleme kristlikuks kutsutud kiriku ajalugu, kui prohvetite ja apostlite suu läbi rääkinud püha vaim silmapilgukski äratub meie patust paatunud südameid, siis oleme sunnitud tõesti tunnistama: Kiusaja on kristliku kiriku enese haaranud oma võimusesse! Tagakiusatud algkristlik kogudus on moonunud tagakiusavaks kirikuks; taevaõhus ja katakombides kasvanud vaeserahva usutunnistus (ka see!) on langenud kuristiku vaimus tegutsevate selle maailma võimupidajate saagiks. Kristlik kirik on tahtnud teenida kahte isandat: Jumalat ja mammonat. Nii on ta vaeste ja rõhutute eestkostjast saanud ristitud mammonateenijate vale, ülekohtu ja vägivalda seltsimeheks. Hakati õpetajaid valima oma himude järele, nagu selle kohta ettenägeva hoiatuse loeme kirjadest. Esimesed kristlased olid tingimatud surmanuhtluse vastased; nad pidasid kristlasele lubamatuks isegi surmanuhtluse juures viibimist; nad hoidsid timukatega läbikäimise kui eneseroojastuse eest. Põrgulikus tagasilanguses selle maailma himude ja huvide tagaajamisesse laotati Rooma katoliku kiriku õpetust laiale tule ja mõõgaga samuti nagu paganliku Rooma impeeriumi. Unustades Jumala eraomandust eitava tahte, liitudes alamate pärisosa vägivaldse omandamise põhjal suureks saanud ilmalikkude ülemustega, ei pidanud kristlik vaimupimeduse aeg enam häbistavaks ka surmanuhtlust. Ei ole ükski enamline liikumine kunagi nii palju omavolilisi surmanuhtlusi korda saatnud vaeserahva pärisosa riisujate kallal kui valekristlik Euroopa on usulisi ja riiklisi kuritegusid teinud Jumala ja keisri auks. Keskajast saadik on ristitud timukaid ülendatud mõisnikuseisusse ja neile iseäralise vahvuse eest valitseva korra kaitseks antud

maid hinnata tarvitada. Anakoreedi kire ja üliinimlikkude jõupingutustega on üksikud vahimehed püüdnud oma ära eksitatud kaasaeglaste vaimu unest äratada, elava usu lampi põlema süüdata, hääd kurjast lahutada. Nende protesti hüüdusid ilmalikkude ja vaimulikkude suurnikkude rõveda elu vastu on sumbutatud tuliriidal.

Saatuslikult õudne kristliku kiriku enesetapmise pilt. Ristisõitjate sõjaõrdud ja jesuiitide inkvisitsioon ei tallanud mitte ainult ülbelt jalga-dega jumalinimlikku armuõpetust. Nagu pilkeks seletati ka jõledamal vere äravalamise ajal: *ecclesia abhorret sanguinem* (kirik kohkub tagasi vere eest)!

Aga apostel Peetrus surmas oma püha sõnaga algkristliku koguduse liikme Ananiase ja ta naise Savira, sest et nad osa oma põllu hinnast koguduse eest olid ära peitnud. Maise vara ahnitsemist loetakse silmakirjalisele usklikule Jumala põhiseadust mööda surma nuhtluse vääriliseks kuriteoks. Rikkus vangistab ja avatleb Jumala tahtest hädaohtlikumalt kõrvale kui miski muu kiusatus. Önnistegija sõnade järele pääseb ennem kaamel nõelasilmast läbi kui rikas mees saab taevariiki. Selles on ikka olnud kõige kurja juur: rikkad on võimu Jumala loodud maa ja kaasinimeste töö saaduste kohta enese kätte kiskunud, vaesed on oma maise osa ülekohtuse võõrandamise läbi sunnitud rikaste orjadeks ja käsualusteks. Aga maa on minu päralt, kuulutab juba Moosese seadusraamatute Jehoova. Häda neile, kes koja koja kõrvale eneste poole kisuvad ja põllu põllu kõrva enestele saavad, hüüdis suurem prohvetitest, Jesajas. Ta ootas seda, mis kohus, ja vaata, vere äravalamine oli säääl (ka prohvet ise hukati kahe puu vahel); ta ootas õigust, ja vaata, kisendamine oli säääl. Ei suurnud seda kisendamist lammata ei väline pühadepidamine, ei kanged joomaajad, ei trummid, viled ja nablimängud.

Lõpule viidud ahnitsemine ja saagitsemine ei ole kusagil tagasi kohkunud ka Kaini teo eest. Kurat ise on kõigi mõrtsukate isa. Sellepärast, mu vennad, kui keegi Jumala tahtest üleastuja on surmanuhtlust ära teeninud, siis on seda kaasinimeste elust-olust hoolimatu valekristlane.

Mis lausub selle kohta ka meie lähem usupuhastaja Martin Luther enne oma liitumist kuurvürstide ja mõisnikkudega? Ei ole kuradi enese järel suuremat inimeste vaenlast kui vagaduskatteline saagitseja ja ahnitseja, kes teise inimese osa enesele rõõvib, kelle pärast kas või kogu maailm näljas, hädas ja ahastuses hukka mingu, kui aga temal üksi kõike küllalt on, kui aga tema üksi nagu jumal kõigi teiste üle valitseb, kui aga kõik teised teda orjavad ja teenivad. Kui teerõõvliu rataste vahel lahastatakse ja mõrtsukail pää maha raiutakse, kui palju rohkem ei peaks sarnaseid rõõvikuid karistatama rataste vahel lahastamise ja pää maharaiumisega, ära needma ja minema kihutama, sajatab meie usuisa Luther. Aga nii oli kohtumõistmisega Lutheri ajal ja nii

on jäänud meie päivil: „Kleine Diebe liegen in Stöcken gefangen, grosse Diebe gehen in Gold und Seide prangen.“ Väiksed ripuvad võllas ja suuremad sõidavad tõllas!

Ka protestantiusuline teoloogia on võimetu olnud kurja juurt jälgima selle viimasteni eeldusteni. Ka Luther ei ole suutnud pühi õpetusi täielikult vabastada põlise kombeusu köidikust. Juba Luther on katsunud kokkulepet leida Jumala püha tahte ning inimlikkude mõjuvõimude ja nende paheliste eesõiguste kummardamise vahel. Kolmekümneaastase sõja pöörasused katoliiklaste ja protestantide vahel tuletavad elavalt meelde kodanlaste ja enamlaste vahelise sõja koledusi. Ei ole ka protestandiusuline kirik niiviisi hakatusest päale saanud Kristuse karskeks mõrsjaks, kes oma jumaliku peigmehe andeksandvat armuõpetust oleks armastanud üle kõige. „Kui tähelepanelikult ja erapooletult vaadelda kristliku kiriku ajalugu, siis ärkab sagedasti tugev tung oletada, et ristikogudus veel kunagi ei ole saanud oma asutaja aatele vastavat õiget kaju ja et tõeline ristiusk oma täielikuni arenemiseni on ulatanud ainult üksikuis, enamasti maapakku läinud inimestes, arvab ka Berni ülikooli riigi ja rahvaõiguse professor Hilty oma „Unetuis öis“.

Võib olla, hoidis Lutheri soolane sõna omal ajal liha ometi täieliku mädanemise ja hukkaminemise eest. Aga kui sool tuimaks läheb, miska peab teda soolaseks tehtama. Ta ei kõlba enam kuhugi, kui välja visata ja inimeste ära sõtkuda.

Meie Augsburgi-usutunnistuse järel on sakrament mõjuv, kui seda jagavad ka kurjad käed! Kui palju vägevamana on igasugustes oludes ilmunud Jumala igamatu nuhtlusseadus! Kui Siionit on ehitatud verrega ja Jeruusalemma kõverusega; kui Israeli vaimulikud õpetajad võimetud on olnud ahnitsejate ja saagitsejate kurji himusid taltsutama püha sõnaga; kui nad kurja hääks on õnnistanud hinna eest ja kõlvatute maavanemate liitlasteks saanud saagi pärast, siis on Jumal oma püha viha vitsad annud paganate kätte. Siis on ta hirmsa ja tulise viha päev tulnud maad hävitama. Ta on ülekohtuseid nuhelnud, ülekohtustega, riisujaid rikkunud riisujatega, halastamatuid hukanud halastamatutega, ülemaid õpetanud alamatega, käsuandjaid kaotanud käsualustega. Aga mis tahate teie teha aruandmise ja ärahävitamise päeval, mis kaugelt tuleb, küsis Jesajas hukatust kuulutades Juuda rahva ilmalikkudele ja vaimulikkudele võimupidajaile. Kelle juure tahate teie põgeneda abi saama? Eks igaüks pea end nende alla kokku vedama, kes kinni seotud, ja eks nemad pea langema nende alla, kes tapetud!

Isandate Issand on ka meie päivil kuningatega lõõnud kuningaid ja rahvastega rahvaid nagu Jesaja ja Lutheri ajal. Ebajumaldatud kroonikandjate sõgedus, kindralstaapide auahnus, rahvusliku võistluse ja saagitsemise loomusunnid on valekristliku Euroopa heitnud sellesse vastastikku viha, vägivalda ja hävingu tulisesse põrgusse, mis on ümber lükanud kolm vägevast keisërriiki, hukanud miljonid, vigastanud kümneid

miljoni inimesi. Ei olnud selle maailmapalangu algades kedagi, kes oleks suutnud oma sõnaga peatada meeletuid. Uheainsa õige Jumala teenimise asemel pakkus ka kristlik kirik paraku mitme suurrahvusliku sõjaebajumala kummardamise pilti. Olid ju preestrid ja pastorid prahvatanud riikide suurnikkude südameid aidanud põlvest põlve lihavaks ja nende kõrvu raskeks teha ja nende silmi saata võõriti vaatama. Nii et ei näinud nemad oma silmadega ega kuulnud oma kõrvadega ega saanud aru oma südamega, et Jumal neist oma palge oli ära pöörnud. Mehikesed ei märganud Kuradit enne kui see neile kraesse kargas. Eks ole ka seesinane rahvas olnud nagu ta preestrid ja pastorid, sulane nõnda kui tema isand, tüdruk nõnda kui tema emand! Mälestame veel väga hästi, kuidas nagu viha sügavustest ja valu kõrgustest tõusnud Jumala maru on käinud üle maa. See maru on rahvaid isekeskis ära seganud, et nemad on pidanud sõdima vend venna ja linn linna vastu. Orjad on üheskoos tasumise tapariista tõstnud oma põliste peremeeste ja valeõpetajate vastu. Mälestame veel väga hästi, et neid tapariistaga tasujaid siis ei suutnud takistada mingid tõkked. Mingi raudvärav ei olnud küllalt tugev nende eest varjama. Nad on niisama hää südametunnistusega oma suguvenna maha löönud nagu libahunt oma venda veristab või tuul murrab kõrgeid männalatu.

Tõesti mu vennad, see vastuhakanud hulkade vastupanematu sõost oli isandate Issanda karistus kõigi karistamata jäänud enesejumalduse, veresüü, vägivalda ja ülekohtu pärast! Tuli päev, ja isegi vanemate patud nuhelti laste kätte. Tuli kohtupäev, ja mitte usuline, vaid usuvastane liikumine viskas valeõpetajad kirikust välja. Tuli aruandmise päev, ja tuimaks läinud maa soola tallati jalgadega.

Kristliku katekismuse järel on kirik usklike ja pühade osasaamise kogudus. Ent kommunismi aabitsa järel on kirik sarnaste inimeste ühing, kes ühesuguste tuluallikatega on ühendatud usklike vaimupimeduse kulul. See ühing liitub teiste kurnajate ja söödikute ühinguks, kes ka palveid ja needmisi hindavad hulkade orjastamise vaatekohalt. Ristiusk tõi esimesena maailma kõigi inimeste üheõiguse ja vendluse aate õeldes: siin ei ole roomlast ega kreeklast, ei vaba ega orja, vaid teie olete kõik üks Kristuses! Teiste maade kurnamisihiga süüdatud välissõjas kui ka sisemises võitluses töolisteklassiga aitavad rahvuslikud riigid ja rahvuslikud kirikud üksteist vastastikku, hüüab nüüd kogu sotsialistlik töölisteilm. Sellepärast tuleb kiriku lahutamine ja sundvõõrandamine ilmalikust riigist igal pool lõpule viia. Kiriklik propaganda tuleb koolidest välja ajada. Kogu ristiusk on sõjas ja revolutsioonis saanud niisuguseks muinasjutuks, mis isegi lastele ei kõlba: Tegelikus elus on ju ka nõndanimetatud ristiinimesed ise ateistid, kihutavad kommuniste. Ärgu oodaku kodanlased oma demokraatliku põrgu ohvritelt, et need enam troosti otsiksid sellelt usult, mida usu kuulutajad oma tegudega ise niiväga pilkavad! Kibe ja tuline kihutus.

Kommunistide tee on Jumala viha vitsa ja meelepahanduse kepi tee. Elagu proletaarne vägivald ajaloolise materialismi alusel! Elagu riisujate riisumine ja hukkajate hukkamine! Rahvusvaheline sõda rõhujatele ja kurnajaile, et kõigi maade rõhutud ja kurnatud saavutaksid viljaka töörahu!

Esiotsa on maailma sõjale järgnenud kodusõda meie naabermaa hävituste tulisest põrgust küll viinud hukatuste kuristikku.

Agas kui Eesti valgevägi tapariistatega esiotsa on tagasi löönud punaväe tapariistadega pääletungimise, siis ei ole see paraku kaugelt mitte sellesinatse ristirahva Jumala meelepäralise elu teenus. Lutheri tunnistust mööda saab inimene kas Jumala või Saatana tahte käsilaseks, aga taplus on Jumala käes. Kui keegi ka võitleb, ei saa tema võidukrooni, kui ta ei võitle nõnda kui kohus.

Löödu löömine äratab kõige suuremat jumalikku ja inimlikku pahandust, ja rumalate tagakiusamine on naeruväärt. Kui kommunistid tõesti ilma suurema poolehoiduta jäävad meie protestandiusulise rahva keskel, siis on nad vähem tõsised kui rumalad vaenlased. Nad ei ole meie ilmalikule ega vaimulikule julgeolekule kuigi hädaohtlikud, kui meie isekeskist lahtutust katsume lepitada tõsikristlikus meeles ja inimese-armastuses. Ent niisugusel korral on vangistatud avatelejad juba küllalt karistatud oma vangistuse ja vangistamatud selle läbi, et neil valges Eestis üleüldse edu ei ole.

Kirjutatud on: Jätke need inimesed rahule ja laske nad minna, sest kui seesinane töö on inimestest, siis läheb see tühja; aga kui see Jumalast on, siis ei või seda tühjaks teha. Sündinud rumalana kõike ettemäärava jumaliku nõu tahtel ei või ükski inimene elada eksimata. Ent surmata inimest ta rumaluse pärast on ülekohtune. See ülekohtus makstakse kätte. Kurja tasub kurji.

Jumal on meile annud uut armu ja hingetõmbamise aega meie kõlvatu elu parandamiseks, aga meie ei pane jumalinimlikku armuõpetust mikski. Selle asemel, et enesele vastu rinda lüüa oma kurjade tegude ja haavavate sõnade pärast, lööme ikka uuesti vastu oma ligemise lepitamatut rinda. Selle asemel, et inimlikku õiguskorralagedust täiendada jumaliku halastuse eeskujuga, edendame õiguskorralagedust kahesuguse mõõdu tarvitamisega ülemate ja alamate seadusest üleastujate kohta. Selle asemel, et kurja tasudes hääga parandada püüda hukatusliku sõja rikkeid soetavad meie kaitsepolitsei soetatud vanggiurkad ikka uusi invaliide ning meie kaagikohtu mõistmine lisab ikka veel leskede ja vaestelaste arvu. Selle asemel, et omariiklikult sõjaseisukorda lõpetada võitjate ja võidetute vahel, jätkame seda hoolimatult edasi. Selle asemel, et valvates luurata kristlik-demokraatliku valepassiga tegutsevat kurikavalat Kiusajat, peame jahti ainult Peipsi tagant tulevate avatelejate päale, kes õhutavad rõhutute pööret rõhujate vastu avaliku halastamatuse sõjariistadega. Selle asemel, et kahetseda hullunud võitluskires tehtud veresüüdi,

koormame end teadlikult-teadmatult ikka uute veripunaste pattudega. Selle asemel, et kiusajate kokkuvalgumise põhjuseks pidada oma peidetud ja avalikku patuelu, kaagitame ja kussutame vaest löödud venda prassides ja trallides ja täis enesejumaldamist edasi. Vaevalt pääsenud sõja ja revolutsiooni mölludest, kogume enese üle näilisel rahuajal uut jumalikku ja inimlikku hukatust.

Kirjutatud on vanas testamendis: Kui teie tahate ja võtate sõna kuulda, peate teie maa hädusest süüa saama. Aga kui teie tõrgute ja panete vastu, siis peab teid mõõgaga ära lõpetatama. Sest vägede Jehoova tuleb üks päev kõigi kõrkide ja suureliste vastu ja kõigi uhkete vastu, ja nemad peavad alandatud saama. Ja üleastujad ja patused peavad ühtlasi saama ära rõhutud; kõik kes Jehoova maha jätaavad, peavad otsa saama. Häda neile, kes eneste meelest targad ja eneste arvates mõistlikud on! Häda neile, kes kurja hääks ja häd kurjaks hüüavad; kes panevad pimedust valguseks ja valgust pimeduseks; kes panevad viha magusaks ja magusat vihaks! Häda neile, kes halbade õiguse kõveraks pööravad ja kohtu ära kisuvad mu rahva viletsate käest, et nemad võiksid lesknaisi riisuda ja vaeseidlapsi paljaks teha! Kirjutatud on uues testamendis: Eks rikkad võta võimust teie üle ja vea teid kohtujärgede ette! Kuulge nüüd teie rikkad: nutke ja hädaldage selle viletsuse pärast, mis teie üle peab tulema! Vaata, see palk, mis teie olete jätnud maksmata oma töötajatele, kes teie põldusid on koristanud, kisendab teie üle!

Jumal taevas laseb oma päikest mõni aeg tõusta kurjade ja hääde üle ja laseb oma vihma sadada õigete ja ülekohtude pääle. Kui teie tahate saada oma Isa lasteks, siis on teile nüüd õelate kirgedes tumestatud aastate järel hiilgav juhuse antud teostada jumaliku halastuse käsusõnu. Omariiklise vabadussõja hulgaline kuritegevus on lõpnud teie sõjariiklase võiduga. See sõda ei ole sedasinast ristirahvast mitte ainult karistanud mitmetuhande inimese kehaliku surmaga. See omariikline sõda on hulgaliselt rikkunud nii võitjate kui võidetute poole kistud sõjameeste tervist ja tööõudu; see on hulgaliselt järele jätnud abituid perekonnaliikmeid leski ja vaeseidlapsi. Kui teie olete sõdinud valguse riigi kaitseks pimeduse vastu, siis peaksite teie võitjainas nüüd kõik tegema kuriteolises võitlusvõimlas pimestunud ligimesearmastuse lepitamiseks. Vaadake, meie omariiklises sõjas kannatanud invaliidid vajavad abi ja toetust. Sõjas langenute lesed ja vaesedlapsed kiratsevat viletsas seisukorras teiste hääoleku keskel. Kes vajavad rohkem meie abi ja toetust, kas võitjate või võidetute invaliidid? Kes vaevlevad viletsamas seisukorras meie hääoleku keskel, kas valgete või punaste lesed ja vaesedlapsed? Nad on kõik kuriteolise viha ja vaenu ohvrid, ja võidetud punaste invaliidid, lesed ja vaesedlapsed tunnevad end valges Eestis kaks-kord mahajätuna. Jumal laseb oma päikest küll tõusta kurjade ja hääde üle ja laseb oma vihma sadada õigete ja ülekohtuste üle. Aga Eesti

demokraatlikuks kutsutud vabariigi valitsus hoolitseb ainult valges rahva-väes kannatanud invaliidide eest, kes tahes ehk tahtmata nii mõnegi kehva mehe mättasse lõonud. Mingid aktsiaseltsid ja osatühisused ei ole summasid annetanud võidetute kaksikord mahajäetud leskede ja vaeste-laste toetuseks; mingid teatrid, kinod ja varieteed ei ole nende tuluks annud ühtki etendust; mingid ühiskondlikud organisatsioonid ei ole nende aitamiseks toime pannud ühtki karbikorjandust.

Nüüd võivad meie võidetud kannatajad vaesteabi loota ainult sala-organisatsioonidelt. Sellest veel mitte küllalt: igasuguste Nõukogude-Venemaalt rahasaajate päale peetakse jahti kui kurjategijate päale!

Õndsad on armulised, sest nemad peavad armu saama. Aga kohuste kohus peab halastuseta käima nende üle, kes ei ole halastanud. Kui Inimesepoeg kõige armuaja lõpul tuleb oma au sees, siis teame kirja-dest ja aimame vahest ka ajaloolistest nähetest, keda ta tulisesse hukat-usse saadab. See on Kuri, need on kuraditaolised. Mul on nälg olnud, ja teie ep ole mulle mitte süüa annud; mul on janu olnud, ja teie ep ole mind jootnud; mina olen võõras olnud, ja teie ep ole mind mitte koristanud; mina olen alasti olnud, ja teie ep ole mind katnud; mina olen haige ja vangis olnud, ja teie ep ole tulnud mind katsuma. Siis võtavad needsamad temale öelda: Issand, millal oleme meie näinud nälga ehk janu sul olevat, ehk sind võõra ehk alasti ehk haige ehk vangis olevat, ja ep ole sind teeninud. Siis võtab tema neile vastata ja öelda: Tõeste, mina ütlen teile: Mis teie iial ep ole teinud ühele nendesinaste vähemate seast, seda ep ole teie minulegi teinud.

Oh neid hirmu ja õuduse jutte, millest kubiseb kommunistlik ja sotsialistlik ajakirjandus Eesti vabariigi vangilaagrite ja vangimajade kohta! Oh seda tumedat häbipilti Eesti vangikojaoludest, mille on joonistanud ka tuttav Inglise professor Goode oma mitmesse keelde tõlgitud reisi-kirjeldustes, ja sel Manchester Guardian'i kirjasaatjal oli ometi juhus Eesti päälinna türmiga isiklikult tutvuda oma kogemuse põhjal! Meil peetakse nõukogude vabariigi poolehoidjaid kuude ja aastate kaupa eel-uurimise all kinni, neid veetakse mööda kaitsepolitsei sala-urkaid, neid peksetakse ja piinatakse, ja isegi kokku saada ei lubata. Meie vangimaja-põrgut ei ole lahendada katsunud kellegi kristlik inimese-armastus. Sellesse on pilku heitnud riigi eelarvekommissjoni liikmed, ja nemadki on vangide tervishoiu leidnud olevat surmlikult kisendava. Kas hakkame juba aimama üht pääpõhjust, miks sellesinatse ristirahva surevus läinud aastal sündi-vusest suurem olnud värske ülémkarjase aruande järel? Sellest hooli-mata ei käskinud Eesti Ev.-Lutheri kirikukongress hoolitseda kristliku inimesearmastuse eest. Soovitati valvata sündivuse kunstlikku enese-takistust. Aga Peipsi taguses hirmuvalitsuse vabariigis, tõendas üks kongressi osavõtjaist teises kohas, tegevat rahvaarvu juurdekasv 1,3% sellest hoolimata, et sääl inimesi surevat kui kärpsid. Sääl

näljaga koduotsitud hiiglariigis inimmiljonite juurdekasv, siin elavate arvu salapärase kahanemine! Kõige selle läbi ei ole Jumala viha pöörnud ja ta käsi on alles välja sirutatud.

Hääl taevast ütleb Johannese ilmutamise raamatus: Vaata, ma tulen nobesti, ja mu palk on minuga igatühe kätte tasuda, nõnda kui ta tegu. Makske tema kätte nõnda kui teie kätte on makstud, ja tasuge tema kätte kahevõrra tema tegude järele; karikas mis tema täis valanud, valage temale kahevõrra!

Ärgem unustagem, et ülema kohtumõistmise igavene Kohtumõistja on jätnud oma eesõiguseks. Jumala mõtted ei ole mitte meie mõtted ja tema teed mitte meie teed. Kõige vähem on need prahvatanud Rooma ja Vene keisririigi seaduste teed. Aga neid seadusi tarvitavad veel sellensinatse ristirahva kohtunikud ja sõjakohtunikud! Ainult kõige elu Looja tohib inimese elu katkestada jumaliku korra seadusi rikkumata. Elu ei ole mitte see vara, mida inimesele ükski vabariik oleks annud, ja sellepärast ei ole seda ka kelgi õigust röövida ühegi vabariigi nimel. Kui keegi seda siiski teeb, siis kisub ta enese kätte talle kuulmata õiguse. Kus meie oleme? Kuhu meie läheme? Peame küsima ühes Pascaliga: „Ons need inimesed või kuradid?“ Nii punaste kui valgete verises kohtumõistmises üksteise üle on palju jõledat enesejumaldamist. Ja ometi on nii ühed kui teised rängalt patustanud ja raskeid hoope kannatanud. Oh, surelikkude ülitut meeletust! Kas teie ei mõtle, et iga teie liigutust kellegi poolt tähele pannakse, olgu see surmaotsust alla kirjutades või vintpüssi vinna vajutades! Kui teie ka käsku annate siseministrina või sõjaministrina või õigusministrina, kui teie ka olete sõjakohtunikud ja surmaotsuste täidesaatjad, igavese Kohtumõistja palge ees olete teie kõik viletsad ja vaesed surmamõistetud. Täna veel arvate teie sel maalapikesel peremeest mängida võivat oma kaasinimeste elu ja surma üle, ja juba homme segate teie oma põrmu maa põrmuga.

Tõeline tarkus, see on niisama lihtne kui Issand halasta!

Keegi meie kristlikuist kirikuõpetajaist ei ole minu teades niiviisi rääkinud. Nad on ju kõik teoloogid, ja teoloogidena Lutheri lahtunud epigoonid. Võib olla, ei oleks minagi ühtegi mõtet pühendanud nii põlevale küsimušele, kui oleksin teoloog. Oleksin elavaks tunnistuseks sellest, kuidas pühaks peetud kirjade tundmine väga hästi ühendatav on tegudest hoolimatu sõnakõlksutamiseга. Seotuna oma kirikumõisa tulude ja mõnude alalhoidmise huviga, lööksin ma tegelikult ikka ühte mesti teiste ilmaliku vara ja võimu omanikkudega, sõbrustaksin jõhkrate ligemise nõõrijatega, seltsiksin vastuhakanud inimesepoja timukatega. Kui nad aga minu jumalasõnaga hangeldamisest maaliitliku hinge hinna maksavad! Küll jääks mu kirik ikka tühjemaks. On ju aja kirikuvastane liikumine

selle isegi riigist lahutanud. Ei ole see pööre ristiusu õpetajate musta sada ometi ka uues Eestis jõudnud lahutada riigimeestest, täispõllumeestest, vanust naistest, kirikuist ja kirikumõisaist. Nii kuulutaksin ma ikka vanaviisi oma koguduse uutele aseparunitele pattude andeksandmist, kui nad toreda tākuga aastas kord või kaks kirikusse sõidavad. Ikka jagaksin ma Mogri Märtimele Issanda ihu ja verd ja käeksin neid taevariiki taga nõuda. Kuulutaksin, et Kristus on risti löödud Pontsiuse Pilaatuse all. Aga tema uuestiristolõomisest Konstantin Pätsi all ei lausuks, ei aimakski ma midagi!

Kui ma kuuluksin Eesti Ev.-Lutheri kiriku ärksamate teoloogide hulka, siis annaksin ma välja oma jutlusraamatu: „Tulgu sinu riik!“ Võib olla, täidaksin Tartu ülikooli usuteaduse professori kohuseid. Mind valitaks kristliku ilmavaate edendamise seltsi esimeheks. Võtaksin osa vaidlusest, missuguse rituaali järel Eesti kirikuvanem oleks pidanud ametisse õnnistatama, kas Saksa, Rootsi või Inglise rituaali järel. Avaldaksin oma valgustatud arvamist piiskopilt piiskopile käte pääle panemise läbi edasiantava sisemise väe ja Eesti rahvakiriku ülemkarjase välise ehtimise kohta. Kalduksin protestantliku lihtsuse ja vaimsuse poole. Kes teab, mul oleks loomusunniline tunne Vale-Kristuse vaimust meie piiskopi aujärjel. Aga oma isikliku mugavuse huvides hoiaksin end igasuguse avaliku pahanduse eest. Alaliselt sumbutades oma südametunnistuse nõrka häält ei suudaks ma enam imestada, kui mugavaks ja hõlpsaks on saanud meie päevade kristliku usutunnistaja elu. Mõningate rahutute aastate järel maitseksin ma kehalikult ja hingeliselt jälle näilist Rahumäe idüllit. Ei rahustaks ma Hädaoru kisasid isiklikult vahest küll mitte püssirohu ja kantsikuga. Aga iialgi ei astuks ma Rahumäe eeskava teostajate vahele öeldes: „Seiske! Pidage! Sina ei pea mitte tapma!“ Ma ei kasvataks enesel vahest mitte sarnast lihunikuturja nagu mõni minu ametivend maal. Aga keset Rahumäe ja Hädaoru elanikkude ilmset ristiusust ärapööramist hoiaksin ma alal oma roosad põsed ja maheda tegumoe. Ma ei märkakski, et uue ahastuse ja vaimustuse tuli on visatud ümber maailma, et uue lunastuse ootamine on ka Eestis valdanud vaevatute ja koormatute hingi ja et uue usu tunnistajad tegutsevad surmapõlgava fanatismiga. Omal ajal tänitas Luther meelt heites: „On's Jumal Kurat või Kurat Jumal?“ Oma teoses: „Jumal nägematu kuningas“ kinnitab Inglise kirjanik H. G. Wells, et päästmatult hukkamõistetud on need, kes enesel hää tunnevad olevat hukatuses. Hingekarjasena oleksin üks neistsinastest oma vaimses surmas. Ma ei aimaks niipalju nagu meie noor Mulgimaa luuletaja H. Adamson:

Üits küsk, et kuidas üitskõrd maa pääl Jumal käis,

tei imet ja kes näive, vill es usu.

Maailm on pildra kuivalt kurja täis,

me näeme kuradisi kik ja üitski'i usu.

See on surmanuhtluste surmanuhtlus. Niisugustel eeldustel tõotab 1. jaanuar 1922. ka vormiliselt hulgalise kirikust loobumise tähtpäevaks saada Eestis.

Siiski, olen poliitilise surmanuhtluse kohta kord kuulnud hääkohtlase mehe kõnet. Kirjatundmine ei valgusta mitte igaühe hinge. See, kellega kõnelesin, ei olnud kirjatundja.

Oli jälle langetatud rida järjekorralisi surmaotsusi. Minu juhulik jutuseltsiline, ühe trükikoja sõnaaher juhataja, lausus nüüd tõsise ja tasase häälega :

— Ei ole õige kohtumõistmine, kui päälekaebaja ise on kohtunik ja timukas ühtlasi. Ei ole õige kohtumõistmine ei kodanline ega proletaarne kaagitamine. Selle maalapikese tänapäised peremehed kuritarvitavad asjade otsustamist, mille üle õiget kohut võib mõista ainult keegi kolmas ja õiglane võitlevate poolte vahel.

Oleks kõnelenud nagu see kolmas ja õiglane kohtumõistja tõsise, aga liiga tasase häälega :

— Süüdlased ja osalised oleme selles hirmsas kurbmängus kõik : nemad, meie, sina, mina. Meie kõik oleme süüga koormatud oma tegemises ja tegemata jätmises. Koledused jäävad igal pool koledusteks ja hääd teod häädteks tegudeks. Aga inimlik õigus ilma halastuseta ei ole mitte kohus, vaid ülekohus.

Suitsmaa.

Internatsionaal.

Hõii!
Proletariaat!
Las' leeki punane lipp!
Las' kisendab ilma verine lipp!
Las' hõiskab proletariaadi veripunane lipp!

Hõii!
Proletariaat!
Aeg lunastada rakus käsil kirjutatud veriveksel!
Ju koolev bankiir kisendab kui emmis tapal!
Aeg tulnud arved õiendada pettuse ja ülekohtu raamatust!

Hõii!
Proletariaat!
Löö aiateiba rasvas maod!
Löö lihunikel nägu lõhki rautet saapa kontsaga!
Las' karjub losse loites hõõtsuv võlla kaak!

Hõii!
Proletariaat!
Löö lahti kirstud ja vasel needit igavesed lukud!
Ning kata oma paljas ihu kalli riidega!
Ja sööda söönuks oma koerapojad-lapsed puhta saiaga!

Hõii!
Proletariaat!
Las' hellitetud liha koonuskuhjad sirutuda elutuna tühja
taeva poole!
Too ristiusu jumal taevast, seo kaela pangamaja nurgakivi,
las' kärvab proletariaadi haisevasse virtsalompi!

Hõii!
Proletariaat!
Ükssada lagipääd tao sisse telliskivil ainsa juukskarva eest!
Ükstuhat lotis kaela ühe verivilli eest su vaevat peopesas!
Siis võidupiduks tantsu löö! Hõii! Tantsu löö!

Kaks luuletust.

Punane mälestus.

On jooksnud tapatuuled julmad, toored
siin üle lumitand mu kodumaast.
Sööst sünge heitnud verre vanad, noored,
jäänd inimsusest ainult löödud laast.

Lund pehmet puistas hommik alla,
shrapnelli kärgatuste raksus pinn:
hing hinge järel kisti kehast valla,
kui valgeid tervitas mu kodulinn.

Kuul puuris südamesse, puuris aiju
ja langes inimese iniseva põrm,
ta veri täitis lumikausse laiu,
kramp kiskus hoigajat, ta käkrus sõrm.

Oo! viimseid ohkeid korisesid rinnad:
„Saag kooljaks — mälesta mind hõikavat:
tõõrahva lunastuse need on hinnad!...“
See tervitus tõi valu lõikavat.

Üht punast mälestust kui kirge verist
mu hinges hoiab sala valutuik.
Kui altmaa, päältmaa maandund surnukerist
mu kodumaale tõuseb neede huik.

Verisel ajal.

Aeg heidab hinge rasket valu,
kui uss alt mätta nilpsab keelt.
Kui hirmuhiil käib läbi salu,
surm silmsi-ilmsi murrab meelt.

Kui julmund jumalate viha
teed terrori nii terror käib,
raud raksab raual inimliha,
tapp korjustab, ilm kadu näib.

Kui loom, kes ahmib lihatoitu,
on inimene reostand end.
Päev tõuseb uus, uut näitab koitu,
kuid endselt vaenlaseks jääb vend.

Käin hämarteid kui haige taudist,
jalg surub korjust, tammub verd;
käin üle lilletatud haudust —
lööb hinge õudu nagu merd.

Aeg heidab hinge rasket valu,
kui uss alt mätta nilpsab keelt.
Kui hirmuhiil käib läbi salu,
surm silmsi-ilmsi murrab meelt.

Johannes Schütz.

Hauakõne.

Inimene, kes sündinud, soovinud, igatsenud, püüdnud oli, inimene kes kannatanud - kannatanud - kannatanud oli, suri natukene iseäralikul viisil: ta õnnetu, karastatud energiaga, suurte mõtetega, paljude arusaamistega, oli ise kaasa avitanud . . . Sõbrad ja sugulased ei teadnud palju. Ta, lõppenu, oli hea inimene olnud. Aga nüüd tegi sugulastele häbi!

Võõrad nurisesid hirmsasti surija viisakuseta otsustamis võimu pärast ja tundsid keeva kaastundmust ligidalseisjate häbi pärast. Kõigil oli tore, et niisugune ei ole. Terve küla tundis ennast parema olevat: ülepea — meeleolu oli hea. Ja kõneainet oli, võimalust oma tarkust avaldada. Kõige pealt võidi aga oma vagadust ja puhtust paljude tagasi-surumiste järele kord orgi otsa riputada.

Kaks nädalat oli ta tüliks.

Tohter, nimelt kreisitohter, käis vaatamas, ja isegi urädnik oli seal. Hingati kergemalt. Nüüd saab lahti.

Ametlikult lubati maha matta.

Aga õpetaja ei tulnud. Pidas juba seda kirikuriide pühaduse jälestamiseks. Või nagu keegi vanamees ütles: ta südametunnistus kardab! Kõster tuli. Tänati — ja mitmed imestasid.

Hauakõne oli umbes niisugune:

— Ärge süüdistage! Meie ei tea palju. Mis meie teame, on see et meie siin oleme, nimelt seda, et mina s. o. iga mina siin on. Meie arvame, et elame, aga mispärast, sellele ei julge keegi vastata. Sellepärast ei julge, et vastus hirmus lootuseta on. Mispärast? Kõik on kahvatanud ja nõuta. Ja mis elu on — ka seda ei juleta tunnistada. Tahetakse veel pettepillidega ennast rahustada. Aga see ei pea kauaks nii jääma.

Elu on aatomite liikumiste avaldus, elus on muutumiste ärapääsemata tingimine. Elu ei ole tahtmine. Sellega ei ole kõik ära öeldud, elu on veel hoopis lihtsam.

Kirikuõpetus kõneleb teisiti: et oleme jumala tujude mängukannid; et meil mina-ise ei olegi, on ainult otsatu juhtnõör; et oleme marionett-

nukud kellegi tundmatu ja enesearmastaja ärimehe käes; et oleme mõistatused, muinasjutud, ühe isesuguse karakteri harjatud lõbud jõudude peenendamiseks. Nõnda on nõuandmiste-mehed kõnelenud ja seletanud.

See, kõnealuse puusärgi sisu, olla natukene uudisviisi elujäreljätmiseks jõudu tasandanud. Teie kaastundmus on haavatud ja valutab. Mulle kõneles kutsuja: miks ometi liikuv kuju kusagil eemal seda ei teinud! Teil on nähtavasti hale meel ringi segamise pärast, pisarad meeldetuletuste pärast. Paha on — jaa, paha! Ajudes on palju, mis üles ärkada ei tohiks. Seal on vaeste teotamised, nõrgemate häbistused, metsik inimese autus, suruvad saladused ja mürgistama maetud kannatused, sisemised piinad. Ma tunnen teie, täistopitud kõhtude, elu; valet ja pimedaid võltsimisi on, mida mitte ei tohiks liigutada ajudes, kus katted peal. Ma tunnen ja saan hingedest aru. Sellepärast hüüan: ärge süüdistage! Arge süüdistage!

Meie ei tea palju: meie kokkutuleku põhjus surnuaiale on tema pärast. Ta olla elamise järele jätnud väga igav-vastikul viisil: hapnik ei täitnud väliste ja kunstliste takistuste pärast enam oma kohust. Vastake: on teil sellest või on teistel sellest teie eluavalduse nähtusest, teie olemas-olemisest kasu? Meie võime ka ilma kasu teadmata sellest mööda saada, veel lihtsamalt — aga teie, nüriduste-kandjad, ei suuda arusaada. Mis väärtuse, mis mõttelise tähenduse annate ülepea sellele nähtusele, kui teie aastate kaupa ennast hävitate? Meie ei tea palju: suremine on suremine, viisil pole palju väärtust. On ju ka. Aga see on esitaja väärtus: jõud või nõrkuse ootamine. Need on kahel pool valida. Suremisviisid on kõik ligidalt sugulased, põhjusteks igakord oma sellekohane nõrkus. Igaüks on enesele kõik: teine juba ei västuta teise eest. Oleme ju küll ahelalülid, aga kõlbmatuks minemiseks ei suuda teised piiri panna. Muutmise võim on üksikul vaba — seda austagem! Sina tundsid ennast moondumise häkilisuses kaastegelase olevat. Ja sina ei tundnud ennast seal kaaslane olevat. Ei-ja-ja — on piirita.

Mina kui inimene olen selle nähtuse äraseletamisega arusaamise piirides päri. Aga mul ei ole teie saatuse kohta mingisugust mõju avaldada.

Meie ei tea palju: suremine ei ole tähtis, ta ei ole ka häbistav. Teotavam on juba sündimine eluavalduse ja olemasolemise mõttele. Sündimisega on inimeseelu mõtteline tähtsus ärakägistatud, igasugune elu sisemine mõte mahamaetud. Järele on jäänud peale sündimist midagi ilmaasjatat, mida igaüks ärakaotada tohib. Alalhoidmiseks ei leita igaveses ajavälituses ühtegi põhjust peale rumaluste. Ja igasugused põhjused on lõlluste rahustamiste varjud. Meie ei tea palju: meile räägitakse tagahaua elust. Meie vanemad on niisugused mõtted pārandanud. See on pārandatud hingetõbi, see on puuduliku ajuehituse otsekohene aval-

dus. Saage terveks! Meie näeme ja saame aru: see on kõik. Kõik on meil emaloodud: hing ja ihu. Siit radadest ei pääse välja, siia piiridesse ei lange võõrast ollust sisse. Ja oma töö peab juba ükskord hästi arusaadav olema. Töö on inimene.

Saage terveks! Haigus on pahem kui surm. Inimesemõte on kõik lihtne haigus. Loom on väikse ja terve mõtte ringis.

Ma austan otsustava jõu võimu!

Tehke sedasama: see on kõik.

Elu on teotav, elu on tülikas, vastik, häbi! Surm on tõde, surm on elu eesmärk. Ühkelt on surra vaja. Muid põhjusi, järeldusi, eesmärke ei ole. Kõik on lihtne umblollus . . .

Köster oli viimased sõnad öelnud. Paljud ei saanud millestki aru. Töötõbistele inimestele tuli rutt — ja nemad hakkasid õige rumalalt ja nürida arusaamisega mulda peale ajama. Ainult mõni jäi talva kombel seisma, nagu oleks midagi olnud. Kaks-kolm saatjat, võib olla, mõtlesid ka. Keegi avaldas, et hea kõne olla olnud.

Paastupäikene tahtis paksu surmalund soendada, aga see ei läinud temal vist hästi. Rahulise lume asemele tekkis küll liikuvam vesi, aga seda ei olnud kusagil vaja. Jooksis, ning vajus viimati oma ilmaasjatusest häbi tundes maa sisse.

Köster lasti lahti.

22. 3. 08.

Jaan Oks.

Lahtised lehed.

(Muusikast)

Järg.

10.

Kui palju võib muusika elu kujutada? Kõige päält hääli: linnulaulu jahvatavat veskit, tiksvat uuri, müristamist, puude kohinat, oja nirisemist; siis nägelikke kujutelmi: hüppeid*), pikse sähvatust, karja jooksmist. Neid kujutelmi võib kuulaja kergeimalt assotsieerida. Juba kaugem sidevus on muusikal metsa jaheduse, suve helguse, haigetoa sumbunusega. Sama kaugel süda kindlate hingeliste olekutega, (see tähendab, muusika looja ei tohi ainuüksi neid läbi elada, vaid peab ka muusikat nii vormima, et see kuulajalle ilma programmita selge oleks): väsimuse, pessimismi, hirmu, kosutuse, ärituse, rahustuse, lootusega j.n.e. On selge, et sisemist sidet enam ei tunta Wagneri leitmotiivide ja nende tähenduse vahel: miski ei suuda tõestada, et mõnenoodiline motiiv peab tähendama Parsifaali, teine karikat, kolmas armastust.

Impressionistide (eriti Cl. Debussy) muusika on väga suurelt nägelikkude kujutelmide üleviik hääldesse. Debussy, vastavalt kaasaeglaste impressionistidega maalikunstin ja sümbolistidega kirjandusen, ei rahuldu lihtsate loodusnähtuste musikaalse kirjeldamisega, vaid ta kindib üleminekuisse, varjunditesse, nüanssidesse, nagu oleksid järgmised teemad ligisemad olnud muusika olemusele: merepilt päikese tõusust keskpäevani, mere ja lainete dialoog, aiad vihma käen, sammud üle lume, helide ja lõhnade keerlemine õhtu õhus. Ta kirjutab ühen oma klaveritükin mängimisolaadi märkiden: „*comme une buée irisée*“ — nagu vikerkaarivärviline leheline!

Aga nägelikkude ja kuulmelikkude kujutelmide liig tihe sidevus tähendab vähest musikaalsust! Th. Ribot on katseid teinud selle kohta, missugused on kellelgi nägelised kujutelmid muusikat kuulden. Tema ankeedi ja katsete saavutus on järgmine: Muusikalise haridusega või muusikaandelistel inimestel pole muusikat kuulaten nägelikke kujutlusi, kui nad on, siis ainult juhtumisi. Vähesese musikaalse haridusega või muusikaandekhevatel inimestel on muusikat

*) Bülow ütleb Brahmsi g-moll rapsoodia kohta: „neid bassihüppeid peab õppima Zoologia aian mõnelt suurtsugu loomalt.“

kuulden alati selged pildid kujutlusten (nad näevad ojakesi sulisevat, linde laulvat j.n.e.)

Kas sest psühholoogilisest algtoest ei järgne esiteks see, et impressio-
nistid mitte suureandelised pole, ja teiseks, et ooper on neile inimestele,
kes vähe musikaalsed on?

11.

Kaks põhiliiki — duur ja moll — määravad ainult kõige liht-
samain laulukesten üldise meeleolu ära, ta rõõmu või kurbuse, valguse
või varju, rahulduse või igatsuse. Komplitseeritumad tundmused ja kee-
rulisemad hingeliigutused ei mahu niisugusesse lihtsustavasse must-valge
kastikesse. Sügavaim ei lase end karakteriseerida pinnapäälse vahetege-
misega. Juba Bach on sagedasti ükskõikne algusen valit heliliigi vastu,
moll väljendab tall tihti meeleadlust, duur aga (kui sellen tertis valdav)
— mahedust ja nukrameelsust. Nagu kiriku heliliigid kadusid, nii võib
aeg tulla, kus moll ja duur skaalad sisemisel sunnil kokku varisevad.
Schönberg on näit. katsed teinud nootidele mitte enam ette määrata
kindlat märki*). Ei tarvitse sugugi algusen reisisihti ette ära jutustada,
samuti mitte loobuda uusi leidusreise ette võtmast. Mollin enesen on
juba elemendid, mis teda mõtlevad lõhkuda, nimelt harmoonilise molli
kolmanda astme kolmkõla annab suurendet kolmkõla, mis sisult, meele-
oluliselt kuidagi teiste mollakkordide hulka ei kuulu, mingi võõrast ele-
menti sisaldaden. Puccini man on see suurendet kolmkõla mingi juurd-
lemise avalduseks; Wagneril esineb ta aga unemotiivin, ning lahendub
valküüride hüüden! Selle akkordi karakter ei lase end duuri või molli
suguluse seisukohalt sugugi kindlaks määrata.

Vähendet septakkord on nüüd sentimentaalseimat meelelahutusmuu-
sikat teeniman, ometi oli ta kord radikaalne ja värske klassikute juures,
kus tal ülesanne oli avaldada kõiki ägedaid tundmusi.

Kuid kõik ripub inimese arenemisest. Vanad vormid kuluvad ja
käreдамad uuendused muutuvad tuimaks-dogmaks. Kindlana ja ajast
puutumatuna näib püsivat ainult kromaatiline heliredel, kõik sääl pääl
vaheldub. Kuid ka siin ei saada kindel olla, et meie ligi kahesajaviie-
kümne aasta eest tempereerit helid äkki teise kuu ei võta. Õhun liigub
kolmandik- ja veerandtoonidega klaveri võimalus.

12.

Muusika ümber on ajaloo traditsioonide, formaalsuse, tarretuse koo-
ruke kasvanud. Üles ehitet kitsaste seinte vahel haritakse ja viljeldakse
muusikat. Ei taheta arvesse võtta, et kõik „absoluutsed“ muusika reeglid
on möödaminevad. Edasi antud ja õpetet harjumused valitsevad maitset,
mitte aga ürgne tõde, mis inimese hinge otsekohesuses pakitseb. Harvad

*) Samuti Reger oma Lamba- ja Ahvisonaaten viiulile ja klaverille (op. 72 ja op. 84).

komponistid murravad panetanud koorukese läbi, suuremal hulgal nirseb individuaalsus vaevalt läbi paksude müüride. Muusikat aga viivad edasi (edasiviik tähendab küpseks saanud uuele ilmatundmisele vastava avaldusviisi andmist, tähendab ühtlasi siis ka siirust, otsekohesust), — muusikud-novaatorid, kes hoolimata üle astuvad taktidest, tonaalsusest, harmooniast, ning kelle esimene ja päämine ülesanne on — avaldada, väljendada helide kaudu oma vaimu ja hinge pingutusi. Samuti kui vaim ning hing enesen ei sisalda ainult ilu ega hädust, vaid suurelt osalt ka inetust, kurjust, ei tohi muusikast nõuda ainult ilukõla, vaid seda, et muusika (ka vormilisest küljest) seisaks väljapoole ilu ja inetust, häd ja kurja. Ainus kõlbline nõue muusikalt, nagu igalt teiselt kunstilt, on, et ta oleks looja individuaalsuse siiras ekspressioon, väljendus. Puhasekspressioon võib enesen mahutada kõik dogmaatilisteks tardunud vormiseadused, kui loov kunstnik nende seadustega hingeliselt täiesti kokku on kasvanud, võib aga mahutada kõigi nende vormiseaduste eitamise, kui looja hing enese nein piiren tunneb kitsa olevat ja enesen valmis on taguhud mõne muusuguse väljendusloogika.

13.

Muusika on aja kunst, ütlevad esteetikud, kes üksikuid kunste teine teisega kõrvutavad ja liigitavad. Mis on aeg? Seda defineerida on raske, sest mõisted, millega igal definitsioonil tegemist tuleb teha, on pärit meie vaimu geomeetristest, ruumilistest omadustest. Aeg on mitmekesine vältus. Ruum on alati ühesugune, olgu ta meie een, või miljonid verstad meist kaugel. Ruumi saab jagada (vaimus), liita, kõrvu panna. Puhast aega aga mitte. Aeg pole iial ühetaoline, sellen ongi ta olemas, et ta alati muutub, teda ei saa ümber pöörda, jagada, paigutada oma tahtmise järele. Ta on elav organism, mille jaod mitte teine teise kõrval pole, vaid mis teine teisest läbi tungivad. Aeg ei kordu iialgi; mis ajan on korduvat, on meie ruumistava intellekti töövili.

Muusika ajaloon näeme tihti just ruumikunstide printsiipide üleviiki helikunstisse. Impressionistid valivad ruumilise teema: Debussy näit.: „Helgid veen“. Teema iseenesest on ruumiline mõiste, ta on liikuvan helidevoon püsiv ollus, mida lained kiigutavad igaüks oma moodi. Impressionist võtab teema, kordab teda igamoodi, algab uuesti, andub käsitledavalle muljelle igast küljest, vaatleb ja kirjeldab. Vaatlus, häältkirjeldus — võitluse, liikumise asemel! On kaunis tõsi, kui öelda, muusikateose olemuse leiate esimesen teeman. Teema on väljalõige hingelisest liigutusest, kokkusurut vedru, mis teosen end välja sirutab. Esimese teema kõrval tuleb teine paigalseisev, püsiv (seega ruumiline) ollus — teine teema. Muusikateose arenemine läheb nende teemade kokkupunumise kaudu kõrgemaks ühtsuseks. Järjeliselt, teemad on muusikateose eeldused. Eriti selgeks saab see R. Wagneri leitmotiivide man. Ja suur osa

muusika maitsmisest tuleb kirjutada motiivide arenemiskäigu tähelepaneliku seiramise (jälgimise) arvelle. See on aga puhtvormiline nauding, kuna muusikateose taga tuksuv hing niiviisi varju peab jääma. Kunstnik säeb omale üles paar teema ebajumalakuju, ning hakkab siis nende ümber keerlema, neid teenima, selle asemel, et oma hinge helinaid kuulda, sisemisi eksaltatsioone, mis ei jutusta ega kirjelda, vaid elavad ja liiguvad puhtan ajan, alatasa uueneden tagasipöörmata, kuni nad loomulikku surma surevad.

Ei ole siis ime, kui muusikuile teema teenistus näib olevat orjus, ruumilisest valdkonnast üle toodud ebajumala kumardamine, mida edasirühkival ajakunstil loomupäraselt sugugi tarvis pole. Neid võitlusi oma enese teemakujude vastu võib jälgida juba Beethoveni man, uuemate komponistide sean iseäranis Bruckneri man.

Kuigi täieline t e e m a t u s küsitavaks jääb, siiski võib väita, et kui muusika areneks puhta aja kunsti suunan, siis kaoks kindel, ettekavatset, korratav teemakuju vähehaaval muusikast, ekstaasi, kuulumuse-visiooni (peab nägelikust ilmast sümboole appi tooma!) esile tungiden, mis midagi ei tea kordumistest (mäletsemistest), nagu seda leiame Schönbergi viimasteist töist.

Aga sillaks loova inimhinge ja kuulaja vahel on mõisted ja just ruumi valdkonnast võet kujud. Nii näeme, et abstraktne ekspressionism maalikunstin (missugune vool ühtki asja ei joonista, ega maali, vaid ainult joonte ning värvide omapärasest keelt laseb kõnelda) püsib ainult vähe aega, maalikunsti puhast olemust rõhutava vooluna. Kogu maalikunsti ajalugu on aga kompromiss maalikunsti puhta olemuse ja inimesen pesitseva asjalikkuse tarbe vahel.

Niisugune kompromiss muusika puht-ajalise loomuse ja ruumilise (-temaatilise) arusaadavuse vahel on ka muusika ajalugu. Ekspressionistid muusikan täidavad ajaloolist ülesannet: puhastada seda kunsti igast võõrast elemendist, mis läbielamise ja heli kui avaldusvormi vahele tükib.

14.

„Suremata meisterteoseid“ pole olemas. Kui Euroopa kultuur lagunema hakkab, nagu see iga kultuuri saatus on, ja uuele kultuurile maad annab, siis pole kahtlust, et kõik meie „täiuslikud“ instrumendid põrmu varisevad. Võib olla, näib meie aja meloodika ja harmoonika võõraile ning tulevaile kultuuridelle sama veider häältese gamus olevat, nagu meile india või hiina muusika. Oma reisil Kalkuttan Tagorede pool (üks neist, Rabindranath — tuntud luuletai, teine — india muusika tundja) peataden kuulas Hermann Keyserling india muusikat, ning oma „Filosoofi reisipäevaraamatun“ ütleb ta, et see muusika ei lasknud end rakendada ühegi meloodia raami, niisamuti kindlasse harmoonia piiri, veel vähem end jaotada ühtlasesse rütmis; isegi üksikhelid kõikusid piirjoonten. Juba

ürgaegadest pääle vastab india teatud helijärjestik kindlalle maalilikule teemale; asjatundja teab igale pildimotiivile vastava „raagi“. Iga „raag“ vastab kindlalle aastaajale, ja seda võib ette mängida ainult teatud tunnil! Meile paistab see võõras, et aeg on ära jagat kindlaisesse „raagidesse,“ aga neile on see seadus, nagu meile seadused on ette kirjutet modulatsiooni või harmoonia alal.

India muusika on „puhas sünnipära, puhas subjektiivsus, üsna puhas *durée réelle*, kuidas Bergson seda ütleks, rippumata välistest sidemeist.“ See muusika, meie omaga võrrelden, on ühetooniline. Mõnikord sisaldab terve pikk kompositsioon ainult vähe helisid, vahest on üksainus noot, mis kogu elevust peab kandma. Selle muusika olemus on kuskil mujal — puhta intensiivsuse dimensioonin; see ei vaja laia tasapinda.

Nii on igan kultuuri riigin oma muusika, mis vastab oma aja hinge tarbeid. On palju muusikaid ja kõik nad on möödaminevad kõigi oma suremattustega.

15.

Ühe ja sama aja muusika, maalikunst, kirjandus ja teadus on teine teisele sugulasemad, kui iga üks neist vaimu loomingu aladest omanimelisele „eelkäijalle“ aastatuhandete eest või võõrain kultuuriden. Debussy on Manet'le ligemal kui greeka muusikalle. Greeklaselle oleks uuema aja kontrapunkt ja instrumentatsioon samasugune fantastiline väljamõeldis olnud, kui matemaatikan kõrgem analüüs, mis Euklidi matemaatikalle täiesti võõras. Seda, mis greeklaselle plastika ja ruum, on meie aja kultuuri inimesele muusika ja aeg. Vastavalt sellele käsitavad ka filosoofid substantsi kui protsessi, liikuvust, vältust. Antiik ilm oli valmis, meie oma saamisel.

Naata Nael.

KOLM SONETTI.

EMA.

I.

Oktoobri ööl, veel seljas uhe pigi,
mu sünnitasid, kõrvus mehe sõim.
Ent hommikul jo kandsid, otsas võim,
vett lauta poris, ihul verihigi.

Kurb, metsik taltusin vaid sinu ligi.
Mind kandsid kaasas, valu verihõim:
lüps, heinategu, lina, rukkipõim.
Sai juba siis su rinda vähi sigi.

Ja isa riidles, peksis — kõver käabus,
seasilmis looma märatseva kihm.
Lõi mööda sinust sõimu, hoope vihm:

su piin kõik musta vaikimisse hääbus.
Ma kisendin, et veri soonis jääbus,
kui sinu ihu lõikas püksirihm.

II.

Vähk rinda sööbis. Aastad läbi kihu
tööl ikka: kaebavat ei kuulnud sind.
Ja mehe sõim ja hoobid kõige hind.
Mu tihti pihu vaigistas su pihu.

Sai viimaks kliinikusse puret ihu,
kus julmalt ära lõigati su rind:
kaks aastat, mil sa imetasid mind,
täis ihu oli tõvejuuri vihu.

Veel kevadel kord tundsid liikvel hurma —
kuid suvel käisid, luunahk, õues vaik:
veel tere, jumalaga iga paik!

Siis aasta kapi taga voodis surma
sa ootsid. Mis küll nägid, kandes turma!
Aegajalt kõhisid, suus, rinnal laik.

III.

Aprilli päeval koolist tulin. Järgi
läks isa kirstule. Taas kevad mängis.
Leel vanaema — rind mu väike ängis —
vett soendas, kattis silmi vesimärgi.

Su pesi, selga enda õmmeld särgi;
siis, küünlad päitsis, valge, valges sängis.
Leel vanaema. — Isa lits toas vängis.
Ah, uinuja all kauge rahu märgi!

Öö viimne. Kuuski tõime; sõime, jõime.
Kirst keskel, laulnutt, lora majas kurvas.
Hing kaheks, nutsin räästa all öö turvas.

Siis vankri päras, väike, vahtsin hõime.
Haud, lahti kirst. Mees selja taha. Lõime.
Laul, muld ja lõrts. Vend risti päitsi survas.

Rudolf Reimann.

Näitsik.

Nii oli selles majas kord juba harjumuseks kujunenud.

Kui näitsik kõneles, pidid teised vaikima. Kui näitsik raskepäraste, tõmpe sammega üle õue astus, ämber käes ja haovihk kaenlas, siis oli teiste teenijate asjaks võimalikult tähelpanu tekitamata oma ametis püsida.

Neid valdas jubedus ning vastikus näitsiku nurisevate pilkude, vaskpunase näo ja hõõveldamata eneseavalduste pärast.

Majas valitses ainult ühe isiku — näitsiku — masendav tahtmine, mille alla vaikides painuti. Pereimeeski pidas suu kinni, sallides tüdruku manamist. Võib olla, ei kuulnud ta seda; võib olla, kiitis südames hääks.

Majas valitses enamasti sõnatus. Söödi arvustamata, mis näitsik lauale oli oonud. Mõnda tööle, ilma et pikki arutusi pidada. Mõisteti üksikest pilkudest ning mööda minnes pillatud lähendustest.

Kõik oli paremas korras.

Hommikutel kängitses näitsik esimesena jalad ja hõikas pere magamast. Selle järele lüpsiti lehmad ja võeti pruukosti. Ning siis läksid perelised tööle.

Manamine ja paljukõnelemine polnud moeks. Aga kui juba öeldi, — siis nii, nagu oleks hammastega teise lihakseid puretud.

Üksnes peremees lubas endale harvakult nalja: muigas, ümises ja tõukas näitsikule möödaminekul rusikaga kõhtu.

See oli nende era-asi, mida teised näha ei tarvitsenud. See oli lõbus vahend alalise tõsiduse keskel.

See oli näitsiku tallamine.

Muide aga tallas näitsik kõiki majalisi. Ta oskas anda oma talitustele raskemeelsuse kalki ilmet, võttes ja heites asju, otsekui oleks need talle mõnitamiseks maija toodud.

Aga kord sügisel olid peremees ja näitsik linu leotisse panemas. Peremees pildus peolisi vette, hirvitades rahulolemisega näitsiku üle, kes märgis riidis rohelist linasilda mööda sumpas, kord pahema, kord parema jalaga vette vajudes.

Ilm oli sajune. Tuul järvel — raud-kõle. Aiana vette torgitud ritvade vahelt kippusid linapeolised ulgule ja näitsikul oli rohkesti tegemist, et uusi ritvu endiste tihendamiseks põhja kinnitada.

Selle juures seisis ta rinnuni vees, riided keskkeha ümber roogitud.

Peremees muigas ja silmitses häälemeel näitsiku suunitööd. Ta tõi vees-
viibija kadeduse äratamiseks uusi puid leotise kaldal loitvasse tuleasemesse, soen-
das käsi ja ägises mõnusalt.

Näitsik ei võtnud seda lähelpandavaks. Ronides veest sillutisele, kinnitas
ta undruku siilud kummaltki poolt puusa vöö vahele ning hüüdis bassi häälega :
— Heida peolisi.

Siis hakkas ta uuesti solksuval, kord vajuval, kord tõusval peoliste pinnal,
edasi-tagasi tallama, trotsides sadu ning mõnitades tuult.

Peremees pettus. Talle näis, et näitsik tema mõtteid loeb ning kiusust
võitjana välja tahab päästa.

Tigedus surus küüned peremehe südamesse. Mees unustas tule ja hakkas
linu pilduma. Järjest vihasemaks saades heitis ta peolisi nii, et näitsikul nende
kohendamisega vaeva oleks.

Aga näitsik vaikis:

Läbi ning läbi märg, reied paljad, jaki põu tuulele avatud, jatkas ta oma
tööd, mis nüüd alalises kummardamises seisis. Kängitsed olid tal ühte puntrasse
jalalabadelle vajunud, juuksed ripnesid sorakil üle selja, nõrisedes veest, kuid alla-
andmisest polnud juttu.

Kummardamisel pingunesid tema riided lihavate osade eest kõrgelle üles ja
peremees pidi mõistma, et näitsik teda istmiku pakkumisega narritab. Aga peo-
lised lendasid meelega risti ja näitsik — selg peremehe poole — kummardas
vahetpidamata.

Peremees polnud enam sedavõrd vihane, kui võrd imestanud. Näitsiku
uus kiusuajamine, paljaste kehaosadega mõnitamine, sünnitas talle nalja ning poh-
melust. Meest huvitas näitsiku märgade riiete alla pilku heita ning jälgida vees-
olija liigutusi, mis järjest häbitumaks said.

Ta nägi, kuidas näitsik parema jalaga puusast saadik vette vajus, pahemat
jalga otsekui päästmiseks püsti ajada püüdes; nägi hooletat ning trotslikku väher-
damist, mille juures tüdruk kõhuni riietest paljastus, ja neelas mõned lonksud
kurku vajunud sülge alla.

— Heida! — hüüdis näitsik.

Järvel pladistas endiselt vihm. Siin ning sääl kõikusid lahtised ramped,
mida vahel ka linade vaotiseks tarvitati, ja hõljus madalalt ning laisalt sajuaeagne
maasttõusev udu. Tuleasemel sosisid toored puud.

— Tule sooja, — ütles peremees.

— Heida aga! — vastas tüdruk.

Ja peremees hakkas uuesti peolisi pilduma, heites neid meelega risti-rästi,
et näitsik kummardada tarvitseks.

— Tao veel paar ritva! — käskis ta pärast pikemat vaikimist, mille jook-
sul mitu lonksu sülge alla oli neelatud.

Näitsik asus leotise äärmisemale sõrvale, tonkides ridvaga põhja, kust pigi-
karvaline muda pinnale tõusis.

See oli tema viimne töö.

Haarates pika vettinud malga, tõukas peremees üheainsa külmavereliselt sihitud löögiga näitsiku vette. Pärast ulatas ta sellesama malga otsapidi tüdrukulle ja vedas veesrabeleja kaldale.

Kumbki ei lausunud sõna. Nagu alati, nii mõistsid nad ka nüüd teineteist täielikult. Tüdruk surus küüned peremehe käelihastesse, aga peremees litsus teda, põlvega vastu kõhtu vajutades, ligi maad — ning vägistas ära.

Näitsik leppis; jäi lamama. Peremees kohendas tukke tuleasemel, soendas ennast, nii et riided palavusest aurasisid, ja tarvitas veel kord juhust.

Siis läksid mõlemad sõnalausumata oma tööd lõpetama.

Nad tassisid raskeid, vettinud puud leotisele ja veeretasisid puude otsa kive, kuni linaid puolesääre võrd veepinnast madalamal püsima jäid.

— Kraam kokku ja koju! — käsutas peremees.

Sõitsid. Peremees istus vankri pardal ja tegi ohjapäradega hobusele kiiret. Näitsik asetas ennast põhilauale, jalad üle pära. Vankri pörumine ei eksitanud neid.

Kodus läks kumbki oma ametisse. Öhtut söödi harjunud viisi järele — puulusikatega ühisest kausist. Ja kõik vaikisid.

Aga kui sulased juba läinud olid ning karjatüdruk sööginõud laualt koristanud, lausus peremees:

— Kohenda voodi üles!

Mees ise keeras mahorkat paberisse ja hoolitses ahjulõukast tulise sõe, millega pabeross põlema süüdati. Siis anti uus käsk:

— Pane endale kuiv särk selga ja tule magama.

Näitsik oli kõigega nõus. Ka eeltulevail päivil ei tõrkunud ta kunagi.

Peremehega koos voodi heites ja koos ärgates, oli ta ikka esimene, kes hommikuil jalad kängitses ja pere magamast hõikas. Asjad lendasid tema käes otsekui nuhtlusalusel, ja kõigil oli tundmus, et näitsik neid üle kaalub.

Karl Rumor.

Kolm luuletust.

Kahele tütarlapsele.

Ma hellitasin kahte tütarlast,
kaht nugissilma — õekest. Oli noorem —
naer usaldavam silmis — alles laps, mu
südamelle kohutavalt kallis.

Ma hellitasin kahte tütarlast.
Ah, udusulg on ägamiste koorem,
ei vaibu ihk, ei väsimusi ole,
mõnd vaenulikku süda sallis!

... Kuis häbelikult sagedasti pool
mu rinna naale hiuksed peitis noorem:
— Ei tohi, tohi, kuuled! — Oli pidu. Südaöö:
aeg sāngi. Vaiksid tuuled.

— Oo kare, petlik loobumuse hool!
sai teisele mu naerust surmakoorem:
— Ei tohi, tohi, kuuled! Lahkumine valu teeb! —
Ma pidin. Nutsid tuuled.

Mööda teesid.

Hulus tuul. Taliöö. Verstapikki alleesid
mööda, lumetuid tulime teesid
kahekesi.

Hulus huul: tühja, tühja öö sagistamas kus,
piigakese harvhiustesse laskus:
Sheoli vesi!

Hulus tuuli — me kaks: õhk ja ma: iga mõte
nagu laiskuri nutt — tuule tõte.

Oo inimesi!

Ehmatus.

Kauguse kuu, sina külmetad mind,
oma jahedad juhtides kiired mu haiglase
südame sisse!
Ma kardan, mina kardan sind, kuu!
Ajus jäätavad puiesteel kogutud kõik
geniaalsemad mõtted
su koreda valguse all...
Ära mind sureta, kahvatu kuu!

Voldemar Kuljus.

Sissejuhatusest kogule „Pärgade“ kauplus.

1. Öispärg.

Nüüd jälle tõusnud valgus: päike pillamisi
lillpeenraid hellitab kui hinge paradiisi.
Kuldilli häid! Kuldilli nukelisi
ma nopin aias lapsena, kel võtta
maailmast elu, noorus, anda talle
õõnustused, hääbuvad kui ohversuits.
Kuldilli neid! Kuldillist punub pärja
laps, vaates inimesi, elu, loodust,
täisõnnelik, kui süda uneleb
veel armastuse aimus võlutuna.
Öispärja punub lillist väike tüdruk, poiss
ja ainult selles näeb ta olemise lõbu,
et lilli korjata ja pärjaks kõita neid!
Pärg sulle, lapsõlv, hõiskav päikesäras!
Pärg sulle, läinud päevi lillmaailm!
Pärg kirju punasest ja valgeimast õissaost!
Pärg nooruslõbule, mis pimesikumäng!

2. Mirtpärg.

Ah, selgelt mäletan: veel järvel suviõhtul
paat liugleb rannalt, aiva naerdes kuu,
õõudu tõmbab kokku vilukaane;
paat liugleb rannalt, kaob kusagille —
kui igatsusmerd mööda kaob nii.
Siis kahju sest!
Siis kahju mahajääjal,
ja tahad nutta vaid, et liugles ära paat!

Siis kahju sest!
Hing — kurbus noorusest,
rõõm nukker ööpikust, kuuvalgest öisest luulest,
kui tummalt kadund juba kõrkjaisse
nii mõnigi paat noorusmälestusi...
Näe, kõrgelt mäelt luikedena alla,
veet traditsioonest, leerilapsed,
täis puhtust, hellust, läevad kiriku.
Mirtokse valgeil kleitel kaege!
Ja lilli rinnus, hinges, südameis!

Ent pastor nende seas must kui ronk.

Ma ihkan unistada ööpiklaulust,
mis näitelaval aimat kunstliselt.

Aeg õnnelik, mil sihid ebalahus!

Hermann Jänes.

Teaatri tõusust ja tõusikute teatrist.

Millal algas Euroopa teatri uuestsünd, kust ja kuidas see tuli — see tuli. Ta algas seespoolt. Isikud, kasvanud vana teatri süles, temas tegutsenud ja tundma õppinud tema halbu kui ka häid külgi, tõsised näitekunsti harrastajad, pidid leidma ka tee, mis teatrilile võimaldaks pääsu õhu ja päikese kätte, temale tagasi annaks usü enesesse. Osalt uuesti elustades vanu, unustusse jäänud traditsioone endistelt teatri hiilgeajult, asetades uusi sihte, oma teenistusse pannes kunsti ja tehnika paremaid saavutusi, sündis igatset ja oodat revolutsioon teatris. Kuhu viib revolutsiooni näidat tee, ei ole veel teada, on aga esialgu märgit suun, kuhu poole näitekunst peab püüdma.

Kuid milleks on teater siis õieti sündinud ja olemas? Ei ole kerge vastata sellele kindlasti defineerit lausega, nagu raske on vastata, milleks on maal, laul, muusika. See on inimese vastuvaidlematu ning paratamatu tarve laiutada oma mõttekujutlust ääretus ruumis, tung elada intensiivsemaid elamusi kui neid, mis on kätte mõõdet igapäisuses, elada tuhat elu kõrvuti oma väikse hallusega, tunda ja näha koondatult ühte punkti kõike seda, mis tunnevad ja näevad miljonid enne ja pärast meie möödumist. Ripub üksiku ja ühiskonna arenemise üldsest tasapinnast, millise käigu annab ta omadelle tungidelle ja millise kuju võtavad tema paremad avaldused.

Vaidlematult kindlaks on seat uuele teatrilile tema olemasolu põhimõtted: teater on väärtus oma ette ja olgu olemas ainult iseenese pärast, mitte mingisuguse kõrvalise idee teenistuses; teatrikunst on iseseisev, rippumatu kunstiala, nagu teised iseseisvad ja võib endas ühendada kirjaniku, kujuri, näitleja ja teiste loomingut. Kuid teater ei seisa kellegi teenistuses eriti, vaid võtab kunstilt niipalju, et pääseks mõjule kokkukõlaline tervik, millele ei ole teist nime kui näitekunst. Selles sihhi on tööle hakanud loomevõimelised, tulevikku juhiti pilguga inimesed, Gordon Craig Inglismaal, Max Reinhardt, Georg Fuchs Saksamaal, Stanislavski, Meierhold, Jevreinov Venemaal, ja teised. Vastavalt uutele nõue-

telle on täiesti uue mõtte omandanud endine mehaaniline, tihti teatrist eemalseisva ja teatrielule võõra autori märkustele najatav lavastamine, dekoratiivne ülesseadmine ja eestkätt ise režissöör. Mõistagi ei jää näitleja siin üldsest voolust kaasatõmbamata.

Kategoorilisemalt avaldab uueaja režissööri kohta käivaid nõudeid Gordon Graig, öeldes — toon ainult mõtte — et režissöör — mittekunstnik, niisugune, kes ei valitse joonistust, on teatris sama üleliigne, kui laip elavalle organismile.

Tõsiasjaks jääb, et uueaaja lavastamine on saanud sääraseks probleemiks, mille lahendamine nõuab kõige soliidimaid andmeid ja õige silmapaistvat kunstilist haistingut lavategelastelt ja ka näitlejatelt. Uueaja režissöör peab olema mitte vähem ega rohkem kui säärase ulatusega isik, kes suudab eestkätt kõige täiuslikumalt endas vastu võtta kirjaniku loomingu selle ümbersulatamiseks elavalle tegevusele, anda esimest kava maalikunstnikule, kelle valikust enesest teat määral on rippuv kunstiline kordaminek, töötada näitlejatega õige tooni leidmisel kirjaniku hinge ja idee õigeks väljendamiseks, tunda peenemateni peensusteni lava tehnilisi võimalusi, leida liikumise joonistuse ja värvide kokkukõla, kasutada kõiki valgustuse ja valguse võimalusi. Ime on sündinud — sääraseid inimesi on leidunud ja teatril on nende kaudu avanenud ääretud perspektiivid. Illus näitus kunstiliste nõuete kõrgele kruuvimise õigustusest.

Ka ooperille on näidat uued võimalused: Wagneri muusikaline draam on teda päästnud šabloonist, tõstnud ja süvendanud, rütmi nõue väljenduses lubab parandada senni valusalt tundunud vastolu muusikalise kõneluse tinglikkuse ning näitlemise reaalsuse vahel.

Iseseisev teatrikunst on palavikulise tungiga asunud otsimise ja heitlemise teele enese leidmiseks ja maksmapanemiseks, enese päästmiseks äripäisuse tolmu alt. Millal on jäänud tagajärgedeta säärane heitlemine kunstiprobleemide nimel?

* * *

See on mujal ilmas, muidugi. Sääil, kus on tungi ja tarvidust vaimliste küsimuste seadmiselle ja lahendamisele, avarust mõtlemises ja väljawaateid, jõude ja intelligentsi. Sääil on mõõdud suuremad, proportsioonid teised, lend kõrgeulatuslikum. Unistused peadpöörilavalt julged ja saavutused tunduvad ilmutusena, millest peame pöörama tagasi oma olude masendavasse tõelikkusse. Meiegi oleme ühel ehk teisel alal saanud kätte mõndagi, mis enne näis uskumatu ja võimatu. Ühkustame aga õige moonaka kombel oma väikeste saavutustega ja unustame, et meie, orjade teine põlv, olime kruuvunud omad ootused-lootused õige madalalle maapinnale, ja nüüd oleme üllatet isegi, et torm on meie väiksed ja kerged ootuste lemmes tõstnud natuke kõrgemale kui meie arvasime saavat. Tõusiku kombel hindame üle omi teeneid ja pillame kogumise

asemel kergelt sülle lennanud varandusi mõtlematult, isegi oma ilusat iseseisvuse aadet eksploateerides vähema kui rahulolematuse avalduse lämmatamiseks. Mõni *stud. jur.*, kelle eest prokurööri ametki näis olevat riputat kättesaamatusse kõrgusse, arvab nüüd ministriks saades, et see on ainuke tema vääriline karjäär ja on rahul enesega ja oma vähenõudliku isamaaga.

Mis tarvis rõhutada seda siin kirjutuse vahel, mille eesmärgiks on teater? Jõhker suurustamine ja oma arvatavate teenete ülehindamine pimestab. Liikumises äärmiselt takistet, oleme õnnetuseks pikemat aega sulet välistest muljetest, meie maailm on piirat ühelpool Valga, teisel Narvaga. Poliitikas ja mujal valitseb meil praegu isehakanud mees. Reegel on tõusik, ja see on „hirmus kunsti Issanda meelest“.

Kuid niivõrd soomustet kui olemegi eneseարամիսցա, suurte merede lainte veeretused on paisanud ka meie vabasadamate ja transiitmaa kallastelle natuke kerget vahtu. Ookeanist on saanud lomp, kuid isegi lombi juures oleme istunud ja arvanud hingavat karastavat mereõhku.

* * *

Oma väikese iseteadvuseta elu algul võtsime üle Saksa väikekodanlase näitemängu à la Kotzebue. Näitlesime õige päata, kuidas juhtus ja nii hästi-halvasti, kuidas see läks, kunni tuli Menning ja tõi meie lavale Saksa literaarse teatri traditsioone. Seadsime endid õige koduselt sisse Blumenthal-Kadelburgiga. Võtsime publikumi opereti repertoaariga, millise saavutuse haripunktil püsib sajaviiekümnelist kordamisjuubeli pühit senud „Lõbus talupoeg“. Viimaks oleme julenud tuua lavale, samale lavale, mis veel näikse õhkuvat ebakunstlikkust, Maeterlincki „Pelleas'i ja Melisande'i“, seat tinglikkuse alusel, väljaspool aega ja ruumi, arhitektoonilikkudel, samuti tinglikkudel dekoratsioonidel.

Väliselt milline määratu pikk tee käidud, millised vahed võidetud, milline arenemiskäik selja taga? Kuid sisemiselt — ärgem laskem petta päältnäha nii kiirest lennust — on meie saavutused kimäärsed. See, mis oleme kätte saanud, ei ole meile tulnud kannatamise ega otsimise kaudu kogemuste, tehtud vigade parandamise ning taltsutamatu edasitungi kaudu. Kõik on sisseveokaup, mis meie eelarve puudujääki aina suurendab. Tõsi, meie teatrite režissuur on teinud tänuväärt töö andes ka kunstiliselt õige kordaläinud lavastusi nagu Hasencleveri „Poeg“, Andrejevi „Inimese elu“ ja mõned teised. Kuid kodus ei tunne meie endid mitte neis, vaid samas ennenimetet „Lõbusas talupojas“. Üksikuist kordaläinud lavastustest hoolimata ei saa rääkida „Eesti teatrist“, sest meie teater ei ole senni veel suutnud luua iseseisvaid väärtusi, on vaid edasiannud juba olemasolevaid, teiste poolt proovitud, teiste najale toetatuid.

Ei räägi ka senni „Eesti teatrist“ kui niisugusest, kunni ei ole antud ühtegi kunstinõuete kõrgusel seisvat omapärast lavastust. Ma ei ütle,

et see peaks olema just nimelt algupärase näidendi lavastus, ei näe aga ka ühtlasi põhjust, miks ei võiks see olla ühe algupärase näidendi esitus. Kaebatakse algupärase näitekirjanduse kehvuse üle. See ei ole just põhtendamatu, kuid on ühelgi meie näitejuhil tulnud meele neistki vähestest algupäranditest väärilisi esile tuua kõigi neis peituvate võimalustega? On näituseks ükski inimene Eestis mõtisklenud, et Kitzbergi „Libahunt'i“ võiks lavastada teistsuguste abinõudega, kui seda senni on tehtud; senniste külarealistlikkude pastalde, pärgade, suitsutarede asemel luues sisu väärilise, sümbolistlik-romantilise elustuse? Pääle „Libahundi“ on aga veel teisigi algupärandid, millest võib öelda, et nad veel mitte ei ole leidnud endile väärilist kuju laval.

Ei taha kaugeltki öelda, nagu oleks meie näitekirjandus ei tea kui tähelepanuväärne ja suudaks iseseisvalt repertoari anda. Tahän ainult näidata, et meie teatril õigust ei ole kaebada algupärase kirjanduse kehvust, kui ta isegi olemasolevast ei ole osanud esile manada uinuvaid võimalusi.

Eesti asjade spetsiifiline pahe on kõigi eluvalduste kujunemise juhuslikkus, juhuslikkus igal pool, poliitikas, majanduselu juhtimises, kunsti ja teatrielu kujunemises. On kusagil juhuslikult saada kiluäri, riiklik kalaasjanduse keskkohd omandab selle ja hakkab soolama, unustades merd ja maid enese ümber; soolab ja soolab kunni kõik tal käes hapuks on läinud. Sõidab näitleja ehk näitejuht väljamaale, näeb midagi huvitavat, toob selle kaasa ja seab lavale, küsimata ja kavatsemata, on's see kokkukõlas endiste esituste ja kogu tegevuskavaga, on's see samm edasi või tagasi, lisab see midagi juure endiselle või mitte. Teatriseltskonna kokkusead ise on juhuslik, inimesi ühendamas mitte ühine püüd, vaid juhuslik kokkusattumine. Inimesed, kelle võimine ei ulata üle keskpärase asjaarmastaja omast, kelle tiivad ei kannata rohkem kui poolteise süllalist lendu, püsivad teatri nurgakividena ja võtavad omale osi, sest nad on ammust aega asja juures ja nende teened asja edendamises on suured. Viimane sõna ütelda mitte kunstil, vaid seltsi eestseisusel, kelle käes palkade maksmine.

On's tarvilik seletada, et sarnastes oludes meie teatrielus on mõduandev kõik muu, aga mitte kaalumine ülima kunstilise tõe otsimise nimel. Nagu häätegevale eraasutusele, nii ei tohi teatril ette panna mingisuguseid nõudeid. Kõige eest, mis tehakse, peab ju olema tänuilik päälegi. Ei ole sellepärast võimalik rääkida teatrikunsti kavakindlast arendamisest ja teatri iseseisvast teadlikust elust senni, kunni ei ole kasvanud arusaamine kunstielu juhtimise tarvidusest laiajoonelise, küllalt kompetendi keskasutuse poolt. Parematel tingimustel võiks see keskasutus olla riiklik, seltskonna otsekohele osavõtul. Kurvad kogemused Eesti haridusministeeriumi kunstiosakonna juhatajatega sunnivad ometi sarnase abinõu soovimisest hirmuga hoiduma, sest ei oleks troostiv satuda vihma käest räästa alla.

Eesti teater ootab oma kunstilaadi selgitajat „Noor-Eestit“, nagu see meil tõusnud kirjanduses. Teatri „Noor-Eestilt“ ootab meie näitekunst puhastamist sissepugenud dilettantismist, kutselise erihariduse ja andumise nõude maksmapanemist, kõige päält aga loovat jõudu. Samasugune puhastustöö ja filtreerimine nagu see meie uueaegses kirjanduses teostet seisab ees teatri alal, kui tahetakse, et meil peaks kujunema omapärane, kunstiväärtuslik Eesti teater.

* * *

Meie seltskond on ju suuremalt jaolt ebakultuurlik. Sõjarikkad, kelle lugupidamine ei küüni kaugemale füüsilise mugavuse sisseseadetest; rahakehv ametnikkude ja õpetajate kiht, — intelligents, väikearvuline ja õre, mures pääasjalikult oma ainelise kindlustamise pärast; iseseisvuse ratsahobusel suurde ilma väljasõitnud „esitajad“, aatelagedamad kui kõik teised kokku, keda midagi enam ilmas ei huvita pääle oma arvatava aupaiustuse poleerimise — vaevalt on see vaimuvaene seltskond soodne pind mingisuguste aatelisemate ja kultuurilisemate tarvete tekkimisele. Seda suurem au meie kirjanduse ja kunsti edustajaile, et nad kaasa ei ole läinud alla vett, vaid teadlikult murrangule minnes sammuvad oma teed.

Näitlejad töötavad lähemas kokkupuutumises seltskonnaga. Nad on seltskonna poolt hellitet ning tunnustet. See on olnud näitleja isiku kahjuks: seltskonna sajabäiline elukas tunnustab ja vabandab ainult neid, kes on valmis kaasa tegema tema ebaesteetilisi lõbusid ja pahesid. Muu seas on seltskonna ürgpahe, joomine, tunginud ka teatrisse, võtnud võimu näitlejate hulgas ja ähvardab hädaohtlikuks saada teatri korrapäralisele töötamisele üldse. Oleme niikaugel, et suurima ja parema päälinna teatri laval avat eesriidel, tegevuse ajal — oksendatakse. Tõsi küll, osas, mis peab kujutama joobnut. Kuid sarnast metsikut naturalismi ei nõuaks vist isegi selle voolu katekism. Teine kord on lugu nii, et ooperi esietenduse alguseks joobnud on kapellmeister, kandvama osa laulja, lavameister ja dekoraator. Võib siis juttu olla mingisugusest „kõrgema ilo teenimisest“, nagu me seda loeme teatribüroo soovitustest! Ainult seltskonna võimatule vähenõudlikkusele ja kõikehääksvõtmisele peab olema tänulik näitleja, et sarnasel korral ei teki avalikku skandaali ega karistata selja pööramisega neid, kes unustanud lihtsad viisakuse ja korralikkuse reeglid.

On aeg seada kindlad nõuded mitte ainult näitleja kutse-eetika kohta, vaid ka tema isiku kohta. Üks algelisematest nõuetest on see, et näitleja peab olema sisemiselt rikkam kui vähemalt pool osa publikumist.

Meil on laval sagedasti hingelise vaestemaja elanikud, kel midagi ei ole anda pääle mõne mõttetu žesti sellelegi juhuslikule vaatajale, kes moodustab praegu teatri publikumi enamuse. Nagu asjatu vaev on vee

ammutamine kuivand kaevust, nii on tänamatu istuda lava ees, millel tegutsevad samasugused kuivand kaevud andetuste näol. Kas tuleb meil ka aeg, et lavale pääsemise võimaldab ainult and, mitte kõrvalised põhjused nagu isiklik tutvus, suhted, lähem sugulus eestseisuse liigetega jne?

Teadlikum ja nõudlikum osa publikumist ootab ammu igatsusega kindlat režissööri kätt.

* * *

Ala, millel arvame iseäranis kaugele jõudnud olevat, — on operett. Teadjad räägivad, meie operett, muidugi siis Estoonia operett, olla parem, kui mõnes väljamaa suuremas linnas, näituseks Kristiaanias ja isegi Londonis, kui maha arvata säälse lavaseade toredus. Ei ole iseenesest midagi ka selle žaanri vastu, mis kahtlemata vastab meie publikumi maitsele ja meie näitlejate võimetele ja omab oma jagu kerget veetlust. Kuid ka siin tahaks näha vähem kõrtsi ja maitselisemat esitust. Kui iga lavastuse kohta maksab nõue, et see peab sündima kunstilisest vaatekohast, siis peaks sama seisukoht ka mõõduandev olema opereti lavastuse kohta. Šabloonselt kiirgavate dekoratsioonide asemel kunstiliselt läbimõeld ümbrus, labase ladususe asemel raffineerit koketerii ja karglemise asemel rütm, nii võiks seegi järeleht kalliskivi saada vastuvõetavaks ja oma määrani maitsetavaksi. Praegu valitseb operetis langenud Pinna veel täies ulatuses.

Operist Eestis ei taha rääkida. On sel alal teht ainult katseid. See aga, mis „Fausti“ nime all korda saadeti, oli patt püha vaimu vastu, suurim kõigist pattudest. On mõnes mõttes isegi hea, kui tuleval aastal, nagu kuulda, ei saa ooperit, ei operetti. Vast sünnib vahepeäl ime, et ilmuvad kusagilt lauljad, kes seda nime tõesti teenivad, oma häáli maha ei joo, rõhku panevad keha rütmilisele arenemisele, näitlejad, kes kultiveerivad sporti, mitte viinajoomise võistlust.

* * *

Loodame veel paljugi imesid. Ootame, et ilmuks kusagilt režissöör, kelle nimesse võiksime panna meie teatri uuestsünni sisu. Ootame näitekirjanikke, kes annaks meie teatritele repertoari. Ootame näitlejat, erksat, rikast hinge, ilmeküllase, sõnakuuleliku plastikaga. Ootame lauljat, pühaduse preestrit. Ootame kunstnikke, teatrile anduvaid, värvide ja joonte muinasjuttude loojaid.

Miks ei peaks neid tulema meie rahva hinge sügavustest? Oleme meie siis nii mahakäinud ja meie mahl otsas? On siis meie vaimuelu sümbbooliks tõesti toores kartulipiiritus ja mitte sädelev jumalik nektar?

Helmi Jansen.

Maaliline teater.

Kunagi taheti näitelaval kõige päält näha seda, mis ettekujutuses elab. Näitelavale ilmusid selle tõttu kõige absurdimad, ebaloomulikumad ja kõlb-lusvastasemad esemed. Oli tarvis kõige päält imesid, pimestavaid ja enne-olematuid sündmusi. Oli tarvis imeelukaid, tuldpurtskavaid olevusi, pilvede keskel lamavaid valaskalu, veepinnal kihutavaid hobuseid. Keskaja kurioo-sumid, Greeka müüt rahuldasi nõnda XVI—XVII aastasaja teatri publikumi.

Sel ajal oli oma kindel arusaamine lõbust, stiil ja maitse oli üks. Inimesed armastasid groteski ning pillasid lillesid vastutulevalle *Carrus nava-lis'*elle. Oli armastus teatri, maskide, kostüümide protsessioonide vastu. Pääle selle salliti elu, aga mitte tõenäolist elu. Kunst ja eriti teater pidid seda elu ikka toetama. Mis meile praegu absurd paistab olevat, oli tol korral väga vastuvõetav.

Mida ebaloomulisem, seda kohasem — oli esimeseks sääduseks näite-mängul.

Näituseks oleks dispositiooni lihtsus Aurelio Aureli ooperis „Alceste'is“ (ettekantud 1693 a.) samasugune viga olnud kui tõenäoline dramaatiline käik ehk teose selge väljatöötamine. Pääle päätegelaste, kelle varal terve ooper otsast lõpuni püsida oleks võinud, on hulk kõrvalkäijaid, ajaviitjaid, armastajaid, lõuamehi, naljategijaid, kavaleere, daame, paaže, neitsid, j. n. e. See oli sarnane antiikteatritele, kus tihti pääle koor suurema jao näitemängust pidi maha laulma, kuna jäänused näitleja osaks langesid, — selle vahega, et alguses antiik koor ka iseseisvalt mõne teose laulis ja tantsis.

Signor Sartorio suutis luua 1693 a. kõik dekoratsioonid ja masinad, mis nimetat ooperi ettekande puhul kuurvürst Johann Georgi IV käsul pidid valmistetama. Oli antiikteatris tähtsam asi näitelaval ohvrikivi ehk altar, pääle mõne illusiooni tõstva abinõu, nagu: jumalate kujud, hauad, kaljud, seinad, tormid, müristamise ja välgutegemise masinad — siis oli XVII ja XVIII aastasajal teatrihoones pääle hulga dekoratsioonide terve väljavalik effekteandvaid abinõusid, keerulisi ja groteske aparate.

Ühe J. U. Königi ooperi ettekandel 1719 a. valmistati ja funktsioneerisid: sild, mille kaudu laevale mindakse ja milline sel puhul sisse kukub; jumalus Thetis omas merehobuste veet tõllas ühes tormi merel äratavate põhjatuultega; Aeolus õhus läänetuultega; Lykomedese residents, milline tormijooksuga vallati; jumalanna Pallas omas trofeedega kaet masinas; Diana tulekuulis, milline jaguneb ja selle järele poolkuud kujutab; lendav Merku-rius; Charoni lootsik, millega ta hingesid altmaa jõest üle veab; Pluto ja Proserpine troon; põrgukoer Cerberus, milline tuld sülgab; veel kord Pluto vankris ühes Herkulese ja Alceste'iga. Näitelava oma sissesääde poolest oli

põhiplaanis sümmeetriline, tsentripedaalselt ülessäet kulissidega, mis juba 1620 a. itaallase Alcotti üles leit, tema õpilase Torelli poolt täiendat ja igal pool juba tarvitusele võet.

Mitmekesine ja laialine huvi teatri vastu rikastas ja aitas näitelava sissesäädet muuta ja reformidelle võimalusi luua. Energiliste uuendajate tõttu, nagu seda olid Andreas Pozzo, Fabricio Carini, Motta—Mantuas, Francois Dorbay—Faubourg St.Germain'is, Joseph Furtenbach—Ulmis, ei kasvand mitte ainult uued teatri ehitused igal pool, vaid kerkisid üles ka uued näitelava probleemid.

Kujunes nõndanimetet *telaro* — muutuv kuliss, mis vertikaalse telje külge kinnitetuna ennast näitelava põranda alt kääntata laskis ja selle tõttu, näituseks, osa aiast ehk pargist näitelava seinaks, ehituseks, maja osaks muuta võis.

Muidugi hõlbustas sarnane võimalus terve näitelava kiiret muutmist. Lõpuprospekti ette ilmus kraavi sarnane sügavus, kuhu näitlejatele kui ka igasugustele teatri aparaatidelle ruum oli jäet, et mängu ajal ilmutustena välja kerkida: merielukatena, loomadena, laevadena ja sõiduriistadena.

Nõnda edenes näitelava sissesäädet võimsalt just paljunõudlikute ooperite tõttu.

Nagu näitelava põranda all nõnda ka üleval näitelava kohal leiti abi nõusid pilvede, lendavate ja hõljuvate olevuste mahutamiseks ning kinnitamiseks.

Näitelava põrandaalune kui ka ülemine osa elasid mitmesuguseid perioode läbi, kunni välja kujunes meieaegne — põrandaalune intensiivne masinaruum ja tõmbenõõride parallellism, sofitid, masinagaleriid kõrvseintel ja näitelava taevas.

Kui palju ooper ja päälegi renaissanssi ooper suutis peaaegu barokoni rikastada ja laiendada teatrit, niisama palju vähendas ja lihtsustas seda näitemäng, liiatigi ratsionaalne-realistlik näitemäng.

Mestastasio ja Hasse ooper „Ezio“ signor Servandoni dekoratsioonidega näitas jätkavalt Dresdenis 1755 aastal oma furiosoot.

Nimetet ooperi ettekandest võttis osa 400 inimest, 102 hobust, 5 vankert, 16 kaamelit ja hobueeslit. Sel puhul põles 8000 lampi ja küünalt teatris ja 250 inimest töötas masinate juures. Lõpuballetis astus üles 300 tantsijat ja tantsijannat. Sarnaseid ettekandeid ja veel täielikumaid oli Itaalias, Prantsusmaal. Dekoratsioone projekteerisid Bruneleschi, Fontana, Burnacini. Burnacini oli iseäranis vaimurikas fantaseerides barokko arhitektuuri, millest jutustavad joonistused Cesti ooperile „Pomo D'oro'le“ (ettekantud Wienis 1668 a.). Dekoraatorid Beruzzi ja Sangallo olid samuti värvi- ja vormirikkad kui mainit Servandoni. Värvid ja ilutuled, fontäänid ja balletid pidid alati näitelava ehtima.

Noverre, kuulus XVIII aastasaja balletmeister, küllane igasuguseist ideedest balleti, pantomiimi ja muu väljenduskunsti alal, kelle mõju ulatab isegi järgnevatesse aastasadaadesse, on arvamisel olnud, et maal, arhitektuur, perspektiiv ja optika häädet ettekannet, eriti balletti, tõsta võivad. Ta on nõudnud, et värvid kõneleksid, ei maskeeriks. Ühe oma balleti puhul sattus ta vaimustusse sinise ja roosa värviliste kostüümide uutest nüanssidest, mis kui crescendo ja decrescendo kõige peenematest toonidest kõlarikkamatesse ulatades mänglesid ja sätendasid. Ilus aeg täis puudert, parukate hõbetolmu, siidi, sammetit, lõhnaõli, pitsivahtu. Spiwett, *Viola di Gamba* ja flöote, Fragonard, Mozart, Beaumarchais.

Kui palju värskest, värve, nüansse, meloodiat, energiat ja tüüpe! Ja praegu vast mäletab seda ainult kusagil sügispargis katkine marmorist Amor, jalul kõdunud lehvik ja närtsind lilled piedestaalil, mille palistand hõiskas rütmis rokokoo arabeskid . . .

Meieaegne, teater, nagu varemgi, on läbielend mitmeid stiili vahetusi, mis tingit peamiselt draamakirjanduslikkudest vooludest. Üksikud autorid on mõduandvad olnud peale üldise stiili tasapinna surumise. Individualistlik kirjandus andis teatri arenemisele subjektiivse ilme. Autorite stiili vahetused, mis paljudel kirjanikkudel olnud, näituseks: Strindbergil, Hauptmannil, Wedekindil j. n. e., on suutnud mõjuda instseneerimise stiili peale. Draamakirjanikkude teoste ettekanded on igakord teisi ettekirjutusi, tingimisi teatrit nõudnud. Peale selle on igal kirjanikul oma stiil. Autori nõuetele vastu tulla on iga instseneeri jaoks ülem soov. Ibsen ja Schnitzler, Maeterlinck ja Rabindranath Tagore nõuavad igaüks eriti arusaamist.

Ühtlasi teater, andudes klassiliste teoste ettekandele, püüdis sel puhul dekoratsioonide kiiret muutmist üksikute aktide vahel saavutada. XIX aastasadade töö peale muude eksperimentide teatri tehnikas aastal 1889 Münchenis ehit nõndanimetet Shakespeare'i näitelava. See näitelava hõlbus klassiliste teoste ettekannet märksa. Stsenarium oli jaot kaheks: ees- ja tagapoolseks osaks.

Vaateruumi poole pöörat osa lõpes prospektiga, milline mingisugust hoonet kujutades vaatlejate eest tagapoolset näitelava osa järgmiseni aktini varjas. Kui esimene akt lõppes, siis oli tarvis ainult prospekti üles tõsta, et järgmise akti sissesäädet veidi sügavamal näha. Nõnda võis korda mööda mängida tarvitades mõlemaid stsenariumi osi. Muidugi lubas sarnane jaotus klassika teoseid ettekanda. Oli see kohane mõnedelle teostele, siis ei vastand ta teistele ja suuremale osale.

K. Lautenschläger, kes viimatinimetet teatri ehitas, leidis pea parandava abinõu. See oli pöördlava (drehbühne). Meie päevil on pöördlav näitelava ehk pöördlava maailma uutest teatrites tarvitusele võet.

Näitelava kujutab enesest ratta sarnast teljega poodiumi, milline ennast telje ümber pöörata laseb. Terve näitemängu dekoratsiooni saab korraga ülesehitada ja sissesäada. Nõnda palju kui akte, sama palju segmenti sarnaseid osi on ka pöördlaval. Iga segment kujutab ühe akti stseeni. Nii pea kui esimene akt esimesel segmentil mängit, pööratakse järgmine segment teise akti sissesäädega vaateruumi poole ja näitemäng võib kiire korras edasi kesta.

On teater edenend dekoratsioonide, arhitektuuri ja valgustuse suhtes, siis ei rahulda see veel kaugelt kõike. Peale selle on meil kalduvusi, tüdinend kultuuri inimese kalduvusi, erilise primitiivi poole.

Gordon Craig oletas, et teater kirjanikuta, kunstnikuta ise uue tugeva teatri luua suudab. Kuid siis peab teater leidma emantsipeerit printsiipe näitlejatele juhtnõõriks ja mängule aluseks fundamentaalsema ümbruse kui dekoratsioon ja kunstlik valgus.

Teataval määral on katsed vabaõhu teatriga häid tagajärgi annud ja ettekanded õnnestavad just siis kui foön, mille peal mängitakse, võimalikult monumentaalne ja indiferentne on. Kuid on tuttav, et antiikteatril, mille eeskujul sarnane primitiivsus tekib, oma dekoratsioon ei ole puudund. Tahtmata, kui mitte illusiooni tõstmiseks, siis üldise meeoleolu loomiseks, ühes muusikaga käivad teatriga kaasas: abstraktsed vormid, värvid, tuled ning valgused, — terve maailmine külg.

Kord on keegi kaunis suure kuulsusega näitleja ühe väga rikkaliku lavastuse puhul sajatand: „Küllalt juba sellest dekoratsioonist, — pärast mind, see aeg tuleb, võib dekoratsioon mängida — praegu mängin veel minial“

Oleme nendeni päevadeni jõudnud, kus tõepoolest dekoratsioon juba mängima on hakand. Selle üle kurb ehk rõõmus olla, on iga mehe oma teha. Vast võib rõõmustada, et dekoratsioon liigub, mängib, vast võib kurb olla, et näitleja seista ei oska.

Teatri juhatuse süü see pole, kui tõepoolest dekoratsioon, millele vastav tähelepanu kingit, näitlejast paremini mängib ning mõjub, just samuti kui mõni daam süüdi pole, et ta suuremalt jaolt ilus ja tühi raam paistab olevat.

Meie ajal on draamaloojad kõige asemel paradokse näitelavale kannud. Selle tõttu juhtub, et publikum teatris igavust ei või tunda. Paradoksaalselt võtab ka mõni näitejuht omi ülesandeid, sellega kasvatab ta vaateruumis imestavaid taimi. Näitleja, see raseerit herra, kes homme ja ka ülehomme, tervel hooajal peab jälle uus ja teine inimene olema ja kes isenesest juba suurem paradoks, kui keegi seda luua võiks, — kui see paradoksaalne inimene paradoksaalselt mängib, siis mõjub ta tingimata.

Tõsi, kõik asi seisab mängus. On tarvis aga tugevat vaimu, et oma vaimuga mängida. Igatahes hää näitleja mängib oma vaimuga. Tähtis on meile, kui palju iseäranis hää näitlejal avaldub mängus tema ilmavaade. Sagedasti leiame hää näitleja mängus põhjendat, ilmavaatlusest tingit väljastumisi mis meile jätkavalt tõendusid annavad, et sarnane näitleja on loond, võib olla, ehk instiktiivselt need põhjendused ja ilmavaate. Ei ole ju ilmas seda instinkti, mis ei pääse ilmavaateks, just kui ei ole sarnast õnnetust, mis ei võiks juhtuda õnne asemel.

Oma stiili küpsust näidates on, võib olla, Reinhardt omis lavastustes tihti päälle jõudnud paradoksini rohkem kui Moskva kunstiteater realistliku, naturalistliku käsituse juures, kus ei sure sureja faktiliselt, kus ei ole laet püstolis reaalne tinast kuul, kuna muidu realselt läbiviid näitelaval ei puudu kõik asjakesed, mis mängust absoluutselt osa ei võta, — mõni ajalooliselt kohane raamat ehk gravüür seinal. Tänapäevane inimene tunnistab ainult huvitavaid asju. Paradoks, kui kõige huvitavam asi, on meie ajal teatris mahamatnud enese alla väga palju retoorilisi figuure, asjalikku kõnet, asjalikke talitusi, moraalseid mono- ja dialooge, dramaatilist põnevust, asjatut kõnet, asjatuid talitusi j. n. e.

Paistis kunagi kindlana reeglina — dekoratsioon oma koloriidis pidi tagasihoidlik olema. Ta ei taha seda viimasel ajal olla. Kindlasti määrab näitemängu karakter dekoratsioonide värvide gamma. Mõni näitemäng aga ei nõua mingisugust sordiini. Dekoratsioonide koloriiti võib näitemängu karakteriga kokkukõlla viia.

Opereerimine kõlavate värvidega nõuab palju rohkem osavust kui tagasihoidlikkude värvide tarvitamine. Dissonants õigel kohal tõstab mõju rohkem kui tagasihoidlik harmoonia, mis samal kohal koguni ehk mõju vähendada võiks.

Kuid dekoratsiooni ülesandeks oli olla fooniks. Dekoratsioon pidi niisuguse poosi võtma, just kui ei oleks tal muid ülesandeid. Dekoratsioonilt nõuti, et ta eitaks kõike seda, mis ta pakkuda suudab. Väljendusviis oli dekoratsioonil tingit mitte ainult aine suhtes, vaid piirat oli ka vorm ja värv intensiivsuse suhtes. Piirat oli dekoratsiooni mõju.

On püütud üle saada, kuid ei ole suudet luua ühtlust, näitelava ühtlust. On unustet, et pääle sofittide, kulisside, prospekti ja poognate on olemas põrand, mis ainult siis kogumuljest välja ei kuku, kui ta sama intensiivne on kui kõik muu. Oma tagasihoidliku, tingit halli, tumepunase, tumerohelise värvi pärast, oli põrandal võimaldet kokkukõla ainult tagasihoidliku fooni dekoratsiooniga. Kui poolik ja võõrastav oli mõju näituseks ühe balleti stseenis Moskva Suures teatris, kus Korovini laialt ja eredalt maalit dekoratsioon oli aset lihtsa mahedavärvilise näitelava põrandalle! Liikuv figuur niisugusel jaot pinnal ei saa ruumi ühtlust ning meeoleolulist rütmi luua, sest segab suur analoogiata kontrast näitelaval.

Tundelik näitleja akklimatiseerub ümbrusega, dekoratsiooniga. Näitleja zest muutub selle järele, kus ja missuguses ümbruses ta mängib. - Dramateostes on meeoleu tõusu ja langemise loojateks ühes muusikaga puhtdekoratiivsed tegurid. Näitleja oma figuuriga, žestiga liigub maalilises ühtluses — ta on liikuv maaliline osa. Näitlejate hulk esineb eriti maalilisenä mõjuna.

Tervet näitelava võib jaotada liikuvatesse ja paigalpüsivatesse üksikutesse maali mõjupunktsioonidesse. Sellega ei ole veel mõeld, et näitleja ainuke liikuv element näitelaval oleks. Muudatusele ja liikumisele allub ka valgus näitelaval. Valgustus loob kurbusest täidet atmosfääri, loob müstilise ümbruse, loob sätendavaid naerutulukesi, loob triumfeeriva õhu, loob kõike seda, mis osav nõudja esile manab. Dekoratsioon ja valgustus on ühtlasi kontrastid, vaenlased, üks hävitab teist. Kõige lihtsamalle dekoratsioonile võib valgus olla saatuslik. Kui valgustuste mahutuste kaudu valgusest ja varjust rütm dekoratsiooniga saavutet, siis tähendab see tasakaalu, ja seda lähedam on süntees, kui dekoratsiooni vormid oma rütmi valguse ja varju rütmile selgelt juure kõita lubavad. Ka nõndanimetet „rahutu“ valgus on mõnigikord otstarbekohane. Valgus võib segada samuti kui vari, iseäranis kui niisugned asjad ehk sündmused valgusse tõstetakse, mis paremini pimedust kannatavad. Valgusvõib ka ainus liikuv element näitelaval olla. Pääle selle, liikuva valguse ehk valgustuse joa läbi luuakse aeg-ajalt kogu pimedusest väljatõstet vorme, mis kas paigal püsivad või liiguvad. See sünnitab meeoleolusid. Veel rohkem meeoleu tooks aga näitelava jaotus üksikutesse maali-mõju funktsionidesse, kui heidatakse eemale mõned ebakunsilised tõed, kasutades avanevaid võimalusi. Staatiline rahu ja dünaamiline liikumine võimaldaksid lõpmatluseni ulatavaid vahekordi luua. Kui palju tuleb maalilisel küljel kaasa mõjuda uue teatri stiili tärkamises, nii palju saab teater ennast pühendada laiematele ülesannetele.

Ado Wabbe.

Tumemeelik.

Eino Leino.

Oli memmel poeg tumeda,
ehmunud ju ilma tulles,
kartis kõigilpool koledat,
nägi vaid halbu haldijaida,
näinud häida ei ealgi.

Eit pani karja paimendama.
Paimen metsästä pageni,
tuli võõrana tubaje,
kaebaeli püstikarvu:
„Oi, ära hella eidekene
pane mind karja paimendama!
Sarviktaati soolla seisis,
Hiitud hirnusid arulla,
juudased järele jooksid
maasta tõusis Maa-alune!“

Ei pojasta karjas käijät.
Saadeti kala kuduje.

Põgeni mereltä poega,
tuli märgänä tubaje,
kurtis küüsi külmetädes:
„Kole on salolla käiä,
merel on käiä koledam!
Nägin Turssada tulevat,
kaheksi mere minevat,
Kõletis karilla istus,
Tühjä alla ammuteli.“

Ei pojast merelle meestä.
Pandi tulda turgutama.

Põgeni tulelta poega,
tuli argana tubaje,
pajati pärani silmi:
„Hirmsad on meritsed hirmud,
tule hirmud hirmusamad!
Ussid sülgäsid südemeid,
punaleeki puud puhusid,
Sööjätär tuhassa keetis,
Kõhnrätt käanis kattelaida.“

Sugu jo surmata sõnali:
„Mis saab tööstä tühjakese!“

Eite ennäti edeje,
küütis küllä kirmeselle.

Põgeni külästä poega,
ei tohi tubaje tulla,
tänavillä tammueleb,
piilub põldude perällä;
eide teerajalt tabasi,
eide kaelaje karahti:
„Oi emani, kandijani!
Parim on pageda mulle,
parim minna neiltä mailta,
minna Kalmu kamberije,
peito Toonela pereje!
Nägin ma kodos koledat,
veel koledamat külässä!
Värävillä Võndo seisis,
Võnno võõra poeg lävellä,
Õudus uksesta õrisi,
Kolli kaesi kamberista.“

Tundis eit tümedakese,
aimas jo kado-älatse
ilma tulles ehmunuksi;
nuttis, nuttis, ei nuhelnud,
ütles, hellasti sõneli:
„Siis minegi, meelimarja,
mine koolo kuusikoje

vaibunute varvikoje
taadi saadud toa tahaje,
hüvä äti hingusmaile,
kus need tõusvad puud pühased,
hongad mustavad mühäväd
olnudesta, läinudestä,
mure'essa öö igise.“

Taati hauassa tajusi.
„Midä itked, hõimo helmi?“

„Sedä itken, oi isäni,
ei minulle metsä meelus.“

„Lehik laulul lepitele,
nii tegid isädki enne.“
„Seda itken, oi isäni,
ei minust merelle meestä.“

„Ahti andeil vaigistele,
nii tegid isädki enne.“

„Sedä itken, oi isäni,
ei tuli minulle tuttav.“

„Tuli köidä kütke'isse,
nii tegid isädki enne.“

Ühā itki hõimu helmi.
„Midä itked, oi iloni?“

Tuska ilmsile tuligi:
„Oi isäni, võta mindki
kaasa Kalmu kamberije,
ma olen memmel poeg tumeda,
ehmunud jo ilma tulles,
näen kõigil pool koledat,
enim kuid inimesossa.“

Kostis hääli kalme alta
sõna Toonelta sumisi:
„Ehmusid isädki enne,
ära siiski nad eläsid.
Õudne on elämishommik,
Mana õhtu õudisembi.
Toad on väiksed Toonelassa,
alla maa on ahtad kambrid,
kuu ei kosta, päev ei paista,

ükski istud, ükski astud,
tõuku sõelub seinä palki,
ise sõelud ennästäsi
igisessä ootusessa,
rõhuvassa, raske'essa.“

Tuli poega Toone päältä,
veeris vaiksena mehena,
istus tuppä tuttavasse ;
kohendeli koldes tulda,
talo töidä toimeteli,
hümesui vahel ümisi
sinipiigosta saloilla,
vellamoista veeselillä ;

läks merelle, metsä'ägi,
vedas võrku, seadis silmust,
eläs nii eäsä kõige,
ei ilodes, ei halades,

pani päevad päälikuti,
nii paremad kui pahemad ;
päälimisiksi paremad.

Tõlkinud A. Anni.

SAADERMOLL.

Ärkad hommikul alkoovis, sirutad, lihamassid vöbisevad, asetad vajunud liikmed uude meelepärasesse kombinatsiooni, vedrumadrats musitseerib hajameelselt. Tikitud flanell-vaip, uniselt voltes, sumbutab metallhelid, all öise auramise ihuläage atmosfäär. Pundunud lõust — kukal sulgpatjade savis — lõikab haigutavva grimassi kistud suu kõverasse, ninanupp liigub, sünged unenäod, vedelad lihastsemised — aju refleksid põgenevad, on päev. Ajus raksatab, fosfor virgub: kaudu mõttetraate sähvatavad angeldavad ideed, sädisev häbemata-hull parv väikekodanlikke värve. Inimese pää vallaneb öise joomingu roheliste sisalikkude kadrillist, inimese pää töötab. Kui suurepärane, ta töötab jälle!

Joonud oakohvi, riides, telefoneerid. Ärri, kluppi, intiim-ellu. Äri-sõbrale, joomasõbrale, majasõbrale telefoneerid, alalisele armukesele, viimse öö juhuslikule. Inimene karielajas, sotsiaalne lojus, suhete niitvõrk seob ta ühiskonnaga, *debet* ja *credit*.

Saadermoll astub uulitsale, päeva lahing ees. Ärihommik, grandioos ahelkauplemine, punn silmne saagihimu kihutab kiirpressil paberraha marathoni-jooksule kaukast kauka, Saadermoll on imponeeriv vahelüli, tõstab pakkjalge tänaval, keskendet kehaliselt-vaimliselt, ümarik massiivne nähtus, seitse puuda kaalu, normaal-kodanik, alussammas. Pilvine, vilukas, ilm nagu igav ja rumal, Saadermoll naeratab. Pesemata näoga mass, näljane, läbematu, saamakirglik teeb revolutsiooni. Maakera türgipunane, inimene põranda all kangelane, riigikord ja kindel käsi, Saadermoll toetab, julgeolek ja vabakaubandus.

Mass teeb revolutsiooni, Saadermoll raha, Marx ja Kuldvasik, kes võidab. Võidab Saadermoll, võidab koondet kodanline nähtus — seitse puuda kaalu, võidab kursitabel, rahvusvaheline jõudude tasakaal. Militarismi soomusrusikad langevad kokku, kroonid ragisevad, troonid pihunevad, kus on jumalast seatud majasteedid, sinelhallil suurtükilihal tina tagumikus: Saadermoll tegi puhast. Verine revolutsiooni kikas kriiskab, mitmepäine, kodusõjane, istub ta söetolmusesse näkku, põskluisesse — kollase puuderdet rasvatagumikuga kodanline pärdik: Saadermoll sai vaheltkasu. Kas verisulil silmitu kikas või kollatagumik-pärdik, ikka profiteerib Saadermoll, situatsiooni-kuningas, ikka teeb järjekorraline, mingi üleilmline organiseerit rumalus Saadermollile kassat. Ning Saadermoll läheb uulitsal, pakkjalgne maokas Apollo, käed taskus, mõistlik-ustav nägu, rahustav ilme: milleks see ärevus, kui küsida tohib?

Valitsuse kriis, ministeerium langenud, partei-põrgu vantroelid, parlament, rühmade istumised hommiku kukelauluni, kriis, kriis. Armulised proudad ei maga öid, kohendavad ja elustavad mehi, kannavad oma seaduslikkude juuresmagajate teguvõimsuse proovid isikliku ihuplastika või keeleväleduse kõrgushüppega kohvilaua intriigidesse, spekuldeerivad oma proovit

isastega: nad neile küllalt pannud sarvi, nüüd peavad perekonna auks ka portfelli kandma. Saadermoll naeratab, äris, uulitsal, alkoovis, vedrumadrats musitseerib hajameelselt. Need demokraatlikult närused ministripalgad vaevalt küünivad ühe mõistliku joomaõõ arveõidendamiseks. Sõida, vennas, selle logiseva kroonu autotükiga, mis täitmata bensiini nälga põeb, kannad need viimsed püksid pandimajja ja osta see ruunat araabia täkk, millega esimesse pilkelehte ratsutad. Aga nädala või kahe pärast on su vabariigil kõhukrambid, telgitagused salavedrud viskavad sinu kui kulunud nartsu solgitorru, ja langed ühes oma araabia täkuga, Saadermoll on vahepeäl teinud uued miljonid, vaikselt, asjalikult ja nohisedes — ergo?!

Tagalõunanepäiksepaltilgutabsoojavedelat vaske Saadermoll kuklasse kojuteel, äriaringjooks tardub rammusa lõuna ootel, ümmarik keskendit kodanline nähtus tõstab pakkjalgu, kaal: seitse puuda, kaks naela veerandiga. Kehalikult juure võtnud? — mitte märki! Rasvaained ei, Saadermoll tuleb pangast, pungpõuene, väärtpaberite täistopit valuutapirukas. Näete, see mesitilgadelt higine nõbinina, elukutseline nülгимisvaev tiivuneb kehalikes väljaaaramisis, vedelais sademeis, see on palehigis leivajäramise — jumalast neetud — metamorfoos, rahajõnni liigilhalik enesetilgutamine. Silmad loiid ja punakad kui pekset põnil, aga kont on hambus, laud iseteadlikult liikumata, jäised. Ei pilguta kellegi ees, kui tarvis, maksab, maksab kinni. Pigemini kasseerib, eraettevõttel kasseerib massi kaudsed maksud, võtab seadusliku, rooma õigusest sanktsioneerit kümnesse, elukalliduse lisaga!? Päevast päeva, kõigilt, kel ei ole. Keerab profiili, pilk üleõla, päikse kiir riivab Saadermoll alumist huult, ei ripu veel, ei riple! Suulihaksed pingul, lõuatangid saaki hammustet, kihvad ei väära: elu on võitlus . . .

Magab videvikuni voodis. Maotorus lapped sisikonda, kaks karbonaati ülestikku nirisevad laisa rütmiga, vats kiigub puusade vahel, kopsude tõukel. Ringutab pöörates, rusikad silmis, vedrumadrats musitseerib. Mis nad ütlevad: spekulant!? Taskutühi, lahja kärnkonn tituleerib vahusuul mehi, kes kannavad aja profiili. Marodöör!? Isegi võõrakeeles sõnad on ära õppinud need kahejalgsed orieeslid. Milline klassiteadlik rinnatoon: vereimeja, nülгija!? Kunas Saadermoll imenud verd, isegi kääki ei ole ta söönud loomavere, ei lähe alla lojusetoit. On Saadermoll lihunik, et nülib? On väeteenistusest seaduslikult kõrvale hoidnud, et mitte osa võtta vennatapja-sõjast. Ei ole lukku murdnud, viit sõrme pistnud võõra kaukasse, Saadermoll on võtnud vabal kokkuleppel. Kelle süü, kui nii palju narre, kes annavad Saadermollile, nuumavad teda lõputa, kõige olevate ja tulevate ilmakordade ja „kabinettide“ kiuste. Saadermoll istub voodiserval, kõhurasvad vajuvad tormitsevalt pükstesse, miks nuumatakse teda kui Mardi-ani, kui Jõulu-orikat sulus, vedrumadrats musitseerib päälesündivalt.

Tänaval. Saadermoll päike loojenenud, Saadermoll kuu tõuseb, on suur, veripunane, häbematu. Hiilib katuseil, roomab, veab paksu magu üle korstnate, luurab õõ mustas tõkatis. See suur hullumeelne kuu teeb Saadermoll rahatuks. Kaks meesnägu möödanevad, küpskõrbenud lõõn palgeil, Saadermoll kuuleb: „Mis on neile revolutsioon? Uued võimalused keharaskuse juurevõtmiseks. Kaitseliidust vateerit valuutapirukas!“ Ambrakahvatud naisnäod, veripunaste huultega, saagiahne pilk kui roheline juveeli pikne. Vaskblondid daamid, pehmete ploomiste kukaldega: „Minu tunnid sõidavad koldsetel vankritel . . .“ Plika, arg väike Psyche, kelle teravad rinnad torkavad läbi sitsi, pakub lillekimpe. Üks mehe hääл ütleb: „Õige riigikord põhjeneb selle pääl, et aus kodanik õõsel puhkab omas voodis.“ Tööbluusi tahmased näod tihenevad tänaval, nurkadel on kogu-

nud tumedad salgad, nende tummad pilgud salvavad möödanevaid, Saadermoll võpatab. Ratsapolitsei kihutab mööda, hooste raudkabjad raiuvad kive, sädemed kargavad. Siis lõikab inimese metsik karjatus läbi öö, viled, kaks revolvri pauku, mõök täriseb vastu kiviseina, kuuliprits ragiseb. Paanika, saapakontsad põgenevad, kusagil lauldakse marseljeesi, miski nüri hoop tabab Saadermollu oimu, langeb maha, kõhuli, nõbinina vastu külma kivi...

Varahommikul ärkab kongis, muhk otsal, õlgkott külje all. Kitsas trellikene paksus hallis niiskes müüris. Katsub, põu on tühi, puudub taskukell kuldketiga, hõbe sigaritoos lahkunud pärisperemehest, paks kuldsõrmus briljandiga ei ehi sõrme. Kõrval õlgkotil istub inimene bluuksis. Lahja tööinimene, põskluud püsti, verised armid näos. Kaks riigipöörde õhvrit: era- pooletu nuumkodanik ja lahja nälginud kontrrevolutsionäär, sotsiaaläraandja.

Kongiuks avatakse, võim kutsub. Kõik uulitsal: kaks punakaartlast tääkidega, keskel kontrastid: pikk lahja kontrrevolutsionäär tööbluuksis, lühike paks nuumkodanik, Saadermoll. Tribunaalis. Lahja kontrrevolutsionäär on tumm, on üksluine, Sander moll kõneleb. Lahja inimene tööbluuksis on äraandja, teda tuntakse, on kõnesid pidanud, hoiatanud. Surma! Kes kaebab Saadermollu pääle, kes teda tunneb? Keegi ei tea, ei tunne. Saadermoll kõneleb. Tunneb kaasa, tunnistab uut korda, pakub kautsjoni, nimetab summa — 24 tunni jooksul. Lahja inimene tööbluuksis läheb kaaki. Saadermoll tagasi kongi, kautsjoni ootel. Elab, kahekümnenelja tunni pärast vaba. Istub õhtuni söömata, võitleb öö lutikatega, hommikul avaneb uks: inimene on vaba. Saadermoll on aus kodanik, nimetas väärilise summa, pidas sõna, maksis. Maksis enese kinni naha ja karvadega. Kes kaebab Saadermollu pääle? Keegi ei kaeba, olge lahke, palume vabandada eksituse pärast... Saadermoll läheb, kummardab ja läheb, viisakalt, aupaklikult, on delikaat, ei päri kadunud taskukella, sigaritoosi, rahataskut, sõrmust briljantidega. Omaste vahel, kes kõneleb tühjast asjust! Saadermoll tunnistab uut korda ja eraomandus on talle peaaegu läila. Ta läheb tänaval, ümmarik revolutsiooniline nähtus, seitse puuda kaalu, pakkjalgne maokas Apollo, käed taskus, mõistlik-ustav nägu, rahustav ilme: milleks see ärevus, kui küsida tohib? Ja kannab oma muhku otsal kui uue korra vabadusristi.

Hommikul ärkab, on maganud kuusteistkümmend tundi, sirutab alkoovis, lihamassid võbisevad, vedrumadrats musitseerib hajameelselt. Joonud oakohvi, riides, telefoneerib: ärri, kluppi, intiim-ellu. Uue punase pääliskorra all kihutab punn silmne saagihimu endise kiirpressiga paberraha marathon-jooksule kaukast kauka, Saadermoll vilunud vahelüli. Revolutsiooni veriharjal kikas laulab kodanlise pärdiku puuderdet kollatagumikul, paisates oma tiibade suuri sheste vabaduse päikese poole.

Saadermoll, vaikselt nohisedes, teeb kassat...

Milli Mallikas.

Sentimentaalne kevadlaul.

Ago kevadine pedakate latvu lillatab —
maga, pojakene, tuulingud veel magavad.
Kasteudu aasadelle hõbepiisku pillutab,
nurmil kiivitajad armatsusi jagavad.
Maga, pojakene, tuulingud veel magavad!

Kägu akna taga varaseille aastaid kuulutab —
maga, pojakene, sinu aastad järgnevad.
Uninägu tõelikkuse äiermissse luuletab,
tunnid vallatuina tundidega järgnevad.
Maga, pojakene, sinu aastad järgnevad!

Päike viiresena küngastelle üles lennutab —
maga, pojakene, kevadpäikse valgusen.
Vaikus lõhnaline, palavaimat päeva ennustab,
millal väljul külvurid ja kündjad talgusen.
Maga, pojakene, kevadpäikse valgusen!

Väike pilveke läeb rännakule taeva lagedal —
maga, pojakene, tuuled vaiki võsa seen.
Akna taga pedakpalu nutnud tormil sagedal,
käblik, käokirjak varju otsind põõsasten.
Maga, pojakene, tuuled vaiki võsa seen!

Jaan Kärner.

Berni kirjanduslik konventsioon ja Eesti.

Päevakorrale on Eestis kerkinud küsimus kirjanduse ja kunsti rahvusvaheliste õiguslikekude vahekordade lahendamisest maksva kapitalistliku ühiskonna korra raamides. Praegu harutatakse ka Soomes: kas astuda nõndanimetatud Berni konventsiooni liikmeks ja sellega tunnistada, et ilma autori nõusolekuta ei või Berni konventsiooni kuuluvate maade autorite töid Soome keelde tõlkida nagu ka Soome autorite teoste tõlkimine ei tohi sündida ilma sellekohase loata? Nagu sellest materjalist näha, mis Helsingi Eesti saadik O. Kallas haridusministeeriumile on saatnud, ärakirja läkitades küsimusest huvitatud isikutele, lähevad Soome kirjanikkude ja kirjastajate arvamised vastupidiselt lahku. Soome kirjanikud on selle poolt, et Soome astuks Berni konventsiooni liikmeks ja nõuavad, et autori pärijatele kuni 50 aastat pärast tema surma tööde kasutamise ainuõigus oleks kindlustatud. Soome kirjastajad on aga täiesti Soome Berni konventsiooni liikmeks astumise vastu.

Soomes soovitas riigi kirjandusasjatundjate komisjon juba 1918 a. omas ettekandes, et Soome Berni lepinguga ühineks. Tol korral jäi ettepanek valitsuse poolt tähelepanemata. Alles 1920 a. võttis Soome valitsus ise asja üles, küsides nii kirjanikkude kui ka kirjastajate arvamist.

Soome kirjanikkude liit on oma esimehe V. Tarkiaise ja sekretäär Härköse kaudu seisukohta ses küsimuses järgmiselt avaldanud:

Üleüldised põhjendused.

Kirjanikkude liit arvab, et kirjaniku ja kunstniku autoriõigust puutuv seadus vajab muutmist. See peab muudetama ajakohaste nõuete järele ja olema kokkukõlas Berni lepingu nõuetega, et meie maal oleks võimalus sellega ühineda. Ühtlasi avaldab liit oma rahulolemist sellega, et valitsus on leidnud tarviliseks niisugust ettepanu teha. Siiski on ta seaduse kohta teinud mõningaid muudatus-ettepanekuid ja parandusi, millest tähtsamaina nimetame:

Kirjaniku õiguse maksvusaja kohta on Soome valitsus erandi teinud 1880. a. väljaantud määrustest, lühendades nimelt kirjaniku õiguse maksvust 30 aastaga pärast kirjaniku surma endise 50 a. asemel. Seda kitsendust peab kirjanikkude liit asjatuks ja ülekohtusekski, soovides endist määrust järgmistel põhjustel: 50-aastane maksvusel olemise aeg peaks aluseks jääma sellepärast, et seadus muid eraomandusi võrdlemisi piirita kaitsedes kitsendaks endisest

järsuini just seda kultuuriliselt tähtsa — kuigi väikearvulise vaimlise töötajate rühma — eraomanduse kaitsega, mis harilikult kõige valusamini vajab kaitset ja toetust võitluses olemasolu eest. Teiseks pooldab selle aja allesjätmist veel see asjaolu, et sellest kaitseaja lühendusest järgnev „ühine kasu“ on kirjanikkude liidu arvates ainult mõeldav, aga mitte tõsiasjalik niikaua kui üksik kirjastaja teoste päält puhtakasu omale saab, aga mitte kogu ühiskond. Nõnda võidakse muu hulgas kirjaniku omaksilt võtta sagedasti ainukene pärandus, mis ta oma surma järele neile võiks jätta. Pääle selle tähendab liit, et Berni leping milgi kombel ei piira kaitseaga 30 aastaga ja et praegusel ajal on mitmes suuremas Euroopa riigis 50 a. tähtaeg kombeks.

Ühtlasi on kirjanikkude liit ka juhust tarvitanud oma arvamist avaldada kirjanikkude tööde tarvitamise kohta väljavalikukogude ja õperaamatute alal. Siin leiab liit, et Soomes tihti kurjasti on tarvitatud kirjanikkude autori õigust. Ei ole mitte alati silmas peetud üksinda hariduslikke huvisid, vaid on ka tarvitatud kirjanikkude töid otse äritegemiseks. Kirjanikkude liit nõuab, et ka siin kirjanikkude õigused kaitset leiaksid, sest laenamise õiguse läbi võimaldatud tulu koolidele ja hariduslikkudele püüetele vaevalt on nõnda suur kui see kahju mis üksikule selle läbi sünnib.

Trahvi- ja karistusmäärustest kõneledes palub liit tähelepanu selle päle juhtida, et kirjanduslikkude toodetegagi võib seadusvastaselt hangeldada. Näit. kinofilmidele ülesvõtmine on praegusel ajal nõnda tululik, et sellega otse üllatavaid summasid võib kokku saada. Sellepärast tuleks trahvi- ja kahjutasu määramise harutamisel neid asjaolusid arvesse võtta.

Soome kirjastajate liit seisab Berni lepinguga ühinemise vastu ja nimelt järgmistel põhjustel:

Soome peab keele ja muu hariduse poolest hoopis teisele paigale asetama kui suured haritud maad. Kui Soome ühineb Berni lepinguga ja liiatigi veel ilma eritingimisteta, siis järgnevad sellest suured raskused eriti tõlketööde alal. Tõlked väheneksid ja tuleksid kalliks selle tõttu. Mis teaduslikkuse kirjanduse puutub, siis oleks Berni lepinguga ühinemine selles asjus kahjulik nende suurte maksude tõttu, mis välja jääb kirjasutusühisused teoste eest nõuaksid. Soome kirjastajate ühing paneb ette Berni lepinguga ühinemist ajutiselt edasi lükata. Kui aga poliitilised põhjused seda ühinemist nõuavad, tuleks kõiki võimalikke kitsendusi meie kirjanduse kasuks silmas pidada. Nõnda võiks tähtsamate haritud maadega teha vastastikku kokkuleppeid, mil ilukirjanduslikkude teoste ja kunsti avalduste kaitseajaks võetakse näit. 10 a. esimese väljaande aastast arvates, kuid teaduslik kirjandus jääks ajutiselt lepingust välja.

Eesti saadik Helsingis O. Kallas lisab ettepanekule omalt poolt juurde:

„Kuna Eesti rahvastevaheline seisukord lähemas tulevikus vast ka Berni kirjandusliku autoriõiguse konventsiooni liitumise küsimuse päevakorrale toob, oleks kirjanikkude ja kirjastajate rühmadel vististi põhjust asja harutama hakata. Selleks saadan Teile juuresolevad materjallid. Ja kui vast Berni konventsiooni liitumine meile veel kasulik poleks, peaks vähemalt Soome-Eesti vahel kirjanduslik kokkulepe tehta. Siia maale on meie teada Eesti poolt Soome kirjanikkude tööde tõlkimisel viimastele ikkagi makstud, olgugi vähe: kuidas on tehtud Eesti kirjanikkude tööde soomestamisel, sellest ei ole meil kindlaid teateid, kuid vististi ei ole midagi makstud“.

Berni konventsiooniga ühinemise küsimus on meil asjast huvitatud ringkondades, kirjanikkude ja kirjastajate keskel, harutusel olnud. Kas

ka helikunstnikud küsimust on harutanud, ei ole nende ridade kirjutajale teada.

Meie kirjanduslikud tingimused on oma rahvusvahelise ulatuse poolest igatahes Soome omadest taga. Meie oleme alles keset oma rahvusliku kultuuri ja emakeelse kooli loomistööd, et mitte öelda selle töö algul. Meie peame oma hariduselu rajades võtma igalt poolt, valides paremat kõigi rahvaste vaimutöist. Meie seisukord kirjutab meile ette, et peame otse piraatidena elama rohkem edenenuid naabrite vaimuvarast. Kuna meie suurrahvastest palju oleme kultuuriliselt maha jäänud (et meie seda oleme, see ei ole meie eneste süü!), siis oleks otse ülekohus meilt nõuda, et meie ise oma hariduselulistele huvidele tõkkeid tegema hakkaksime.

Berni lepinguga ühinemisel tekkisid enne kõike suured tõkked suurkapitalistlikul mail ilmuvate kirjanduslike teoste eestistamisele. Kui Venemaa 1912 a. Berni lepinguga oli ühinenud, tuletagem meelde neid raskusi, mis sellest järgnesid tsaaririigi väikerahvastele, teiste hulgas eestlastele! Pärast Venemaa ühinemist Berni lepinguga tekkis muu seas ka nende ridade kirjutajal rida kirjavahetusi Prantsuse ja Saksa kirjanikkudega. Viimaste poolt tehtud tõlketingimised olid sedavõrd rasked, et kõige paremalgi tahtmisel võimatu oli neid vastu võtta. Neil põhjustel pidid mitme Saksa kirjaniku tööde tõlkimiskavatsused pooleli jääma. Nende ridade kirjutaja toimetusel ilmunud Saksa antoloogia I. andest tulid mitme kirjaniku tööd välja jätta ja sama raamatu II. ande väljaandmine teadmata ajani edasi lükata. Tõsi, suuremat vastutulelikkust avaldasid Prantsuse kirjanikud, eraldi Anatole France, ja mõned Saksa sotsialistlikud teadusmehed. Kuid Vene keisririigi ühinemine Berni lepinguga pani tol ajal tõsiselt kartma, kuidas sarnases olukorras võimalik oleks meie kirjandusele tarvilikkude raamatute muretsemine tõlkimise kaudu. Selle poolest ei ole olukord praegugi paranenud. Meid tunti väljamaal tol ajal nii vähe, et ei teatud tingimisi tehes, kas meie neid täita suudame või mitte. Tõsi, praegu tuntakse meid väljamaal kahtlemata rohkem kui aastat seitse tagasi. Aga nüüd asetatakse meile tingimised kui iseseisva riigi hariduselu edustajatele, ja need on vaevalt kergemad kui noil ajal.

Nende ridade kirjutajal on põhjust ka praegustest kogemustest kõneleda. Hiljuti ilmus Georg Kaiseri näidend „Gaas“. Selle Saksa originaali kirjastaja pööras oma advokaadi kaudu nii teatri, kes näidendi lavastas, kui ka Eesti kirjastaja poole, ja nõudis kõrget tasu, ähvardades vastasel korral kaelakohtulise karistusega. Kuna nõudmine esitati sarnases riigis, kes ei ole Berni lepinguga ühinenud, siis langes selle nõudmise rahuldamine vabatahtliku kokkuleppe alusele. Hiljem on nende ridade kirjutajale ettepanekuid tehes Saksa kirjanikud nõudnud 10% raamatu nimihinnast tõlkimisõiguse eest.

1914. aastal puhkenud ilmasõda hävitas ka Eesti tõlkekirjandusele tehtud takistused, nii palju kui see puutus maadesse, kellega Venemaa sõjajalal oli. Kui Eesti enese iseseisvaks riigiks kuulutas, olid sellega muidugi lõpetatud ka kirjanduslikud rahvusvahelised lepingud, mis Vene maa teiste riikidega teinud.

Küsime nüüd, mis kasu oleks meie kirjanikkudel, kui Eesti kuuluks Berni konventsiooni? Eesti kirjanikkudel oleks sarnasel korral kindlustatud honoraari saamine võõrastesse keeltesse tõlgitud tööde eest. Teoreetiliselt on see nii, aga praktiliselt ei ole sellest seaduse paragraafist mingit ainelist kasu Eesti kirjanikkudele. Vähemalt lähema paarikümne aasta jooksul mitte, sest meie ei näe ei olevikus ega ka lähemas tulevikus väljamaa poolt tormijooksu Eesti kirjanduse tõlkimiseks. Võiks koguni öelda, et ka Eesti parematele kirjanikkudele tõlketöö praegu ja tulevikuski moodustab arvesse võetava tegevusala, mille piiramine ehk koguni sulgumine oleks kõike müüd kui soovitav. Neid asjaolusid silmas pidades ongi Eesti kirjandustegelaste omavahelistel läbirääkimistel asunud Berni kokkuleppega ühinemisküsimuses ühinemist eitavale seisukohale.

Samuti on asunud ühinemise vastasele seisukohale Eesti suuremad kirjastusettevõtted nagu „Varrak“, „Noor-Eesti Kirjastus“ ja „Odamees“. See ongi eelpool esitatud vaatekohalt loomulik. Mis arvab nõndanimeetatud „Eesti kirjastajate ja raamatukaupmeeste ühing“, kuhu kuuluvad kirjastustest „Rahvaülikool“, „Kool“, Pihlakas ja teised, siis on meil nende seisukoht teadmata. Aga oletada võib, et ka nemad ühinemise poolt ei ole.

Nii ei oleks Eestis selles küsimuses sarnast lahkuminekut kirjanikkude ja kirjastajate arvamise vahel nagu Soomes. Meil võib üleüldiselt konstateerida Berni konventsiooniga ühinemise vastast seisukohta, mis soovitab sarnase konventsiooni edasilükkamist.

Soovitame alguses asuda kokkulepete loomisele üksikute maadega, eeskätt Soomega. Edasi võiks kokkuleppeid laiendada teiste rajariikide, vast ka Skandinaavia ja Nõukogude-Venemaa kohta.

Seni on Soome suuremalt jaolt andja ja meie võtja-laenaja olnud, andja on meilt enamasti korraliku täpikäalsusega sisse nõudnud väikse õpemaksu. Eesti poolt on nimelt viimasel ajal, algades „Noor-Eesti“ga Soome kirjanikkudele tõlgitud tööde eest tasu makstud, olgugi et see tasu meie kitsastes oludes õige minimaalne oli. Meile on aga teadmata ja tundmata need juhtumised, mil soomlased oleks ka Eesti kirjanikkudele tõlgitud ja teatrites ette kantud teoste eest honoraari maksnud, välja arvatud Fr. Tuglase „Saatuse“ tõlge. Eesti kirjanikkudest on uuemal ajal Soome keelde tõlgitud Fr. Tuglase, Eduard Wilde ja A. Kitzbergi töid, viimase omi on Soome Rahvusteater ka lavastanud. Eestis ei ole aga Soome kirjanikkudest Aino Kallas, Juhani Aho ja Eino Leino nende tööde tõlkimisõiguse kasutamise eest mitte hoopis

tasuta jäänud. Nii oleks siis ainuke tee, millele meie astuda võiksime, et kokkulepped teeme eri maadega. Eestkätt võime meie ilma omi kirjanduslik-kultuurilisi kasusid rikkumata kirjanduslikka lepinguid üksi nende maadega teha, kellega võiks oletada andmise ja saamise võimaluste tasa-kaalu, s. o. nende maadega, kes meie kirjanikkude teoseid samal arvul tõlgivad kui meie nende omi. Ehk muidugi ka nende maadega, kus kirjanduslik ülekaal meie pool oleks, s. o. kus vajataks rohkem meie kirjandust tõlkida kui meil nende oma. See võimalus on esiotsa muidugi ainult teoreetiliselt mõeldav. Astuda aga nende maadega kirjanduslikku konventsiooni, kelle vastu meie esineme kas täiesti või suuremal määral asumaana, seda ei luba teostada meie praeguse madala hariduselu väikekapitalistlik rahvamajandus.

Kui Eesti valitsuse poolt asutakse kokkulepete väljatöötamisele küsimusesse tulevate maadega, siis ei oleks üleliigne, kui sellest tööst osa võtma kutsutakse nii kirjanikkude kui ka kirjastuste asemikud, et meie kirjanduse ja kirjastuste huvid kahe silma vahele ei jääks. Seda on karta, kui küsimust hakatakse bürokraatlikult lahendada, kui kirjanduslikku konventsiooni hakkavad sõlmima inimesed, kes vaevalt Eesti kirjandust ja selle olulisi nõudmisi tunnevad ja keda ka kirjanduslikud ringkonnad vaevalt tunnevad. Päälegi puuduvad meil juristid, kes rahvusvaheliste kirjanduslikkude kokkulepetega tutvumise vastu huvi oleksid tundnud ja nende küsimustega oleksid tutvuda katsunudki.

Bernhard Linde.

Üks väljamaa sotsialist oma Eesti teekonnalt.

1920. a. suvel käis Soome sotsiaaldemokraatliku partei kesктоimekonna liige ja rootsikeelse Arbetarbladeti („Töölise Lehe“) toimetaja K. Wiik Eestis. Oma nähetest avaldas ta rea kirjeldusi Arbetarbladetiis, kust need ka Soome keelde tõlgitud. Need reisimälestused moodustavad huvitava lisanduse Eesti ühiskondliku võitluse iseloomustamiseks, millise võitluse osaliste iseloom ja väerind ei ole seitsaadik palju muutunud. Isc mõõdukas sotsiaaldemokraat, on K. Wiik üllatatud Eesti kodanlise demokraatia ja sotsiaaldemokraatia tegutsemisest. Tema kirjeldused langevad aja pooiest ühte 1920. a. augustikuu streigi kurikuulsa rahustamisega. Nende sündmustega liitub ka järgnev vaatlus.

Toim.

— — 7. augustil, päev pärast seda, kui pääminister Tõnisson oli ajakirjanduse edustajaile kinnitanud, et meeolelu raudteelaste keskel on „hää“, lõpetati tööd raudteetöökodades. Liikumist raudteel peeti siis niiviisi üleval, et vedurmehi sunniti töötama kaitseliitlaste ja sõdurite valve all. Raudteelaste liit kuulutati laialeatuks, selle streigikomitee vangistati.

Jaamahoone okkupeerisid sõdurid, samuti postkontori. Kui täna postkontoris käisin, mõjus see sõjalaagrina. Kui selle järel juhuslikult ühest vangikojast mööda läksin, seisis selle värava taga pikk rodu tööliste naiti, kes sissepääsemist ootasid, et oma meestele toitu viia.

Sadamatöölise hulgas oli streik üsna täielik. Ainult väga väike osa tegi tööd: nimelt need, kelle ülesandeks oli Nõukogude-Venemaale minevat kaupa välja laadida.

Eile löödi siis trump lauda. Ajalehed avaldasid sõjaministri abilise kindralmajor Larka päevakäsu, mis sisaldas, et maksva sõjaseisukorra põhjal karistatakse teatud, lähemalt nimetatud kuritegude eest vangistuse, sunnitöö ja surmanuhtlusega. Sarnaste kuritegude hulka kuulub streik või streigile kihutamine riigiasutustes või niisuguses tööstusasutuses, mille ülevalpidamine ühiskonnale on vajaduslik, ning niisugusest organisatsioonist osavõtmine, mis tööseisaku toime paneb.

Need määrused tehti vana Vene nuhtluseaduse põhjal. See on siin nimelt veel makev. Nende seadusmääruste alusel asuti kohe kohut mõistma vangistatud raudteelaste üle nähtava otstarbega anda hoiatavat eeskujut. Sõjakohus vabastas kolmestteistkümnest kinnivõetust seitse; muud mõisteti sunnitööle 1 aastast 4 kuust kuni 4 aastani. Neid kaitsnud advokaat, parteiseltsiline H. Martna, oli alles tund enne kohtu algamist võinud tutvuda süüdistusaktidega.

„Ühiskonda“ alalhoidvad ajalehed said juhuse tõendada võidurööm-saina, et streik on nurja läinud. Aga surmanuhtlus tõrkumise eest! Kui Lääne-Euroopa kunagi on tundnud seda protseduuri — mida ometi kahtlen, — siis kuulub see sarnaste leiduste hulka, mis juba unustatud. Eestil on selle meeldetuletamise au.

Huvitusega ootasin, mis ajaleht Sotsiaaldemokraat, kes siiaaani ei olnud oma arvamist avaldanud streigi kohta, nüüd ütleb kindral Larka ukaasist.

Ta ei ütelnud midagi.

Hakkan aru saama, miks Töölistemaja seinal ripub plakaate hoiatusega: „Pidage meeles, et Sotsiaaldemokraat on pandud boikoti alla.“ Hakkan aru saama, miks sotsiaaldemokraatidel ametiühisuste kesknõukogus on ainult paar edustajat kuuestkümnest.

Kuid sotsiaaldemokraatlik erakond on kaotanud kokkupuute tööstustöölise suurte hulkadega. Selle omis ridades kaebatakse loiduse ja nende isikute puuduva huvi üle, kes enne muid peaksid töötama erakonna kasuks. Need ajavad nüüd omi enam või vähem tulutoovaid ärisid, ja erakonna-elu käib alla. Selles suhtes on asjad Eestis palju halvemad kui meil.

Et Eesti sotsiaaldemokraatlikus parteis on mõningaid tublid parteiselsilisi, see ei muuda erakonnast saadavat kogumuljet.

Tööstustöölise suur enamus jälgib osalt iseseisvat sotsialistlikku parteid, milline erakond on sündinud sotsialistide-revolutsionääride ja pahempoolsete sotsiaaldemokraatide ühteliitumisest, osalt läheb see kaasa kommunistidega. Neist kahest erakonnast ei ole kommunistlikul seaduslikku olemasoluõigust, ja mõlemad erakonnad vajavad seaduslikku häälekandjat. Iseseisvate nädalaleht Töö ja Võitlus pandi hiljuti seisma. Kuid kommunistid annavad iga nädal salaja oma lehte Kommunist välja, ja selle trükk kuulub üsna suur olevat. Seda toimetab Kingissepp, kes ka ise elab ja mõjub põranda all.

Iseseisvate ja kommunistide vaheline tüli on siin ometi teravam kui mitmel muul maal. Selle eest hoolitsevad kommunistid vahetpidamata tungides iseseisvate kallale, keda nad peavad oma lähemaiks ja kardedavamaiks võistlejaiks. Kas kommunistid on võimsad? Seda on raske tõendada. Eesti asutava kogu valimistel 1918 jaanuarikuus ei õnnestanud enamlastel sellest hoolimata, et võim nende käes oli, saada rõhuvat hääleteenamust.

Vahest on arenemine neile selle järel kasvatanud rohkem poolehoidjaid?

Paar-kolm nädalat tagasi käisin selleaegse siseminister Al. Hellati jutul, et kuulda, mis säälpool asjast arvatakse. Hellat oli teine sotsiaaldemokraatide edustajaist valitsuses ja näitles sääl peaaegu sama osa kui Noske Saksa-maal. (Seda kirjutades ma ei tea, kas Hellat seda võrdlust enesele peab meelitavaks või haavavaks). Hellati arvates ei ole kommunism Eestis õieti mitte tugev, kuid see tegutseb osalt, väitis ta, pahempoolse sotsialismi varjukatte all. Ja pahempoolsed sotsialistid, iseseisvad, on lobisejad; nad kätsevad vahetpidama sotsiaaldemokraatide vastu, kuid neil ei ole mingit positiivset ettepanekut. Pääle selle on mitmesuguseid voolusid nende eneste leeris. Ometi peab valvel olema ja tarvitama kindlat kätt, armutult kindlat kätt Eneseteadmata läksid Hellati käed seda öeldes rusikasse ja ta silmis ilmus külm ja kalk ilme.

„Kindlus“, jah, sellesse sõnasse sisaldub palju.

Tahtsin Hellatilt küsida midagi sellest ametiühisuste kongressist, mis laiale aeti sellepärast, et pahempoolsed sääl said enamuse, mille järel 102

osavõtjat vangistati ja Venemaale saadeti. Sel sündmusel ei ole midagi ühist selle õigusmõistega, mis valitseb Põhjalahest ja Läänemerest läänepool. Aga sellega liitub veel järeletendus rajal, kus 26 neist 102 väljasaadetust maha lasti. Oletagem, et valitsus viimatinimetatud vahejuhtumises süüdlane ei olnud. Hellat seisis siseministrina sündmusele ometi väga ligidal. Viivitasin sellest juttu teha.

Hellatil enesel ei olnud mingit sarnast kahklust. Ta ise võttis asja jutuaineks pajatades, et mõningad Venemaale kasitud kommunistidest, kes loa olid saanud tagasi tulla, teda olla tänanud selle eest, et ta neid sinna saatnud, sest nüüd olla neil silmad avanenud nägema, missugune kommunism tööpoolest on. Nõnda see olevat, inimestele pidavat andma näitlikku õpetust!

Nüüd ei ole Hellat enam minister ega ükski teine sotsiaaldemokraat. Sotsiaaldemokraatide minek valitsusse juhtus siin — nagu Soomes 1917 ning Saksamaal ja Austrias 1918 — suure rahvusliku sündmuse tuhinas, käesoleval korral võitluses maa iseseisvuse eest. Kui Moora mees oma töö teinud, võis ta minna. Samm sammult kaotasid sotsiaaldemokraadid siin nagu eelpool nimetatud mais oma mõjuvõimu ühiskonna tippudel. Kuid enne kui sotsiaaldemokraatia sellest tegi lõpuliku järelduse, oli see enese pääle tõmmanud osa vastutusest palju niisuguse eest, mida ta ei olnud suutnud takistada või ei olnud küllalt valvel takistama. Sellest on nüüd saanud kolk Eesti sotsiaaldemokraatia jalgu. Hoiatus meile muile!

Läänemere idapool hiljuti asutatud riike peetakse kergelt demokraatlikuks ja õieti on neil suuri eeldusi seda ollagi.

Võetagu näiteks Eesti. Siin ei ole mingit ühiskonnaklassi, mis võiks pidada mingit püsivalt tagurlist koosi. Balti aadeli võim on murtud. Endiste rüütlimõisate omanikud ruttavad müüma oma väärtasju (vana mööblit ja kunstiesemeid võib siin osta külluses) ja siis kolivad nad Saksamaale. Või istuvad need vanad herrased armupalukesel oma endistes mõisates nürilt aineti enese ette vahtides ja küsides võõralt, mis välismailt kuulub, kas keiser Wilhelm pea jälle ei tule Baltimaid valdama.

Ilma välise abita on Balti aadel mõistetud lähikese aja kestes kaduma. Selle varal ei või enam ehitada mingit reaktsiooni.

Kuid noored Balti riigid on oma iseseisvuse kaitseks loonud militarismi, mis on liiga varakult küpsnud ahnuses ja jõhkruses. Selle militarismi silmapaistvamad eesvõitlejad ongi oma kooli käinud Venemaal.

Neis uutest riikides, Torniost kuni Varssavini, võitleb Ida ja Lääne vaim üksteisega. Kui siin kuuled kõneldavat tööliste usaldusmeeste vangistamisest, kongresside laialeajamisest ja surmanuhtlustest, sellest uute ametnikkude mitmepäisest hulgast, kellele maa iseseisvus tähendab hõlpsasti teenitud elatist, ja teisest küljest kommunismist, mis enesele töörahva teatud kihtides on võitnud jalgealuse, siis tundub see soomlase meelest kõik väga tuttavalt. Eestlased on Ida mõjuga mõnes suhtes veel lähemalt kokku kasvanud kui meie.

Aga kui Ida vaim ka tugev on, tulevik jääb ometi Lääne vaimu päralt. Tuleviku arenemine saab nii Eestis kui Soomes demokraatia võiduks. Mis eriti Eestisse puutub, siis on selle rahva püüdude ja soovide kõige parem osa kogutud sellesse manifesti, mille kirjanduslik rühm Noor-Eesti 1905 a. avaldas seltsimees Gustav Suitsi juhatusel ja milles öeldakse: „Enam kultuuri! Enam euroopalist kultuuri! Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!”

Ma usun, et eestlased võimelised on seda eeskava teostama.

Märkused.

See oli 1910. kevadel, kui ma, alles roheline abturiend, suure paki sain. Avaden pudenesid üksikud lehed — need olid futuristide manifestid. Suur noodi-kaustaline raamat — ajakiri kandis päälkirja: „Poesia“. Toimetajaks Marinetti. Rahvusvahelisen ajakirjan avaldasid oma töid itaalia futuristid ja teised kuulsused: Paul Fort, Al. Mercereau, Apollinaire, H. de Régnier; Brjussov, Benno Geiger ja tosin teisi kirjanikke eri maist. Igaüks oman keelen, kaasan prantsuse või itaalia-keelne tõlge. Valdav osa oli jäet Marinetti meelseile itaallastele.

Nüüd, 11 aastat hiljem, leidsin ühest raamatukauplusest sama „Poesia“ viimse numbri. Kaust endine, paber kollasem. Marinetti on läinud (võitleb Pariisn dadaistide vastu, kes talle kõnede ajal lärmi teevad). Sõja kesten on ajakiri seisnud. Läänud aastal on rahvusvahelise ajakirja mõttest Mario Dessy uuesti kinni haaranud ja on uuesti „Poesiat“ hakanud välja andma. Kaastööliised endised. Ilmub endiselt, vähemalt 5, 6 keelen. Üldine ilme — lüüriline. Mõned hääd luuletused prantsuse poeetide kuningalt Paul Fort'ilt. Marinettilt mõned luuletused reegliite järgi, mida ta üles seadnud oma manifestin „Sõnad vabadusen“: puuduvad vahemärgid, kivinend süntaks, trükitähtede suurus vastab sõnade tähtsust jne.

* * *

Sõja kesten seisib Prantsuse pareim ajakiri „Nouvelle Revue Française“. Nüüd on ta uuesti käima hakanud. Nimes endised: Claudel, Gide, Jammes. Aga imelik, soriden ja lehitseden prantsuse kuukirju, leiad, et sõda ei ole puudutanud pea kedagi. Ei oie juttu niisugusest kriisist, nagu kirjandus ida pool läbi on teinud ja teeb (Saksamaa kaasa arvat). Murrängut ei mingisugust. Lüürikan valitseb sama mittepoliitiline sisu, naise, looduse ilutsemine nagu ennegi. Kuigi uue vaimu agarad eestvõtjad, Clarté rühm nimelt, aktivistlikku sihti ajavad, on ladina traditsioon siiski tugev küllalt ja l'art pour l'art helk on kogu kirjanduse pääl. Loed ajakirja, lased vaiksed luuletused enesest mööda, rahulikud, mõõdet ja kaalut; fragmentaarsust, prohvetlikkust pole kuskil.

* * *

Inglis ajakirjad „The Nation“ ja „The Athenaeum“ on ühinenud. Esimesen ühendet numbrin arvustab Bernard Shaw H. M. Hyndmani enam-lusvastast raamatut „The Evolution of Revolution“. „Mr. Hyndmani enam-lusvastatus pole mitte alati Jingo-viha Brest-Litovski rahulepingu üle. On silmapilke, kus ta näib vihaseks saavat töösunduse läbiviigi pääle nõukogude Venemaal ja energilise vähemuse tahte maksmapanu pääle Vene rahva üle. Aga oma elavan ja väga meeldivan ülevaaten Peru kommunismi üle inkade ajal tun-

nistab ta, et laiskuse allasurumine ja halastamata karistamine selle rahva hüvangu ja õne saladus oli, selle rahva, kes töö man alati laulis ega teadnud, mis on viletsus. Mina omalt poolt küll ei tea, kuidas keegi, kel kas väheim arusaamine on sotsialismi kohta, võib kahelda, et töösundus ja arstimine parasitlikust laiskamisest võiks olla patt sotsialistliku seadusandluse ja usu vastu. Kui Lenin Vener laiskuse on hävitanud, kuna meie, kes kaelani võlgaden upume, seda mitte üksi ei kannata, vaid veel suurendame toreduse ja pillamise näol kesk nälgimist, siis olen ma valmis ennem hüüdma: „Bravo, Lenin!“ ja „Meie meeletud!“ kui mr. Hyndmani sihtlikku põlgust jagama.“ Edasi ütleb Shaw: „Iialgi pole olnud ümbermuutus rahva enamuse kaudu. Kõik muudatused on tulnud energilise vähemuse poolt.“

* * *

Louis Dumur'ilt ilmus prantsuse ajakirjan „Mercure de France'in“ hiljuti romaan päälkirjaga „Le Boucher de Verdun“ (hiljem eraraamatuna), kus Saksa kroonprints ühe prantslanna m-lle Juliette Rossignol'i võrku langeb. Viimane, näitleja Comédie Française'ist, on romaanist välja lugenud oma auhaavamise, ning on kirjastaja kohtusse kaevanud, nõuden oma au haavamise eest 20.000 franki.

* * *

Ajakiri „La Connaissance“ on referendumi organiseerinud selle kohta, kes on paremad prantsuse kirjanikud praegusel ajal Arvud seavad autorid järgmiselt ritta: Paul Valéry (kõige enam), H. de Régnier, F. Vielé-Griffin, P. Louys, Louis le Cardonnel, M-me de Noailles, Jules Romains, Jules Fort'ile jäetakse ta aunimi poeetide kuningas. Vähem on saanud hääli Claudel, Fagus, Maurras, Vildrac, Spire jne. Kolmandasse rühma kuuluvad need kirjanikud, kes n. n. „tuleviku poeetide“ nime võiksid kanda. Üks nendesse kuuluja, Louis de Gonzague-Frick, lisab omalt poolt täie õigusega ankeedile juure järgmised sõnad:

„Kui oleks tahet märkida halbu poeete, siis oleks asi lihtne olnud, kuid valida kõige paremaid on ikka väga kahtlane asi.“

* * *

Tsensorid on igan maan kultuuri „tervise“ eest väljan. Vabaimgi riik tarvitseb igasugu poliitilisi, sõja- ja muid tsensoreid. Igaüks teab seda meelepäha, mis Schnitzleri „Reigen“ kõlblaste man välja kutsus, kuni ta etendamine Wienin ära keeldi. Teisten linnaden, kus sama näidendit etendati, läks asi skandaalideni. Ewersi juba üle 100 000 eks. trükit romaan „Alraune“, nii süütu kui ta on, keeldakse Saksamaal äkki müügilt ära. Hayni ja Gotendorfi käsiraamat „Bibliotheca Germanorum erotica et curiosa“, mis eriteadlastele tarvilik ja raamatukoguden varemalt saadaval oli, korjatakse ära. Saksamaalt ei lubata üle piiri vedada Oviidiust, Bandello, Straparolat ja Longuse „Daphnis ja Chloet“!

Varsti jõuab aeg konversatsioonleksikonideni, sest ka säält võib midagi kahtlast leida.

Mai keskel oli Berliinin tsensori sisseseadmise puhul kokku kutsut protestikoosolek, millest osa võtsid ja mille resolutsioonile alla kirjutasid pea kõik suuremate ühingute edustajad (kirjanikkude liit, näitekirjanikkude liit, Goethe-ühing, kinokirjanikkude liit jne. jne.).

* * *

Einstein ja Spengler — need on nimed, mille ümber praegu kõige rohkem vaimuelu Saksamaal näib keerlevat. Kõige suurema poleemika esemeks on saanud Einstein oma relativiteedi teooriaga ja Spengler oma „Õhtumaa langu-

sega". Kuna Einsteini teooria poolehoidjate arv järjest kasvab ning vahetpidamata ilmale tuleb raamatuid ja broshüüre, millede ülesanne on Einsteini vaateid populariseerida, on raamatud, mis Spengleri hüpoteesidega tegutsevad, väga arvustavat laadi.

Rahvusvahelisen kultuurifilosoofia ajakirja *Logose* viimane number on terveni pühendet Spenglerile. Eessõnan öeldakse, et kuna Spengleri raamat hinge põhjani suutnud vapustada oma pessimistlikkude väljavaadetega meie aja Euroopa kultuuri languse kohta, siis on aeg tulnud järele katsuda, kuidas on lugu nende alustega, millest Spengler välja läheb. Ja eriteadlaste otsus on väga halb Spengleri kohta. Teadus ei tohtivat kannatada, et pääle sunnitakse hüpotees, mille alus tõsisemal järelkatsumisel paika ei pea.

Spengleri teooriat kahe sõnaga kokku võtten, oleks see järgmine. Kultuurid on organismid, mis sünnivad, õitseaja läbi elavad ja kõdunevad. Iga kultuuri aeg kestab läbistikku 1000 aastat. Iga kultuur, mis oleman olnud, on oma ette üksus, tal on oma tõesed ja valed, oma ilmavaated, oma arusaamine ilmast, oma kõlblus, oma teadus, oma kunst. Iga teine kultuur on teisele täiesti võõras. Ühe kultuuri inimene ei saa teise kultuurist aru, vaid projekteerib sinna oma arusaamise. Ei ole oleman ühtki absoluutilist tõtt, kõik on relatiivne. Pole oleman üks matemaatika, vaid on araabia, india, euroopa matemaatikad, igaüks oma tõdedega. Samuti kunstidega, moraaliga, filosoofiaga. Meie aja kultuur elab praegu languse järku, ta on õieti tsivilisatsioon, kõdunev kultuur. Sellepärast on lootuseta oodata Euroopast midagi suurt, loovavaimulist.

Logosen võtab esimesena sõna *Karl Joël*, arvustaden Spengleri filosoofilisest küljest. Toome allpool need mõtted konspektiivselt.

Filosoofiat käsitab Spengler väga ühekülgselt, XIX aastasajast näit võtab ta arvesse ainult irratsionaliste, neistki ainult põlevaid ja kõvahäälalisi. Kõik muu visatakse „kateedersüsteematika“ hulka, mida ainult filosoofia professorid harrastavad. Bergsoni, kelle mõju all terve Spengler kahtlemata on, sivutetakse mõne sõnaga. Sest Bergsonilt, või veel kaugemalt, Hegelilt, on pärit looduse käsitelm ajaloona. Algidee Spengleril on: kultuurid on organismid. Aga miks siis madalamad organismid? Ja kus on siis öeldud, et taimed ainult ükskord õitsevad, närtsivad, ega uut kevadet ei näe? Spengler eifab kultuuride edasielu, ülekannet, sisemist siduvust. Aga organismid pole nii. Taimed lasevad end üle kanda, ja kas Aasiast toodud viinamarjad vähem viinamarjad on, kui nad Reini kaldal uuesti kasvavad?

Spengler säeb vastamisi „apolliinliku“ ja „faustilise“ hinge. Greeka oma olevat plastiline, apolliinlik. Greeklased elanud ainult olevikule, nau-tinud elu olevikun, ega hoolitsenud suurt tuleviku eest (sellep. pole neil, nagu teise hinge laadiga egiptlastel, püramiide, puuduvad memuaarid, autobiograafiad). Aga see pole õige. Plato oman *Symposionin* kiidab just Eroost kui igaviku loojat, ja on oma ideaalriigiga hilisemale õhtumaale just ilmaparandajate eeskuju olnud. Väär on Joëli arvaten väita, et greeklastel, kellel „surematus“ nii tähtsal paigal oli, et ta usule ja spekulatsioonidelle mõtte andis, „tänapäev“ ja „siin paigan“ kõik oli.

Pääle selle, kõige suuremaks (Sp. enese tinnustet) autorideediks Spenglerille on Goethe. Kuid kes oli helleensem kui Goethe? Kes Newtoni barokkajale vaenulisem? Kantiga arvab Spengler lõppenud olevat metafüüsika süsteemide aja. Aga just Kant on ruumi äravõitja, kes ruumi mõistest lahutab igaviku ja otsatuse mõiste, kes pigemini asjad seesugustena ruumist lahutab ja tunnetusele avab faustilise otsatuse. Kuid selle võimsa sisemise vabastamisprotsessi, vaimu aktiveerimise tarvis, mis Kantil näeme, puudub Spengleril pilk.

Sotsialism, Stoa, buddhism. olevat kõduneva kultuuri tunnused. Rousseau võitvat juba linnalik intellekt, mis kõdunemise üks avaldus on. Ent niisuguse

ajapiiriga langeks Plato ja Aristoteles, Kant ja Goethe langusajajärku! Ja kui skepsis on languse intellektualistlik tunnus, siis on kõdunemine kõige tugevamini olemas just baroki alguses (Montaigne, Charron, Sanchez). Barokin on juba kõik, mis Spengler järele kõduajajärku märgib: ratsionalism, skepsis, tardunud looduse idealiseerimine, ruumi, substantsi, kausaalsuse, loogika, matemaatika, mehhaanika, süstemaatika, absoluutse tõe esiletõst. Ja ometi on talle see aeg õitseajaks.

Spengler tahaks olla väärtuste ajaloolane, tõeliselt on ta aga ajaloo hindaja. Ta stiliseerib väga subjektiivselt ajalugu. Ta töötab kontrastide ja analoogiatega kui meetodidega.

Spengler eitab ajalugu tervikuna, nagu ta üldse eitab maad, inimkonda, kultuure, tõe ühtlase tervikuna, jagaden nad maavöödeks, inimtüüpideks, kultuurstiilideks, seisukohtadeks. Ta tunneb ainult isoleerit kultuure, mis kõrvu või teineteise järel sünnivad ja surevad. Seega siis sisemine vastolu: oma kultuuri saatust välja lugeda teiste kultuuride saatusest tunnetuse teel, mis ainult meie kultuurile omane. Spengleri vastu väidab Joël, et kõik kultuurid ja rahvad elavad kõigis; ainult aktsendid on erilised ja seega ka kultuurülesanded. Spengler lõhub kultuuride vaimlised sidemed ja suurendab, utreerib sidemeid ühe kultuuri sisemisen ringin. Ja pääle selle pole kindel, mis ta kultuuri all mõistab. Nii leiab ta „faustilise“ kultuuri elavat mitmekesiste rahvaste man, aegadel ja maakohtaden.

Spengler paneb ajalukku kindla, paratamata loogika, mis valitseb, kuigi ta seda tunnetusteed „logose“ kaudu muidu tahab eitada.

Spengleri masendab determinism, mida ta ajalukku paneb. Siit pessimism, mis tuleb tundmuse primaadist tahte üle. Spengler on romantik. Ta väärtused ja hindamised tulevad elevusest. Kolm suurt vastolu iseendale pakub ta. Esiteks, skeptilise relativistina esitab ta absoluutseid dogmasid, üldmaksvaid tõdesid, millele võimalust ta ise eitab „Üldmaksvus on väärtuletus enesest teiste kohta“. Spengleri järele on faustilisen kultuurin elumõtte on, mitte tundmisen; Spengleril on aga mõte olemasolu tundmisen, s. o. passiivsen tundmisen. Faustiline kultuur nõuda ilmaparandust imperatiivse eetika põhjal (sotsialism), Spengler aga ei anna eetikalle seda tähtsat kohta, pilgaten Rousseau'd, Nietzsche ja kõiki, „kes usuvad teooria läbi ilma käiku muuta võida“. Faustiline kultuur ehitub inimese vabale tahtelle, Spenglerille pole tahtevabadus mingi probleem, kellelgi pole valiku vabadust. Selle tahtekultuuri leiab ta eluvale olevat, sest tahe ei aita midagi, kuna meie languselle oleme määrat. Ja siit kolmas vastolu endaga! Spengler, kes ettemäärat arenemisen ei tunne ühtki nõuet, nõuab ometi, et me teeksime „paratamatut“, muidu oleks meie tegu „ülearune“. Nii siis on ikkagi „vaba valik“ võimalik paratamatuma ja mitteparatamatuma vahel?

Lõpuks, kas kultuuride isoleerimine ja tüpiseerimine Spengleri mõtten pole sama abstraktsioon nagu ühise kultuuri või filosoofia idee, mida ta eitab? Või veel edasi, veel järjekindlamalt: kui ühtsust juba eitada, kas siis sama hästi igal inimesel oma erikultuur ja eritõde pole, millest teine aru ei saa? Kuid sellega kaotab objektiivne iga mõtte. See on juba kord skeptilise relativismi neede, et ta ikka endalle näkku lööb, kui ta end peeglist vaatleb.

Spengler on Nietzschest üle võtnud enam negatiivse külje kui positiivse, enam „nihilismi“ külmuse kui meliorismi leegi, ja ta ripub alles naturalismis, pessimismis, historismis, millest Nietzsche üle sai.

* * *

Osvald Spengler, kelle „Õhtumaa langus“ nii palju mõtetevahetust ja erutust sünnitab, kui arvesse võtta raamatuid ja raamatukesi, mis iga nädal tema üle ilmuvad, kirjutab päälkirja all: „Kas pessimism?“ järgmist:

Pessimismi tema töödest välja lugeda tähendavat teda mitte mõista. Kunsti ja abstrakti mõtlemist hinnatavat liig palju. Kui tähtsad nad ka oleks, ikka on olemas midagi olulisemat. Nietzsche on üles seadnud küsimuse teaduse väärtuse kohta. Tuleb aeg, kus küsitakse, mis väärtusega õige kunst on. Ajad ilma eheda kunstita ja filosoofiata võivad ikkagi olla võimsad ajad. Roomlased õpetavad seda meile. Idealistile on sellega elu väärtus kadunud. Meile aga mitte. Meie aeg on kunstikäsitöö aeg. Ehitamine, maalimine, luuletamine on kunstikäsitöö, usk, poliitika, isegi ilmavaade on kunstikäsitöö. Ja see valitseb. Ei ole vaja ilma-parandajaid, vaid riigimehi, mitte idealiste, vaid teguinimesi, mitte ilmavaateid, vaid tegusid.

Artikkel ise ilmus „Preussische Jahrbücher’ite“ aprillikuu numbrin ja näitab, et Spengler sõbrustab tagurlastega nii vaimuilman kui poliitikan.

* * *

Ameerika ajakirja „Scientific American“ Einsteini-auhinna (5000 doll.) on saanud üks Londoni ametnik L. Bolton oma raamatu eest, millen ta Einsteini relatiivsusteooriat selgitab, ja millen ei tohtinud olla üle 3000 sõna, ühtki matemaatika formeli ega arvu.

Naata Nael.

Punglast ja Kunglast.

Kujutelm.

Mööda kitsast ja okkalist taevateed rühivad paradüüsi väravate poole enamasti kõik sandid, vigased ja vaimust vaesed. Normaalseste ajudega ja nii kehaliste kui ka vaimliste proportsioonidega inimesi on vähe leida selleltsinatselt teelt. Nõnda olid endisel pääministril ja päätoimetajal kui eneseteadvalt hoolimatul ja oma maapäälse missiooni sisse uskuval pikakoivalisel mehel hääd eeltingimised loodud edasijõudmiseks üle oma lühemate kaasteeliste pääd ja turjade. Suure rüsinaga jõudis Jaan esimesena taeva värava ette ning koputas käskivat. Avati värvatorni aken, kus Peetrus näitas oma pikka valget habet ja uniselt haigutavat nägu. Ent silmates sisselaskmist ootavat tähtsat külalist, avas ta kähku värava ning palus kummardades, kuivõrd seda vanad kondid lubasid, suurt herrat sisse astuda. Paar inglit-kammerteenrit valgetes riietes ja luigetiibadega, nii ilusat, et kas kleebi või kohe paberille ja saada laadale, tulid külalisele kikkivarvul vastu. „Viige mind jalamaid vana jumala palge ette. Teatage talle, kes on päräle jõudnud ja palub jutule“, käsutas päätoimetaja oma teatralse kurguhäälega.

Ja siis viidi Jaan vana jumala palge ette. Ning Looja rääkis needsinatsed tähendamise sõnad, sõrmega Jaanile otsa ette koputades: „Mu sulane Jaan, sa oled ikka olnud suur puupää ja vana Don Quijote! Sa oled tihtipääl võidelnud tuulikute ja vesiveskitega ning rammu katsund maantee verstaostidega, kuid seda ei pane ma veel mitte nii pahaks. Ent pahem on see, et oled sageli oma selga, mis muidu nii paindumata näib kui su päägi, kүүrutand mõne küsitava „võõra suuruse“ ees, kuna omas kojast oled armastand teiste turjal kinnita oma jalakanda. Kuid sinu suurim patt, mu sulane Jaan, on see, et sinu pääl kaebavad su oma vaimu lapsed. Tooge päälekaebajad sisse“.

Kõigi muude laipade hulgas kärutati kohtujärje ette Tartu Vanemuise laip, mida paar kaasavõet Postimehe selli kinoapparaadi abil asjatult püüdsid galvaniseerida. Kuid raibe ei tahtnud kõigist hoolimata jalgu alla võtta ning jäi kangekaelselt lamama.

Teisena veeretati lapsevankris Vene pääministrite kohutavate saladuste määrdundkollastesse patjadesse maet puperday Postimees, sõrm vanaduse nõrkusest kui lapsel suus. Postimees sirutas omad käed Jaani poole ja häälitse: „Papa, mul on siin kaunis piinlik olla!...“

Kolmandana talutati sisse halvat Kirjanduse selts, keda kaks inglit kaenla alt toetid. Viimane ei saand sõnagi suust ja jõllitas ainult abitult silmi.

„Aitab vist juba sellestki“, ütles Looja: „kuid, mu sulane Jaan, ära kurvasta veel ega heida meelt, sest sul on üks suur teenus mu palge ees: võimul olles ei ole sa riiki varastand ega spekulierind, ei ole ka Eesti iseseisvuse kuld-villaga lamba seljast omale aktsiaid pügand, ent see on nii haruldane nähtus maal, mis teie Eestiks kutsute.“

Entente cordiale.

Pungla neegrite vabariigis, Aafrika idapoolses sosis, on suured jõulud ja pidupäevad. Pungla on lipuehtes, Pungla juubeldab, sest tema ise, vägev Terranglimaa sultan, on hääks arvand Punglat oma saadikuga õnnistada ja neegritelle palju tervisid läkitada. Seitse sõjaväe orkestrid mängivad nüüd Punglas päevast-päeva bravuurmarssse, vaesed neegrid puhuvad hinge sääreluust viledesse, millise muusik sekka mürtsub suur inimesenahast sõjatrumm: pumpadi-põrr, pumpadi-põrr! . . .

Pungla ajakirjandus kikkab, käsi plaksutades, rõõmu pärast neljakümneaastasena vanapiigana, keda Euroopa kosilane on sohielust seadusliku tanu alla viinud, ja trükib oma veergudel lugejatele meelega Terranglimaa sultani läkituse ja Pungla neegrite vabariigi presidendi vastuse:

Tshulongorg,

Issanda armust Suure Terranglimaa, Roheliste saarte ja Lamedate mägede maa ühendet kuningriikide sultan, meretaguste maade valitseja etc.
Tervitus Pungla vabariigi presidendile!

Meie hää söber!

Pungla vabariigi presidendi vastus:

Herra minister!

Piirituspiip.

Piipe on maakeral olemas mitmesuguseid: on lühikesi kalkapiipe, pikke vammtoosiga piipe, türgipiipe, vesipiipe, haschischi ja oopiumi piipe, — kuid mind huvitab eriti meie oma äsja ülesleit diplomaatiliselt omapärane — piirituspiip.

Selle ülesleidusega oleme suure sammu edasi jõudnud lugupidamise võitmise suhtes oma naabrite juures. Rind ees ja pää püsti nagu tinasoldatil võime tänasest päele uhkesti sisse kõndida teiste „täisõigusliste kultuurrahvaste perre“ (nagu meil igal juhtumisel armastatakse deklareerida), sest meie ei ole enam ainuüksi tsivilisatsiooni varasalvest laenajad, vaid meil on ka juba midagi omapärast vastukaaluks pakkuda! Kuid oodake, keeled ja suguharud, sest see on ju alles algus! Milliste numbritega me veel tulevikus hakkama võime saada — kuid see on juba välisministeeriumi pitseerit pakside saladus.

Algus on igatahes rahuloldav ja suurest idapoolsest naabrist ei jää meie kultuuriliste ülesleiduste suhtes põrmugi taha: neil on samovaar, meil aga piirituspiip...

Senni on eestlase käsi oma rahvuse seletamise ja maksmapanemise juures väljamaal ikka haprasti käind, sest meid on ikka segat kas islandlastega või eskimoodega. Nüüd aga tohib loota, et asjad selles suhtes väga kiires korras paranevad.

Ütleme näituseks, et teie, auväärt kaasmaalane, olete sattund mõne keeluseaduse maa saatkonda, konsulaati või minugipärasest politseisse (ehk see sõna küll natuke ropult kõlab, kuid elus tuleb mõndagi ette!), et omale viisumi, peatusluba või midagi sellesarnast muretseda. Ametnik küsib teie käest, kust te pärit olete, missugusest rahvusest ja kust maalt. Teie seletate temale pikalt ja laialt Eestimaast ja tema rahvast ning riigirajamisest, tema aga raputab vastuseks kurvalt pääd ja küsib uuesti: „Tähendab, et olete ikka eskimoolane“... Võtate siis kogu oma oskuse kokku, kordate seletust ja kujutate temale oma keha, kahe käe ja jalgade abil Balti merd tema kolme lahega, kuid ametnik on endist viisi puunuiana arusaamatu. Viimaks sähvatab teil läbi ajude päästev mõte. Ajate rinna ette ja pressite kurguhäälega iga sõna tarvilikult rõhutades, et mina olen säält maalt ja riigist, kus see piirituspiip ülesleiti...

Ja siis sünnib korraga ametniku tuimas näos muudatus: ta pahem silm tõmbub veidi pilukille, suunurk teeb kahtlase kõveruse ja kõrisõlm hakkab õngekorgina üles ja alla käima, nagu siis kui ahvenapojad õnge kallal nokitsevad.

Ta naeratab teile mahedalt, nagu seda ametniku kroonunägu teha lubab, võtab vestifaskust ettevaatlikult, enne vargsi oma ümber ringi piiludes, hõbedast likööritopsi ja seda teie poole nihutades, küsib poolsõinal: „Kas teil, austet herrat, ehk juhtumisi mõnda diplomaatilist pakki kaasas ei ole?“

Salakuulaja.

Sõitsin mööda Emajõe maale värsket õhku hingama. Maatamehena seltsisin varsti maatameestega. „Meid on petetud!“ kuulin kirgavat niipea kui mind mitte Einbundi kaitsepolitsei uurajaks ei peet. Kõnealuses ümbruses olid mõisad kas endiste valitsejate valitseja või jälle olid need läind uue ringkonnavalitseja, seemneviljafühisuse ja peremeeste poegadest sõdurite kätte. Hingasin värsket maa õhku ja kuulatin töötava rahva saladud häält.

— Teist nii hullu aega ei ole veel olnud kui see Eesti iseseisvuse aeg, lausub varsti ka üks sinisilmne rendipereanaene, kui ta selle rahva ärakadunud poega oma kareda tööinimese käega oli teretand. Mõisate tükeldamise asemel mälestas ta Salmel Mõisat.

— Teie olete ometi kuulnud Põdraku talu tütre Salme Mõisa saatusest. Ta mõisteti veebruarikuus sõjakohtu poolt surma ja lasti Tartus „noorte pühaks“ maha.

Jah, mäletasin ajalehest tõepoolest lugend olevat, et meie kristlik kohus ühe 23-aastase Kastre-Peravalla kodaniku Salme Mõisa ühes juut Samuel Jeirusega oli elavate kfr-jast maha kustutand. Salakuulamise eest surma! Surmaotsus surmaotsuste halgas! Samas ajakirjanduses oli rohkem kõla ja kõnet olnud Igor Severjanini mõjust Kastre-Peravalla endise kooliõpetaja Visnapuu poeesides kui sellest, kuidas meil elanikke sõjakohtuga ka rahu ajal maha tapetakse. Ent siin kohtasin korraga inimese, kelle südametunnistus ja inimsus-tunne oli revolteerit. Palusin ausa ja aruka ilmega perenaist südamel pakitsevast asjast lähemalt jutustada.

— See „pursuide“ iseseisvus (Vene laensõnade edu Eesti rahvakeeles, mõtlin, uurimisaine V. Ernitsille!) on meie nurgas Põdraku talust ükski juba nõudnud kolm ohvrit. Enne Salme nimelist tütrat lasti maha peremehe Jaan Viira poeg August ja tema väimees Mõisa. Vana peremeest ennast peeti pool aastat vangis. Siis lasti lahti.

— Aga ütlege, kas ei olnud Põdraku talu vahest punase terrori pesapaigaks, küsisin. Mitme inimese elu on vana Viira poja, väimehe ja tütre hinge pääl? Kas ei olnud nad tunt kuritarvitajaina? On ju vabariigi mõjuvõimud ikka seletand, et Eesti seadusliku rahva-väe kangelased sõjariista on tarvitand õiguskorra kaitseks ja kodumaa õnneks.

— Kui punaväed üle Peipsi Eestisse olid tulnud, oli Aug. Viira tahes ehk tahtmata sunnitud olnud „punaseks“ miilitsameheks hakkama. Räägitakse, et ta oma miilitsateenistuses on takistanud toiduainete ja muud salakaubavedamist Venemaale. See on tema pääle tõm-manud liiatigi ühe salakaubavedaja kõrtsmiku viha. Kui punaväed olid üle Peipsi tagasi löödud, on Aug. Viira hobuse rakkesse pannud ja sõitnud valgeväe staapi oma osa selgi-tama. Kõrtsmiku pälekaebel ei ole säält ei ta hobune ega ta ise enam tagasi tulnud. Vähe hiljem on kõrtsist mööda sõitnud Aug. Viira õemees Mõisa, kelle kõrtsmik on ära tunnud ja sama teed kõrvale toimetanud. Korraarmastajad ajalehed teatasid mõne aja pä-rast, et nimetatud isikud kui salakuulajad on maha lastud. Kus on kuritarvitajad? Kes kasvatavad kommuniste? Otsustage ise!

Mööndasin, et Salme Mõisa süda külmem oleks pidand olema kui küünlakuu, kui ta Eesti vabariiki selle järel kõige paremaks oleks hinnand vabariikidest.

— Mõnikümend versta idapoolle: säält tehakse „pursuidega“ seda, mida „pursuid“ siin teevad „punastega.“ Säält austatakse ka „valges“ Eestis aukuakute mälestust. Säält on teised kaalud ja mõödud. Salme Mõisa tahtis ustav olla oma Raadimõisa kruusaaku aetud mehe ja venna mälestusele, ja sai üle piiri Eestis käivate kommunistide abiliseks. Aga ta oleks paremini teinud, kui ta seda ülekuulamisel ka otsekohele oleks tunnistanud. Ta vaesekene arvas nähtavasti, et „pursuid“ sellest paremini aru saavad, kui inimene raha järel on nagu kuri vaim hinge järel. Ja nii kisti Põdraku talust veel üks „salakuulaja“ Raadi-mõisa kruusaaku! Millega tõendati seda Salme Mõisa salakuulamist? Venemaal tulnud Arvids Kalinka ütlustega, kes tunnistanud, et Gatschina vastuluuramise osakonna juhataja, keegi Randmer, talle Salme Mõisa adressi annud. Kord saanud ta Salmelt Eesti ajalehti, teine kord viinud ta Salme kätte kinnikleebitud kirja. Kõik pärast rahutegemist Nõukogude-Venemaaga. Kui siia veel juure arvata, et Salme Mõisa Venemaalt tulnud isikuid raha eest linna sõidutanud, siis oli selles ajalehtede teatel kogu Salme Mõisa süüdistusmaterjal. Lään-Euroopas on ka kommunistide ja salakuulajate protsesse, ja Eesti vabariigi õiged eeskujud öeldakse olevat Läänes: aga kus on „punaste“ veri nii odav kui virts hallparuni karja-aias?

— Eesti demokraatlikuks kutsutud vabariigi põhiseaduses on ju isikupuutumatus põhimõte küll kuulutat. Selle põhiseaduse lähemaks eeskujuks on teatavasti Schweits. Aga Schweitsis ei tarviteta mingit teist põhiseadusele vasturääkivat seadust, mis eeldaks kodaniku elu lõpetamist ühegi poliitilise süüteo eest. Siis soovitetakse veel soojalt ligine-mist Skandinaaviaga. Rootsis peetakse parajasti kõmulist kommunistide protsessi: sellesse segat isikuid ei süüdisteta milleski vähemas kui kindluse valdamise valmisuses ja puna-kaardi moodustamises. Aga Rootsi seadus ja hariduselu ei luba samuti enam poliitilist sur-manuhtlust. Küsimus on säält mõne isiku Nõukogude-Venemaale väljasaatmisest.

— Räägitakse, et Nõukogude-Venemaa volinik Litvinov Tallinnas Eesti välisministeeriumi kaudu ette on pannud surmamõistetud Salme Mõisat ja Samuel Jeirust Venemaale saata. „Punane“ Venemaa oleks nad vahetanud mõne oma võimualuse Eesti „valge“ pant-vangi vastu. Teatakse, et meie Ungari sugulaste hirmuvalitsus isegi 10 Ungarisi surma-mõistetud rahvakommissaari Litvinovi ettepanekul on vahetanud Nõukogude-Venemaal van-gistatud ja surmaga ähvardatud Ungari „valgete“ vastu. Aga Pätsi valitsus on Litvinovi ette-paneku seletanud vahelesegamiseks Eesti sisemistesse asjadesse.

— Seda kinnitid ka valitsuserakondade häälekandjad.

— Eesti vabariigi kohus ja valitsus peab nii siis paremaks oma kodanikke hukata ko-dus ja väljas. Ütelge, kas see on õige kohus ja tark valitsus?

— Eesti kohus tarvitab tsariaegseid nuhtlusseadusi ja Eesti võimumehed arvavad end targa olevat kui Taara mängides Romanovite pärijaid.

— Aga kuhu jäävad siis nende Lääne-Euroopa kiidetud eeskujud, kuhu omad seadused, kui nad Vene tsaaride nuhtlusseadustelt nõu küsivad, keda Eesti vabariigi vaenlaseks pidada, kuidas Eesti rahva töötavate käte ja päade arvu vähendada? Kas need nuhtlusseadused Eesti võimumehi päästavad Nikolai Romanovi saatuse eest? Selle põhjuseks, et Venemaal keisrit ei ole, on revolutsioon. Eesti võimumeeste kätte võib tulla Nikolai Romanovi kord enam kui Eesti „pursuide“ oma nuhtlusseadus valmis saab. Meie seaduseandjad armastavad ju enne kõike hangeldamist, saagitsemist ja prassimist, ja nii tähtsas tegevuses, saate isegi aru, ei ole neil mahti „demokraatlist“ nuhtlusseadustki välja töötada. Mõni häbi või asi neil tsaariseadusi edasi kasutada! Aga ütlege, missugust riigikorda tahaksite teie parema meelega?

— Niisugust riigikorda, kus valitseks inimsus ja aru.

— Kus on niisugune riigikord?

— Seda tuleb oodata ja otsida ja selle kasuks töötada.

— Kas ei ole aga kõigist inimsuse ja aru haavamistest kõige jõledam ka surmaga nuheldud inimeste jäänuseid omastele mitte vabaks anda leinamiseks ja matmiseks, vaid ajada Raadimõisa kruusauku? Seda ei saa põhjendada enam mingi riigikaitsega. See on kõige toorem hirmuvalitus. Kui armastavad käed õõsiti on seadnud ka kõige alandlikuma hauamärgi, on see päisipäeval armutult ära lõhutud. Omaste visaduse läbi on viimati-püsima jäänud kivikesi.

— Usun, et meil tõesti inimesemõõnulis on, kes vähem väärt on elama kui Salme Mõisa.

Kindrali künism.

Harva juhtub kitsastes oludes päevi, et lausutakse suurte meeste poolt avalikult tõesid, ausaid ehk häbiväärsid, mis valitsevat aega ja isikuid sedavõrd plastiliselt iseloomustavad, et nad küünivad üle harilikkuse piiride ajaloo raamideni. Üheks sarnaseks päevaks oli 2. oktoober, kus kindral Laidoner oma seisukoha ära määras 26 väljasaadet ametiühislase mahatapmise kuritões. Kindral Laidoneri sõnad olid: „Väga häa, et need 26 sääl maha tapeti: väheimalt paariks kuuks sai rahu maija“... Siia ei ole enam midagi juurepanna ega ära võtta, sest selles valge kindrali küünilises lauses on koos kõik meie demokraatlise korra käsusõnad.

Virr-Vurr.

Trüklivigade õlenduseks

„Murrangu“ teises numbris, Marie Underi luuletuses „Inimene.“

1	salm,	1	rida,	peab olema:	Bathybiuse ilmast kui end lahtisoomand.
3	"	1	"	pärast „tule“	pole kommat vaja.
7	"	3	"	peab olema:	suur heldimuse kosk sai vereahast nirest.
13	"	2	"	"	kord allus, saavutas siis ise võidupeo.
25	"	1	"	"	ohatlema, mitte „ahatlema.“
28	"	4	"	"	tald mullas kleepiv, mitte „tõd mullas kleepiv“.
16	"	4	"	"	uusid taevaid, mitte „uus taevaid.“

Vastutav toimetaja: Aug. Alle.

Väljaandja: Kirjastus A.-S. „Varrak“.

Eesti Üliõpilaskonna häälekandja „Üliõpilasleht“

käsitab omil veergudel pääle puht-üliõpilaskonda puutuvate küsimuste veel teaduslikke ja rahvuspoliitilisi.

Liginemine naaberriikide ja Lääne-Euroopa kultuurriikide üliõpilaskondade ja akadeemiliste ringkondadega Eesti kultuuri üldhuvides on lähemaks ülesandeks „Üliõpilaslehel“.

„Üliõpilasleht“ ilmub iga kuu kaks korda

Tellimishind aasta lõpuni (postiga) Mk. 24.— Väljamaale aasta lõpuni (postiga) Mk. 36.— Üksiku nr. hind Mk. 15.—

„Üliõpilaslehte“ loeb iga vilistlane ja üliõpilane. Igaie haritlasele on „Üliõpilasleht“ elavaks sideks Alma Mater'iga.

Nõudke „Üliõpilaslehte“ igast kodumaa suuremast raamatukauplusest.

Pääladu — Tartus, „Postimehe“ rmkpl. Rüütli tän. 9. „Üliõpilaslehe“ **pääesitajaks Tallinnas on hra J. W. Juhkenthal** — Gonsiori tän. nr. 10, k. 3. Kirjalikud tellimised adresseerida: **Tartu Üliõpilasemaja, „Üliõpilaslehe“ toimkond.**

== Kas maksab kuulutada „Üliõpilaslehes“? ==

Kaubanduslisi ja tööstuslisi ettevõtteid juhtivad isikud leiavad „Üliõpilaslehest“ teiste ettevõtete kuulutuste kõrval omad.

Igas soliidimas ettevõttes peab leiduma „Üliõpilasleht“; ühegi soliidima ettevõtte kuulutus ei jää „Üliõpilaslehest“ välja.

Tuhandete „Üliõpilaslehte“ lugejate üliõpilaste kaudu ulatab „Üliõpilaslehte“ mahutatud kuulutuste mõju igasse valda ja tallu.

Kuulutusi „Üliõpilaslehe“ jaoks võtavad vastu:

Tartus: „Postimehe“ rmtkauplus, „Üliõpilaslehe“ toimkond („Postimehe“ toim.) | **Tallinnas:** „Üliõpilaslehe“ pääesit. hra J. W. Juhkenthal — Gonsiori t. 10, k. 3.

Kuulutuste hind:

	Kuulutuste osas	Tekstis
1/1	lhk. Mk. 1.700.—	Mk. 2.500.—
1/2	„ „ 900.—	„ 1.300.—
1/4	„ „ 500.—	„ 700.—
1/8	„ „ 300.—	„ 400.—
1/16	„ „ 150.—	„ 200.—

== Tähtis raamatukogudelle ja kirjanduse armastajatele! ==

Tartu Üliõpilaskonna Edustuse kirjanduskogus on järeljäädid üliõpilaste kirjandusest mis müügilie tulevad.

Saada on: „Üliõpilaste leht“ 1914, 1915 ja 1916 aastakäigud. 8 nr. nr. iga aastakäik, à Mk. 10.— üksik nummer. Terve komplekti hind Mk. 240.—, üksik aastakäik Mk. 80.— „Üliõpilasleht“, 1920 a. väljaande nr. nr. 1, 2 ja 3 à Mk. 20.—, kogu hind Mk. 60.—

Eesti üliõpilaste poliitilise agitatsiooni büroo väljaanded (1917 a.)

- 1) Cand. hist. E. Asson. Venemaa vana kord ja tema kukutamine. Mk. 25.—
- 2) H. Kruus. Eesti poliitiliste erakondade programmid. Mk. 20.—
- 3) H. Kruus. Vene ja Eesti poliitiliste erakondade programmid. Mk. 30.—
- 4) Ed. Wilde. Demokraatlik kasvatus. Mk. 15.—
- 5) H. Kruus. Rahvusautonoomia. Mk. 20.—

Kõiki eelpool nimetatud raamatuid saab, isiklikult ära viies Tartus, Üliõpilasemaja, tuba nr. 12, iga päev kella 12—13 ehk posti kaudu tellides (Tartu, Üliõpilaslehe toimkond) järeilmaksuga.

== Terve kogu hind Mk. 410.— ==

Kaksiknummer 100 Mk.

1. märtsist peale ilmub kirjanduslik ja poliitiline kuukiri:

„MURRANG“

Toimetus: GUSTAV SUITS, BERNHARD LINDE
ja AUGUST ALLE.

Vastutav toimetaja: AUGUST ALLE.

Väljaandja: KIRJASTUS A.-S. „VARRAK“.

Üus ajakiri seab oma ülesandeks kõigi meie murrangu
aja kirjanduslikkude, kunstiliste kui ka teaduslikkude ja ühis-
kondlik-poliitiliste küsimuste käsitamise.

Ajakirja esimeste numbrite jaoks on kaastööd saatnud:
HENDRIK ADAMSON, ARTHUR ADSON, AUGUST ALLE,
JOHANNES BARBARUS, ALBERT KIVIKAS, HANS KRÜUS,
BERNHARD LINDE, MILLI MALLIKAS (HUGO RAUDSEPP),
HUGO REIMANN, PEETER RUUBEL, KARL RUMOR, JOHAN-
NES SEMPER, GUSTAV SUITS, A. H. TAMMSAARE, ALEK-
SANDER TASSA, FRIEDEBERT TUGLAS, MARIE UNDER,
EINO LEINO, HELMI JANSEN, HERMANN JÄNES, JAAN
KÄRNER, VOLDEMAR KULJUS, MAIT METSANURK, JAAN
OKS, RUDOLF REIMANN, PEET VALLAK ja ADO VABBE.

Pääle ülalnimetatute on kaastööd lubanud veel mitmed
muud kodu- ja väljamaa kirjanikud ning publitsistid.

Kuukiri „MURRANG“ ilmub 1921 aasta jooksul üksik-
või kaksiknumbridena, iga nr. vähemalt 48 lhk. Üksikn-ri
hind 60 marka, aastakäik 500 mk.

Talitus: Tartus, Rüütli tänav 24, Kirjastus A.-S. „Varraku“
jaoskond.

Kirjastus A.-S. „VARRAK“.

Vastutav toimetaja: August Alle.
Väljaandja: Kirjastus A.-S. „Varrak“.

Kirjastus A.-S. „Varrak'u“ trükk, Tartus.

REKSTI
RAHVUSVAAMATUKOGU

Punglast ja Kunglast.

Kujutelm.

Mööda kitsast ja okkalist taevateed rühivad paradiisi väravate poole enamasti kõik sandid, vigased ja vaimust vaesed. Normaalseste ajudega ja nii kehaliste kui ka vaimliste proportsioonidega inimesi on vähe leida selleltsinatselt teelt. Nõnda olid endisel pääministril ja päätoimetajal kui eneseteadvalt hoolimatul ja oma maapäälse missiooni sisse uskuval pikakoivalisel mehel hääd eeltingimised loodud edasijõudmiseks üle oma lühemate kaasteeliste päade ja turjade. Suure rüsinaga jõudis Jaan esimesena taeva värava ette ning koputas käskivat. Avati värvatorni aken, kus Peetrus näitas oma pikka valget habet ja uniselt haigutavat nägu. Ent silmates sisselaskmist ootavat tähtsat külalist, avas ta kähku värava ning palus kummardades, kuivõrd seda vanad kondid lubasid, suurt herrat sisse astuda. Paar inglit-kammerteenrit valgetes riites ja luigetiibadega, nii ilusat, et kas kleebi või kohe paberille ja saada laadale, tulid külalisele kikkivarvul vastu. „Viige mind jalamaid vana jumala palge ette. Teatage talle, kes on pärale jõudnud ja palub jutule“, käsutas päätoimetaja oma teatralse kurguhäälega.

Ja siis viidi Jaan vana jumala palge ette. Ning Looja rääkis needsinatsed tähendamise sõnad, sõrmega Jaanile otsa ette koputades: „Mu sulane Jaan, sa oled ikka olnud suur puupää ja vana Don Quijote! Sa oled tihtipäale võidelnud tuulikute ja vesiveskitega ning rammu katsund maantee verstaostidega, kuid seda ei pane ma veel mitte nii pahaks. Ent pahem on see, et oled sageli oma selga, mis muidu nii paindumata näib kui su päägi, kүүrutand mõne küsitava „võõra suuruse“ ees, kuna omas kojast oled armastand teiste turjal kinnita oma jalakanda. Kuid sinu suurim patt, mu sulane Jaan, on see, et sinu päale kaebavad su oma vaimu lapsed. Tooge päalekaebajad sisse“.

Kõigi muude laipade hulgas kärutati kohtujärje ette Tartu Vanemuise laip, mida paar kaasavõet Postimehe selli kinoapparaadi abil asjatult püüdsid galvaniseerida. Kuid raibe ei tahtnud kõigist hoolimata jalgu alla võtta ning jäi kangekaelselt lamama.

Teisena veeretati lapsevankris Vene pääministrite kohutavate saladuste määrdundkollastesse patjadesse maet puperday Postimees, sõrm vanaduse nõrkusest kui lapsel suus. Postimees sirutas omad käed Jaani poole ja häälitseis: „Papa, mul on siin kaunis piinlik olla!...“

Kolmandana talutati sisse halvast Kirjanduse selts, keda kaks inglit kaenla alt toetid. Viimane ei saand sõnagi suust ja jõllitas ainult abitudilt silmi.

„Aitab vist juba sellestki“, ütles Looja: „kuid, mu sulane Jaan, ära kurvasta veel ega heida meelt, sest sul on üks suur teenus mu palge ees: võimul olles ei ole sa riiki varastand ega spekulierind, ei ole ka Eesti iseseisvuse kuldvillaga lamba seljast omale aktsiaid pügand, ent see on nii haruldane nähtus maal, mis teie Eestiks kutsute.“

Entente cordiale.

Pungla neegrite vabariigis, Aafrika idapoolses sosis, on suured jõulud ja pidupäevad. Pungla on lipuehtes, Pungla juubeldab, sest tema ise, vägev Terranglimaa sultan, on hääks arvand Punglat oma saadikuga õnnistada ja neegritelle palju tervisid läkitada. Seitse sõjaväe orkestrid mängivad nüüd Punglas päevast-päeva bravuurmarsse, vaesed neegrid puhuvad hinge sääreluust viledesse, millise muusik sekka mürtsub suur inimesenahast sõjatrumm: pumpadi-põrr, pumpadi-põrr! . . .

Pungla ajakirjandus kirkab, käsi plaksutades, rõõmu pärast neljakümneaastasena vanapiigana, keda Euroopa kosilane on sohielust seadusliku tanu alla viinud, ja trükib oma veergudel lugejatele meelehäaks Terranglimaa sultani läkituse ja Pungla neegrite vabariigi presidendi vastuse:

Tshulongorg,

Issanda armust Suure Terranglimaa, Roheliste saarte ja Lamedate mägede maa ühendet kuningriikide sultan, meretaguste maade valitseja etc.
Tervitus Pungla vabariigi presidendile!

Meie hää sõber!

Pungla vabariigi presidendi vastus:

Herra minister!

Piirituspiip.

Piipe on maakeral olemas mitmesuguseid: on lühikesi kalkapiipe, pikke vammtoosiga piipe, türgipiipe, vesipiipe, haschischi ja oopiumi piipe, — kuid mind huvitab eriti meie oma asja ülesleit diplomaatiliselt omapärane — piirituspiip.

Selle ülesleidusega oleme suure sammu edasi jõudnud lugupidamise võitmise suhtes oma naabrite juures. Rind ees ja pää püsti nagu tinasoldatil võime tänasest päale uhkesti sisse kõndida teiste „täisõigusliste kultuurrahvaste perre“ (nagu meil igal juhtumisel armastatakse deklareerida), sest meie ei ole enam ainuüksi tsiviilisatsiooni varasalvest laenajad, vaid meil on ka juba midagi omapäraselt vastukaaluks pakkuda! Kuid oodake, keeled ja suguharud, sest see on ju alles algus! Milliste numbritega me veel tulevikus hakkama võime saada — kuid see on juba välisministeeriumi pitseerit pakside saladus.

Algus on igatahes rahuloldav ja suurest idapoolsest naabrist ei jää meie kultuuriliste ülesleiduste suhtes põrmugi taha: neil on samovaar, meil aga piirituspiip...

Senni on eestlase käsi oma rahvuse seletamise ja maksmapanemise juures väljamaal ikka haprasti käind, sest meid on ikka segat kas islandlastega või eskimoodega. Nüüd aga tohib loota, et asjad selles suhtes väga kiires korras paranevad.

Ütleme näituseks, et teie, auväärt kaasmaalane, olete sattund mõne keeluseaduse maa saatkonda, konsulaati või minugipäraselt politseisse (ehk see sõna küll natuke ropult kõlab, kuid elus tuleb mõndagi ette!), et omale viisumi, peatusluba või midagi sellesarnast muretseda. Ametnik küsib teie käest, kust te pärit olete, missugusest rahvusest ja kust maalt. Teie seletate temale pikalt ja laialt Eestimaast ja tema rahvast ning riigirajamisest, tema aga raputab vastuseks kurvalt pääd ja küsib uuesti: „Tähendab, et olete ikka eskimoolane“... Võtate siis kogu oma oskuse kokku, kordate seletust ja kujutate temale oma keha, kahe käe ja jalgade abil Balti merd tema kolme lahega, kuid ametnik on endist viisi puunuiana arusaamatu. Viimaks sähvatab teil läbi ajude päästev mõte. Ajate rinna-ette ja pressite kurguhäälega iga sõna tarvilikult rõhutades, et mina olen säält maalt ja riigist, kus see piirituspiip ülesleiti...

Ja siis sünnib korraga ametniku tuimas näos muudatus: ta pahem silm tõmbub veidi piilukille, suunurk teeb kahtlase kõveruse ja kõrisõlm hakkab õngekorgina üles ja alla käima, nagu siis kui ahvenapojad õnge kallal nokitsevad.

Ta naeratab teile mahedalt, nagu seda ametniku kroonunägu teha lubab, võtab vestifaskust ettevaatlikult, enne vargsi oma ümber ringi piiludes, hõbedast likööri tassi ja seda teie poole nihutades, küsib poolsosinal: „Kas teil, austet herja, ehk juhtumisi mõnda diplomaatilist pakki kaasas ei ole?“

Salakuulaja.

Sõitsin mööda Emajõe maale värsket õhku hingama. Maatamehena seltsisin varsti maatameestega. „Meid on petetud!“ kuulin kirgavat niipea kui mind mitte Einbundi kaitsesepolitsei uurajaks ei peet. Kõnealusese ümbruses olid mõisad kas endiste valitsejate valitsejate või jälle olid need läind uue ringkonnavalitseja, seemneviljatihisuse ja peremeeste poegadest sõdurite kätte. Hingasin värsket maa õhku ja kuulatin töötava rahva saladud häält.

— Teist nii hullu aega ei ole veel olnud kui see Eesti iseseisvuse aeg, lausub varsti ka üks sinisilmne rendipereanaene, kui ta selle rahva ärakadunud poega oma kareda tööinimese käega oli teretand. Mõisate tükeldamise asemel mälestas ta Salme Mõisat.

— Teie olete ometi kuulnud Põdraku talu tütre Salme Mõisa saatusest. Ta mõisteti veebruarikuus sõjakohtu poolt surma ja lasti Tartus „noorte pühaks“ maha.

Jah, mäletasin ajalehest tõepoolest lugend olevat, et meie kristlik kohus ühe 23-aastase Kastre-Peravalla kodaniku Salme Mõisa ühes juut Samuel Jeirusega oli elavate kfr-jast maha kustutand. Salakuulamise eest surma! Surmaotsus surmaotsuste halgas! Samas ajakirjanduses oli rohkem kõla ja kõnet olnud Igor Severjanini mõjust Kastre-Peravalla endise kooliõpetaja Visnapuu peoesides kui sellest, kuidas meil elanikke sõjakohtuga ka rahu ajal maha tapetakse. Ent siin kohtasin korraga inimese, kelle südamelunnistus ja inimsustunne oli revolteerit. Palusin ausa ja aruka ilmega perenaist südamel pakitsevast asjast lähemalt jutustada.

— See „pursuide“ iseseisvus (Vene laensõnade edu Eesti rahvakeeles, mõtlin, uurimisaine V. Ernitsille!) on meie nurgas Põdraku talust ükski juba nõudnud kolm ohvrit. Enne Salme nimelist tütrat lasti maha peremehe Jaan Viira poeg August ja tema väimees Mõisa. Vana peremeest ennast peeti pool aastat vangis. Siis lasti lahti.

— Aga ütlege, kas ei olnud Põdraku talu vahest punase terrori pesapaigaks, küsisin. Mitme inimese elu on vana Viira poja, väimehe ja tütre hinge pääl? Kas ei olnud nad tunt kuritarvitajaina? On ju vabariigi mõjuvõimud ikka seletand, et Eesti seadusliku rahvaväe kangelased sõjariista on tarvitand õiguskorra kaitseks ja kodumaa õnneks.

— Kui punaväed üle Peipsi Eestisse olid tulnud, oli Aug. Viira tahes ehk tahtmata sunnitud olnud „punaseks“ miilitsameheks hakkama. Räägitakse, et ta oma miilitsateenistuses on takistanud toiduainete ja muud salakuulavendamist Venemaale. See on tema pääle tõmmanud liiatigi ühe salakuulavedaja kõrtsmiku viha. Kui punaväed olid üle Peipsi tagasi löödud, on Aug. Viira hobuse rakkesse pannud ja sõitnud valgeväe staapi oma osa selgitama. Kõrtsmiku pälekaebel ei ole säält ei ta hobune ega ta ise enam tagasi tulnud. Vähe hiljem on kõrtsist mööda sõitnud Aug. Viira õemees Mõisa, kelle kõrtsmik on ära tunnud ja sama teed kõrvale toimetanud. Korraarmastajad ajalehed teatasid mõne aja pärast, et nimetatud isikud kui salakuulajad on maha lastud. Kus on kuritarvitajad? Kes kasvatavad kommuniste? Otsustage ise!

Mööndasin, et Salme Mõisa süda külmem oleks pidand olema kui kütnlakuu, kui ta Eesti vabariiki selle järel kõige paremaks oleks hinnand vabariikidest.

— Mõnikümend versta idapoole: säält tehakse „pursuidega“ seda, mida „pursuid“ siin teevad „punastega.“ Säält austatakse ka „valges“ Eestis aukuatute mälestust. Säält on teised kaalud ja mõödud. Salme Mõisa tahtis ustav olla oma Raadimõisa kruusaaku aetud mehe ja venna mälestusele, ja sai üle piiri Eestis käivate kommunistide abiliseks. Aga ta oleks paremini teinud, kui ta seda ülekuulamisele ka otsekohele oleks tunnistanud. Ta vaesekene arvas nähtavasti, et „pursuid“ sellest paremini aru saavad, kui inimene raha järel on nagu kuri vaim hinge järel. Ja nii kisti Põdraku talust veel üks „salakuulaja“ Raadimõisa kruusaaku! Millega tõendati seda Salme Mõisa salakuulamist? Venemaal tulnud Arvids Kalinka ütlustega, kes tunnistanud, et Gatschina vastuluuramise osakonna juhataja, keegi Randmer, talle Salme Mõisa aadressi annud. Kord saanud ta Salmelt Eesti ajalehti, teine kord viinud ta Salme kätte kinnikleebitud kirja. Kõik pärast rahutegemist Nõukogude-Venemaaga. Kui siia veel juure arvata, et Salme Mõisa Venemaalt tulnud isikuid raha eest linna sõidutanud, siis oli selles ajalehete teatel kogu Salme Mõisa süüdistusmaterjal. Lääne-Euroopas on ka kommunistide ja salakuulajate protsesse, ja Eesti vabariigi õiged eeskujud öeldakse olevat Läänes: aga kus on „punaste“ veri nii odav kui virts hallparuni karja-aias?

— Eesti demokraatlikuks kutsutud vabariigi põhiseaduses on ju isikupuutumatus põhimõte küll kuulutat. Selle põhiseaduse lähemaks eeskujuks on teatavasti Schweits. Aga Schweitsis ei tarviteta mingit teist põhiseadusele vasturääkivat seadust, mis eeldaks kodaniku elu lõpetamist ühegi poliitilise süüteo eest. Siis soovitetakse veel soojalt liginemist Skandinaaviaga. Rootsis peetakse parajasti kõmulist kommunistide protsessi: sellesse segat isikuid ei süüdisteta milleski vähemas kui kindluse valdamise valmistuses ja punakaardi moodustamises. Aga Rootsi seadus ja hariduselu ei luba samuti enam poliitilist surmanuhtlust. Küsimus on säält mõne isiku Nõukogude-Venemaale väljasaatmisest.

— Räägitakse, et Nõukogude-Venemaa volinik Litvinov Tallinnas Eesti välisministeeriumi kaudu ette on pannud surmamõistetud Salme Mõisat ja Samuel Jeirust Venemaale saata. „Punane“ Venemaa oleks nad vahetanud mõne oma võimualuse Eesti „valge“ pantvangi vastu. Teatakse, et meie Ungari sugulaste hirmuvalitsus isegi 10 Ungari surmamõistetud rahvakommissaari Litvinovi ettepanekul on vahetanud Nõukogude-Venemaal vangistatud ja surmaga ähvardatud Ungari „valgete“ vastu. Aga Pätsi valitsus on Litvinovi ettepaneku seletanud vahelesegamiseks Eesti sisemistesse asjadesse.

— Seda kinnitid ka valitsuserakondade häälekandjad.

— Eesti vabariigi kohus ja valitsus peab nii siis paremaks oma kodanikke hukata kodus ja väljas. Ütelge, kas see on õige kohus ja tark valitsus?

— Eesti kohus tarvitab tsariaegseid nuhtlusseadusi ja Eesti võimumehed arvavad end targa olevat kui Taara mängides Romanovite pärijaid.

— Aga kuhu jäävad siis nende Lääne-Euroopa kiidetud eeskujud, kuhu omad seadused, kui nad Vene tsaaride nuhtlusseadustelt nõu küsivad, keda Eesti vabariigi vaenlaseks pidada, kuidas Eesti rahva töötavate käte ja päade arvu vähendada? Kas need nuhtlusseadused Eesti võimumeeli päästavad Nikolai Romanovi saatuse eest? Selle põhjuseks, et Venemaal keisrit ei ole, on revolutsioon. Eesti võimumeeste kätte võib tulla Nikolai Romanovi kord ennem kui Eesti „pursuide“ oma nuhtlusseadus valmis saab. Meie seaduseandjad armastavad ju enne kõike hangeldamist, saagitsemist ja prassimist, ja nii tähtsas tegevuses, saate isegi aru, ei ole neil mahti „demokraatlist“ nuhtlusseadustki välja töötada. Mõni häbi või asi neil tsaariseadusi edasi kasutada! Aga ütlege, missugust riigikorda tahaksite teie parema meelega?

— Niisugust riigikorda, kus valitseks inimsus ja aru.

— Kus on niisugune riigikord?

— Seda tuleb oodata ja otsida ja selle kasuks töötada.

— Kas ei ole aga kõigist inimsuse ja aru haavamistest kõlge jõledam ka surmaga nuheldud inimeste jäänuseid omastele mitte vabaks anda leinamiseks ja matmiseks, vaid ajada Raadimõisa kruusaauku? Seda ei saa põhjendada enam mingi riigikaitsega. See on kõige toorem hirmuvalitsus. Kui armastavad käed õõsiti on seadnud ka kõige alandlikuma huanamärgi, on see päisipäeval armutult ära lõhutud. Omaste visaduse läbi on viimati-püsima jäänud kivikesi.

— Usun, et meil tõesti inimesemoonutisi on, kes vähem väärt on elama kui Salme Mõisa.

Kindrali künism.

Harva juhtub kitsastes oludes päevi, et lausutakse suurte meeste poolt avalikult tõesid, ausaid ehk häbiväärseid, mis valitsevat aega ja isikuid sedavõrd plastiliselt iseloomustavad, et nad küünivad üle harilikkuse piiride ajaloo raamideni. Üheks sarnaseks päevaks oli 2. oktoober, kus kindral Laidoner oma seisukoha ära määras 26 väljasaadet ametiühislase mahatapmise kuritões. Kindral Laidoneri sõnad olid: „Väga hää, et need 26 sääl maha tapeti: vähemalt paariks kuuks sai rahu majja“... Siia ei ole enam midagi juure panna ega ära võtta, sest selles valge kindrali küünilises lauses on koos kõik meie demokraatlike korra käsusõnad.

Virr-Vurr.

Trüklivigade õlenduseks

„Murrangu“ teises numbris, Marie Underi luuletuses „Inimene.“

1	salm,	1	rida,	peab olema:	Bathybiuse limast kui end lahtisoomand.
3	"	1	"	pärast „tule“	pole kommat vaja.
7	"	3	"	peab olema:	suur heldimuse kosk sai vereahast nirest.
13	"	2	"	"	kord allus, saavutas siis ise võidupee.
25	"	1	"	"	ohatlema, mitte „ahatlema.“
28	"	4	"	"	tald mullas kleepiv, mitte „toad mullas kleepiv“.
16	"	4	"	"	uusi taevaid, mitte „uus taevaid.“

Vastutav toimetaja: Aug. Alle.

Väljaandja: Kirjastus A.-S. „Varrak“.

Eesti Üliõpilaskonna häälekandja „Üliõpilasleht“

käsitab omil veergudel pääle puht-üliõpilaskonda puutuvate küsimuste veel teaduslikke ja rahvuspoliitilisi.

Liginemine naaberriikide ja Lääne-Euroopa kultuurriikide üliõpilaskondade ja akadeemiliste ringkondadega Eesti kultuuri üldhuvides on lähemaks ülesandeks „Üliõpilaslehel“.

„Üliõpilasleht“ ilmub iga kuu kaks korda

Tellimishind aasta lõpuni (postiga) Mk. 24.— Väljamaale aasta lõpuni (postiga) Mk. 36.— Üksiku nr. hind Mk. 15.—

„Üliõpilaslehte“ loeb iga vilistlane ja üliõpilane. Igaile haritlasele on „Üliõpilasleht“ elavaks sideks Alma Mater'iga.

Nõudke „Üliõpilaslehte“ igast kodumaa suuremast raamatukauplusest.

Pääladu — Tartus, „Postimehe“ rmkpl. Rütli tän. 9. „Üliõpilaslehe“ pääesitajaks Tallinnas on hra **J. W. Juhkenthal** — Gonsiori tän. nr. 10, k. 3. Kirjalikud tellimised adresseerida: **Tartu Üliõpilasemaja**, „Üliõpilaslehe“ toimkond.

== **Kas maksab kuulutada „Üliõpilaslehes“?** ==

Kaubanduslisi ja tööstuslisi ettevõtteid juhtivad isikud leiavad „Üliõpilaslehest“ teiste ettevõtete kuulutuste kõrval omad.

Igas soliidimas ettevõttes peab leiduma „Üliõpilasleht“; ühegi soliidima ettevõtte kuulutus ei jää „Üliõpilaslehest“ välja.

Tuhandete „Üliõpilaslehte“ lugejate üliõpilaste kaudu ulatab „Üliõpilaslehte“ mahutatud kuulutuste mõju igasse valda ja tallu.

Kuulutusi „Üliõpilaslehe“ jaoks võtavad vastu:

Tartus: „Postimehe“ rmtkauplus, „Üliõpilaslehe“ toimkond („Postimehe“ toim.) | **Tallinnas:** „Üliõpilaslehe“ pääesit. hra J. W. Juhkenthal — Gonsiori t. 10, k. 3.

Kuulutuste hind:

	Kuulutuste osas	Tekstis
1/1	1hk. Mk. 1.700.—	Mk. 2.500.—
1/2	„ „ 900.—	„ 1.300.—
1/4	„ „ 500.—	„ 700.—
1/8	„ „ 300.—	„ 400.—
1/16	„ „ 150.—	„ 200.—

== **Tähtis raamatukogudelle ja kirjanduse armastajatele!** ==

Tartu Üliõpilaskonna Edustuse kirjanduskogus on järelejäägid üliõpilaste kirjandusest mis müügilie tulevad.

Saada on: „Üliõpilaste leht“ 1914, 1915 ja 1916 aastakäigud. 8 nr. nr. iga aastakäik, à Mk. 10.— üksik nummer. Terve komplekti hind Mk. 240.—, üksik aastakäik Mk. 80.— „Üliõpilasleht“, 1920 a. väljaande nr. nr. 1, 2 ja 3 à Mk. 20.—, kogu hind Mk. 60.—

Eesti üliõpilaste poliitilise agitatsiooni büroo väljaanded (1917 a.)

- 1) Cand. hist. E. Asson. Venemaa vana kord ja tema kukutamine. Mk. 25.—
- 2) H. Kruus. Eesti poliitiliste erakondade programmid. Mk. 20.—
- 3) H. Kruus. Vene ja Eesti poliitiliste erakondade programmid. Mk. 30.—
- 4) Ed. Wilde. Demokraatlik kasvatus. Mk. 15.—
- 5) H. Kruus. Rahvusautonoomia. Mk. 20.—

Kõiki eelpool nimetatud raamatuid saab, isiklikult ära viies Tartus, Üliõpilasemaja, tuba nr. 12, iga päev kella 12—13 ehk posti kaudu tellides (Tartu, Üliõpilaslehe toimkond) järelmaksuga.

== Terve kogu hind Mk. 410.— ==

Kaksiknummer 100 Mk.

1. märtsist peale ilmub kirjanduslik ja poliitiline kuukiri:

„MURRANG“

Toimetus: GUSTAV SUITS, BERNHARD LINDE
ja AUGUST ALLE.

Vastutav toimetaja: AUGUST ALLE.

Väljaandja: KIRJASTUS A.-S. „VARRAK“.

Uus ajakiri seab oma ülesandeks kõigi meie murrangu
aja kirjanduslike, kunstiliste kui ka teaduslike ja ühis-
kondlik-poliitiliste küsimuste käsitamise.

Ajakirja esimeste numbrite jaoks on kaastööd saatnud:
HENDRIK ADAMSON, ARTHUR ADSON, AUGUST ALLE,
JOHANNES BARBARUS, ALBERT KIVIKAS, HANS KRUUS,
BERNHARD LINDE, MILLI MALLIKAS (HUGO RAUDSEPP),
HUGO REIMANN, PEETER RUUBEL, KARL RUMOR, JOHAN-
NES SEMPER, GUSTAV SUITS, A. H. TAMMSAARE, ALEK-
SANDER TASSA, FRIEDEBERT TUGLAS, MARIE UNDER,
EINO LEINO, HELMI JANSEN, HERMANN JÄNES, JAAN
KÄRNER, VOLDEMAR KULJUS, MAIT METSANURK, JAAN
OKS, RUDOLF REIMANN, PEET VALLAK ja ADO VABBE.

Päale ülalnimetatute on kaastööd lubanud veel mitmed
muud kodu- ja väljamaa kirjanikud ning publitsistid.

Kuukiri „MURRANG“ ilmub 1921 aasta jooksul üksik-
või kaksiknumbridena, iga nr. vähemalt 48 lk. Üksikn-ri
hind 60 marka, aastakäik 500 mk.

Talitus: Tartus, Rüütli tänav 24, Kirjastus A.-S. „Varraku“
jaoskond.

Kirjastus A.-S. „VARRAK“.

Vastutav toimetaja: August Alle.
Väljaandja: Kirjastus A.-S. „Varrak“.

Kirjastus A.-S. „Varrak'u“ trükk, Tartus.

POSTI
RAHVUSMAAMATUKOOL